

**АЛХАНА ТУХАЙ
БАРИМТАТА
ФИЛЬМ
БУУЛГАГДАБА**

12 н.

А. БАТОМОНКУЕВАЙ фото

**ҮХИБҮҮДЭЙ УРАН БЭЛИГ
ХҮГЖӨӨХЭ ҮНДЭР ЗАЯАТАЙ,
ХҮНҮҮДТЭ ХҮГЖЭМ,
ДУУ ЗААХА ХҮНДЭТЭЙ
АЖАЛТАЙ**

21 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2014 оной
январин 23
Четверг

№ 2 (21952)
(867)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад
Унэн

**Сэсэгма
БАЛДАНОВА:**

**“ҮНДЭНЭН БУРЯАД ХУБСАҢАМНАЙ
ОНСО ИЛГААТАЙ,
ГҮНЗЭГЫ УДХАТАЙ, ГОЁШЬЕ”**

13 н.

АРДАН ХҮБҮҮНДЭ ТҮРҮҮШЫНГЭЭ АЛХАМ ХЭХЫНЬ ТУЛА ТУҢАЛАЯЛ!

Ардан 5 наһатай, гэр бүлэдөө гурба-
дахи үхибүүн. Үбшэниинь – ДЦП.
Гэртэхиниинь эльгэ нимгэтэй бүхы
хүнүүдтэ хандана: “Хүбүүндэмнай
дүүрэн ажаמידарал үзэхэ заяа ол-
голсыт даа! Сагаа гээбэл – аюултай.
Хэрбээ Ардан 7-8 наһа хүрэтэрөө яба-

жа, дуугаржа эхилээгүй наа, саашадаа
энэнь бүри бэрхэтэй болохо. Хүн зон
туһалхал байха гэжэ үнэн зүрхэнһөө
найданабди”.
Арданиие аргалхын тула 500 мянган
түхэриг хэрэгтэй. Суг хамта нэгэдэбэл,
энэ хүбүүндэ туһалжа шадахабди.

Уялгата мэдээнүүд: счөдой дугаар
639002099000273727
Сбербанкын картын дугаар 639002099000273727.
Цыренжапов Ардан Бадмаевич
000001324592 – Байқалбанк.
Арданай эжы Туяна Булатовнатай харилсаха телефо-
нууд: 89243935141, 89834221780.

БЭЕЫН ШАНДААНА, УХААНАЙ ТҮРГЭНИИЕ ХАРУУЛБАД

Үнгэрэн субботын үдэр хүдөө ажахын академиин спортын байшан соо хотын мэрэй шанда хүртэхын түлөө болон Гоман дасанай хамба ламанар байһан манай нютагай суута хүбүүд болохо Галдан Лыгдэн Аржигаров ба Агван Нима Цыдындоржиев хоёрой мүнхэ дурасхаалда зорюулагдаһан буряад барилдаагаар мурьсөөн үнгэргэгдэбэ.

Энэ удаа 6-дахия үнгэргэгдэһэн тус мурьсөөн 500 гаран хабаадагшадые суглуулаа. Тэдэнэр Буряадай болон хүршэ Агын, Усть-Ордагай можонудай, Тыва Республикын ба Монгол гүрэнэй дасангуудые түлөөлһэн тамиршад болоно. Баяр ёһололой нээлгын үедэ хотын мэр Александр Голков, Ивалгын дасанай шэрээтэ Аюр лама, Арадай Хуралай хорооной түрүүлэгшэ Цыденжаб Батуев гэгшэд баярай үгэнүүдые хэлээ.

2014 он ниислэл хотодомнай "Бэеын тамирай ба энхэ элүүр байдалай жэл" гэжэ соносхогдоо юм

гэжэ уншагшадтаа һануулаа. Ухаанай эсэниие, бэеын шангые харуулха дуратайшуулай иимэ олоор хабаадаһаниинь һайшаалтай. "Энэ хоёр нютагаймнай мэдээжэ хүбүүд буддын шажанай эгээл гол дасангуудай нэгэн болохо Энэдхэгэй Гоман дасанай хамба ламанар боложо шадаһан байна. Мүнөөшье болотор маанадаа, нютагаархидаа харалсан байна. Таанадшые тэдэниие хүндэлжэ, энэ мурьсөөндэ хабаадажа байһандатнай баярые хүргэхэ байнаб", - гэжэ Цыденжаб Батуев тэмдэглээ.

Бага наһатайшуулай дунда Ивалгын дасаниетүлөөлһэн Батомункуев Дамдин Доржиев Олзо хоёр, мүн тиихэдэ Анагай дасанай Ринчин Цыбииков, Сартуул Булагай дасанай Саша Банзаракцаев, Майдар Доржиев, Жаргал Доржиев, Баргажанай Цыденжаб Ширеторов, Эгэтын бүхэ Баир Жамсуев гэгшэд өөһэд өөһэдын шэгнүүрнүүдтэ илажа гараа. Эрэшүүлэй дунда мүн лэ харагшадай урма зориг баярлуулма гоё, һонин тулалдаанууд болоо. Тиигэжэ 63 килограмм бэеын

Радна-Нима БАЗАРВАЙ фото

шэгнүүртэ Баргажанай Алдар Буянов, удаадахи шэгнүүрнүүдтэ Бато-Жаргал Банзаракцаев, Батор Гармаев гэг-

шэд мурьсөөнэй абаргануудай нэрэ зэргэнүүдтэ хүртөө.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

ЭРЭМДЭГ ЗОНИИЕ

ЭЛҮҮРЖҮҮЛДЭГ ТҮБ НЭЭГДЭЭ

Дайнай ветерануудай республикын клиническэ госпиталиин дэргэдэ эрэмдэг зоние элүүржүүлгын түб нээгдээ. Анхан Новокижингинск тосхондо байрлаһан энэ түб рүү холын аймагуудһаа үбшэнтэн ерэжэ ядадаг байгаа. Госпиталиин хушан байшан заһабарилдагад, үүдэнүүдын үргэгдэжэ, эрэмдэг зоний ябадаг тэргэнүүдэй багтахаар болгогдоо. Нэгэ таһаг соо хоёр-гурбан зон хэбтэжэ, бэе бэедээ һаалта хэнгүй аргалуулха аргатай.

Неврологическа үбшэнтэниие, элдэб үндэр технологиин аргаар операци хүүлэһэн ба нейрохирургийн аргада ороһон үбшэнтэд эндэ бэеэ саашань аргалуулха, элүүржүүлхэ аргатай. Эндэ нюргаа үбдэһэн хүндэ үбшэнтэниие эмнүүлхэ тусхай таһаг байгуулаа. Бэеэ угаадаг таһагууд соонь үргэн, тэргээрээ ороод ябахар. Дахин хүлдэ орожо һураха арга оньһон түхээрлэгнүүд бии, массаж, физкультура, түбэд аргын эмнэлгэ, протез хүүлэһэн үе мүсэ хүдэлгэжэ һургаха түхээрлэгнүүд болон эмшэдэй дулаахан хандалга эндэ үбшэнтэниие угтан хүлээнэ.

- Гэнтэ үбшэндэ дайрагдаад, эрэмдэг болоһон зондо туһалха, һөөргөө ажабайдалдаа хохидолгүйгөөр орохыень, шэнэ байдалда дадхааха, да-

хин ябажа, дуугаржа һургаха болон аргалха, эмшэлхэ гэгһэн гол зорилго табиһабди, - гэжэ элүүржүүлгын түбье даагша Игорь Согтоев тэмдэглээ.

Тусхай һуралсал Санкт-Петербург, Новосибирск хотонуудта ба Солонгос гүрэндэ гараһан эмшэд эндэ хүдэлнэ.

Эрэмдэг зоние элүүржүүлгын түбэй нээлгэнэй баяр ёһололдо ниитэ эмхинүүд хабаадаа. Тэдэнэр нэгэдэжэ, шэнэ нээгдэһэн түбтэ телевизор бэлэглээ.

- Эрэмдэг зон саашадаа ажаһууха, яаж аамидархаб гэгһэн һуралсал ехэ хэрэгтэй. Тиимэһээ бидэ энэ түбэй эмшэдтэ тусхай һуралсал эмхидхэдэг болохобди, - гэжэ "Общество без барьеров" гэгһэн тэргээр ябадаг эрэмдэгүүдэй бүлгэмэй түрүүлэгшэ Галина Горбатых мэдүүлбэ.

Шэхэ хатуушуулай бүлгэмэй түрүүлэгшэ Екатерина Тумурова энэ нээгдэһэн түбэй ажалшадые һайхан сэдхэлтэй зон гэжэ тэмдэглээд, ажалдань амжалта хүсөө. Гэхэтэй хамта манай республика дотор шэхэ хатуушуулые элүүржүүлгын түбүүд үгы гэжэ мэдүүлбэ.

- Гэнтэ дүлии болоһон зон өөһэдөө өөрынгөө зоболонтой үлэшэдэг. Ямаршые арга туһа республика дотор хэгдэнгүй, энээндэ анхарал табигдахал ёһотой, - гэжэ Екатерина Тумурова хэлэбэ.

Тобшо һонин

НЭЭР ШААЛГАНАЙ МУРЫСӨӨН

ТҮНХЭНДЭ ҮНГЭРХЭ

Январийн 30-31-нэй үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэдэ һээр шаалган үнгэргэгдэхэ. Энэ турнирта мянганһаа олон һээрнүүд суглуулагдаа. Тэрээн соо 20 гаран жэлэй саана, аяар 1989 ондо хэнэйшье хухалжа шадаагүй түүхэтэ һээр Ахын аймагһаа асарагдаха.

Эндэ илагшад Түнхэнэй аймагта үнгэрхэ "Алтан мундарганууд" гэгһэн фестивалда хабаадаха. Тус фестиваль байгша оной февральин 21-23 – най үдэрнүүдтэ үнгэрхэ. Мурьсөөндэ һээр шаалганһаа гадуур мори урилдаан, һур харбалган, бүхэ барилдаан эмхидхэгдээд, гол шан-автомашина үгтэхэ. "Алтан мундаргануудта" Эрхүүгэй, Забайкалийн ба Монголой тамиршад хабаадаха. Сугларагшадые һонирхуулжа, яхад арадай заншалта "модо таталга" ба агнуури эмхидхэгдэхээр хараалагдана.

ШАГАЙ НААДАГШАДТА — МОНГОЛЬОО БЭЛЭГ

Сагаалганай үедэ Улаан-Үдэдэ шагай наадан заншалта ёһоороо эмхидхэгдэхэ. Мүнөө үедэ шагай наадан хүүгэдэй сэсэрлигүүдһээ эхилээд, бүхы һуралсалай эмхинүүдтэ дэлгэрүүлэгдэжэ байна. Энэ жэл Монгол оронһоо 10 мянган шагайнууд бэлэг ерэхэ юм. Тэдэ шагайн хахадын хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ тараагдаха, үлэһэниинь наймаагай дурасхаалта бэлэгүүд болохо.

САГААН ҮБГЭНЭЙ НУРГААЛНУУД

Буряад Республикын Үндэһэтэнэй музей Сагаалганиие угтуулан, "Сагаан үбгэнэй домогууд" гэгһэн интерактивна хэшээнүүдые дурадхана. Бодото һэеы гэр соо Сагаан үбгэн мастер-классуудые харуулжа, үхибүүдые буряад арадай ёһо заншалда һургаха, элдэб һонин наадануудые эмхидхэхэ.

"МОРИН ЭРДЭНИ" ГЭҮН ҮЗЭМЖЭ ДЭЛГЭГДЭБЭ

Январийн 23-һаа М.Н. Хангаловай нэрэмжэтэ музейдэ "Морин эрдэни" гэгһэн үзэмжэ дэлгэгдэбэ. Буддын шажанай искуствада мориной дүрын удха шанар тухай мэдээсэл харагшадта үгтэнэ. Мүн мориной элдэб тоног -- аргамжа, эмээл, болон бусад зүйлнүүд харуулагдана. Скульптурын ба уран зурагай аргаар бүтээгдэһэн мориной дүрсэ үргэнөөр дэлгэгдэнхэй.

Цырегма САМПИЛОВА.

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ЗАСАГ ЗУРГААН БҮГЭДЭ АЖАҢУУГШАДАА ТАМИРТА ХАБААДУУЛХА ЗОРИЛГО ТАБИНХАЙ

2014 он Буряадай ниислэл хотодо Бэеын тамирай болон элүүр байдалай жэл гэжэ соносхогдонхой юм. Нээлгын баяр ёһололын үглөөдэр Тамирай-спортын комплекс (ФСК) соо үдэрэй 3 сагта үнгэргэгдэхэ.

Тиин энэ жэлдэ хотын Захиргаан ехэ олон хэмжээ ябуулгануудые харааланхай. Гол түлэб хэдэн тамирай байшангууд заһабарилдага, нэгэ ехэ барилга эхилхэ юм. Тодорхойлолбол, "Юбилейный" бассейн, 18-дахи ДЮСШ-гай тамирай танхим, 16-дахи ДЮСШ-гай "Забайкалец" стадион, Сурхайта нүүр дээрэй "Надежда" гэгһэн тамирай лагерь нэлэбэн шэнэлэгдэхэ. Тиихэдэ Дээдэ-Онгостойдо баригдахаар түсэблэгдэһэн "Адреналин" паркын хадата санын түбэй ба-

рилга эхилхэ. Эдэ объектүүд Улаан-Үдын байгуулагдаһаар 350 жэлэй ойн баярта бэлдэлгын хэмжээндэ федеральна бюджетһээ һомологдоно: 2016 он болотор хугасаада 740 миллион түхэриг хараалагданхай.

Үшөө нэгэ шухала хэрэг гэхэдэ, эрэмдэг бэетэй зоной, тэрэ тоодо хүүгэдэй спорт хүгжөөгдэхэ юм. Тиин муниципальна тусхай зорилготой программа бэлдэгдэжэ, тамирай нэгэ гү, али хоёр һургуулийн дэргэдэ иимэ шэглэлтэй таһаг нээгдэхээр хараалагдана.

Улаан-Үдын эдир тамиршадые дэмжэхын тула баһал ажал ябуулагдана. Жэшэнь, ехэ-ехэ тамирай объектүүдтэ, тэрэ тоодо ФСК, республикын Түбэй стадиондо, "Юбилейный" бассейндэ эдир тамиршадай

һорилго хэхын тула хотын бюджеттэ мүнгэн хараалагданхай. Юуб гэбэл, хүүгэд муниципальна мэдэлэй тамирай байшангуудта миинтээр ородог һаа, республикын хэмжээнэй ехэ байшангуудта һорилго хэхын тула мүнгэ түлэнэ. Энэ хэрэгэй бүтэхэдэ, эдир тамиршадта хүнгэлэлтэнүүд үзүүлэгдэхэ.

Бэеын тамирай болон элүүр байдалай жэл гэжэ соносхогдоо хадаа байгша ондо олон мурьсөөнүүд (тэрэ тоодо бүхэроссийн хэмжээнэй) үнгэрхэ юм. Зүгөөр Улаан-Үдын засаг зургаанай гол зорилго – хотын ажаһуугшадые, ехэ багагүй, бултыень тамирта хабаадуулха. Тиимэһээ олоной хабаадалгатай тамирай хэмжээ ябуулганууд элбэгээр үнгэргэгдэхынгөө хажуугаар наһанай бүлэг бүхэндэ зорюулагдаха:

0-2, 3-6, 7-17, 18-25... Тиихэдэ ажалшадтай бүлэгүүд, наһанайнгаа амаралтада гараһан хүнүүд баһал хабаадуулагдаха.

Энээнһээ уридшые ниислэл хотодо тамирта, элүүр байдалда ехэ анхарал хандуулагдадаг байһан гэжэ мэдээжэ. Жэшэнь, ажаһуугшадые, илангаяа хүүгэдые телевизор, компьютерһаа таһалжа, бэедэ туһатайгаар сагаа үнгэргэжэ һургахын тула "Чемпионтой зарядка" гэгэ мэтын хүхюун хэмжээ ябуулганууд заншалта болонхой. Хаахаанагүй хүүгэдэй, ехэшүүлэйшье бэедэ туһатайгаар сагаа үнгэргэхэ тамирай талмайнууд түхээрэгдэнхэй. Харин мүнөө ажалын бүри эршэдэхэ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ОРИГАМИИН БЭЛЭГҮҮД - ШЭНЭ ЖЭЛЭЙ ХЭШЭГҮҮД

Улаан-Үдэ хотын Стеклозавод тосхондо оршодог Кадетскэ интернат-хургуулида (директорынь Т.Ц. Бүдаев) саг үргэлжэ эдир уран гартанай найхан выставкэ-үзэсхэлэнгүүд үнгэргэгдэдэг байна. Тээмэндэ Шэнэ жэлэй найндэрнүүдые угтуулан, аргагүй гоё үзэсхэлэн хургуулийн коридор соо нээгдэжэ, олон классууд хоорондоо мурьсэһэн, эрхимүүдыеень журин гэшүүд элрүүлһэн юм.

“Бэрхэ, оролдосотой, талантай үхибүүд олон даа. Хүршэ хоёр хургуулийн класс бүхэн өөһэдынгөө хэһэн бүтээлнүүдые, гарай бэлэгүүдые, зурагуудые, оригамиин нааданхайнуудые, бусад бэлэгүүдые выставкэдэ асарба, эндэ дэлгээбэ гэшэ. 6-дахи классай В. Исаков - шубуу, Б.Балакаев үлгэр онтохойной герой Ванькие зураба, бусад үхибүүд баһал оролдобо. Тэдэнэй эрхимүүдыеень бидэ шэлэжэ, эгээл бэрхэнүүдтэнь шангуудые барюулхабди”, - гэжэ журин гэшүүн, багша, библиотекарь Валентина Васильевна Очирова хөөрэнэ һэн. “Волшебный мир оригами” гэхэн уран бэлигтэнэй кружогтой хэшээлнүүдые эмхидхэдэг бэрхэ багшанар - 3-дахи классай хүтэлбэрлэгшэ Октябрина Бадмажаповна Абидуева, 7-дохи классай хүтэлбэрлэгшэ Эльвира Дашиевна Памалева гэгшэдэй заабаряр хүүгэд ехэ найхан Шэнэ жэлэй бэлэгүүдые, нааданхайнуудые хэжэ һураһан, түс выставкэ дээрэ бүтээлнүүдэ харуулһан байна. Хажуудахи Мариинска хургуулийн басагад энэ выставкэдэ хабаадаһан байха юм.

Модульна гуримаар шатар, ёлкын борбоосгой, бусад гоёлтонуудые оригамиин кружогто бүтээһэн 3-дахи классай Дарина Очировагай хүдэлмэринүүдые найхашаабди. Харин Денис Курочкинай саарһанай хубихануудаар зохёон кубик, Дари Матхоновагай бүтээһэн шааркусудамууд, Даша Памалевагай хэһэн модульно тэрмээлжэнүүд, эрбээхэйнууд ехэ зохидоор харагдаха юм. Тиэхэдэ “Сохраним зеленую красоту” гэхэн конкурсно оригамиин онол аргуудуудаар саарһанар, мүн пластигай зүйлнүүдээр, макаронуор хэгдэһэн ёлконууд ойн баялиг болохо хасууринуудые хамгаалхые урялһа.

Олон янзын пирогууд, тортнууд үбэлтэй, Шэнэ жэлтэй, Шэнэ жэлэй хүлдэ тэмдэг болохо морин эрдэнтэй, гоёолто-тахануудтай танилсуулһа.

Хамтын байра соо оршодог мастерскойдонь орожо, ханын полконуудые шэмэглэһэн оригамиин найхан бүтээлнүүдые гоёшоон харабабди. “Алдар Илтаков түрүүтэй үхибүүднэй аяар холын Омско областьдо болоһон бүхэрессин конкурсно 300 үхибүүдэй дунда хабаадажа, тэды олон сооһоо 2-дохи һуури эзэлжэ баясуулһан байна. Сентябрь соо “Журавлики мира” гэхэн эб найрамдалай акцида Сөведүүдэй талмай дээрэ хабаадабди. Эдэ үхибүүдэй багшанартаа бүтээһэн “Тугас шубуун”, бусад хүдэлмэринүүд республиканска болон Улаан-Үдэ хотын конкурснуудта илажа гараа. Мүнөө февральн 3-да эхилжэ Сагаалганай найндэрэй долоон хоногто буряад онтохонуудта, морин эрдэнидэ зориулагдаһан бүтээлнүүдые, буряад пиала, бусад амһарта, гарай бэлэгүүдые кружогтоо Сагаан нарадаа бэлдэжэ байнабди. Дуунай, шүлэг уншагдадай, эдир зураашадай, оригамиин аргаар бүтээлнүүдые хэгшэдэй, артистнуудай, бүхэ барилдаашадай, Баатарнуудай конкурснууд, буряад эдээнэй, хубсаһанай, бусад олон тоото мурьсөөнүүд долоон хоног соо эмхидхэгдэхэ юм. Таанарые Сагаалганайнгаа найрта уринабди” гэжэ Октябрина Бадмажаповна урина һэн.

Үхибүүдэй хэһэн оригамиин бүтээлнүүд Хүүгэдэй 1-дэхи поликлиникин психологическа кабинеттэ дамжуулагдаһанай, хүүгэдые баярлуулжа байдаг гэжэ бэлигтэй багшын хөөрөөһөө мэдэжэ абабабди. Кадетскэ хургуули соо ябаханда, сэрэгэй хубсаһатай үхибүүд харагдана. Ерээдүйн сэрэгшэдые,

Эсэгэ ороноо хамгаалагдадые хургадаг, хүмүүжүүлдэг тус хургуулийн багшанар хүүгэдэй уран бэлигыг хүгжөөхэ, эрдэм мэдэсыень үргэдхэхэ, бэ тамирыень бэхижүүлхэ гэжэ оролдодог байна. Циркын студиин, фокусой, аяншалагдадай, уран зураашадай, бүхэ барилдаанай, буряад, ород фольклорой, бусад кружогүүд, секцинүүд эндэ хүдэлдэг байна.

- Хүбүүн бүхэн эндэ һураха аргагүй бшуу. Республикын Толгойлогшын, Правительствын болон Арадай Хуралай харгалзалга доро байгуулагдаһан элитнэ һуралсалай эмхидэмнай нэн түрүүн найн һурадаг, бэ тамир найтай, бэлиг талаантай хүбүүд шэлэгдэн абтадаг байна. Тиэхэдэ математика, ород болон англи хэлэ найн мэдэхэ, гуримтай, журамтай үхибүүд һураха гэхэн шанга эрилтэнүүд табигданхай. һуралсалай талаар директорэй орлогшо Гарма Доржиевич Дармаев, хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшо Светлана Хаиновна Цыбенова гэгшэд ехэ ажал ябуулһа. Тиэхэдэ хургуулидамнай бэлигтэй багшанар олон, - гэжэ Кадетскэ

интернат-хургуулийн бэрхэ директор Түмэн Цыбикович Бүдаев тэмдэглэһэн.

һурагшадта һуралсалай, ажаһуудалай найн эрхэ байдал түхээрхэ хэрэгтэ габьяатай, уран бэлигыень хүгжөөхэ гэжэ оролдожо байдаг директор Түмэн Цыбиковиче, багшанарайн ажалша, бэрхэ коллективые, хүмүүжүүлэгшэдые Шэнэ жэлээр, гарахаа байһан Сагаан нараар, Сагаалганар

халуунаар амаршалан, зохёохы ажалдаа амжалтатай, зориг эрмэлзэлтэй байхыень хүсөөд, зол жаргалтай, элүүр энхэ, эбтэй ээтэй ажаллахыень, ажаһуухыень үреэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
ФОТО-ЗУРАГУУД: 1. О.Б. Абидуева оригами хэжэ хурган; 2. Хүүгэдэй уран бүтээлнүүд.

Хүдөө ажахыда

ШЭНЭ ХУБИЛАЛТА ХҮЛЕЭГДЭНЭ

Республика дотор үйлэдбэрийн хэмжээндэ мал үүсэлхэ, мяхыень тусхай регламентын ёһоор үбшэхэ, үйлэдбэрлэхэ, ашаглаха тухай ажал 2013-2015 онуудта бэлүүлэгдэхэ түсэб баталагдаһанай. Энэ талаар болзор хэлсэгдэнхэй, ябуулагдаха хэмжээнэй ажалнуудай түсэб табигданхай.

Буряад Республика дотор 2013-2016 онуудта мяханы үүлтэртэ мал хүгжөөхэ тухай республикын зорилгото программа руу инвестици нэбтэрүүлгэ дэмжэхэ зорилготой гүрэнэй тэдхэмжэ хараалагдана. Тэрэнэй журамаар, мал үйлэдбэрийн технологическа ба холодильна түхээрлэгнүүдые худалдан абанан мүнгэнэй гарзын 50 процентнэ бусаагдаха. Мүн энэ хэрэг эрхилэлгэдэ үнгэрэгшэ 2013 ондо 7,5 миллион түхэриг гаргашалагдаа, тэдэнэй 1 миллион түхэригын республикын бюджетдээ һомолодоо.

Энэ асуудал түргэн мурөөр шийдхэхэ зорилготой Хүдөө ажахын министерство Хяагтын аймагай “Буян” гэхэн ажахыда мал тушаан абадаг, гаргадаг, үйлэдбэрилдэг тусхай нүүдэл түхээрлэгэ худалдан абаха хэрэгтэ хамһалсаа. Мүнөөдөө энэ ажахы нэгэ халаан соо 10 мал гаргаха аргатай. Тиэгэжэ республикын бусад аймагуудай хүдөө ажахынуудтай хэлсээ баталжа, энэ хэрэгтэ туһаламжа олгуулха аргатай байһанаа мэдүүлһэ.

Үнгэрһэн 2013 оной байдалаар, республика дотор амиды малай дунда жиирэй үнэ сэн нэгэ килограмм 60,4 түхэригөөр худалдан алтаа. Тусхай түхээрлэгтэй түбүүдтэ нэгэ толгой бодо малай ами табига, арһыень үбшэжэ, регламентын ёһоор наймаанда бэлдэжэ үгэлгын сэн тухай хэлэбэл, 1200-1500 түхэригөөр дурдагдаһана.

Цырегма САМПИЛОВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2014 оной январиин 20-24

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЗҮБЛЭЛЭЙ ЗҮБЛӨӨН

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2013 ондо болон саашанхи түсэбтэ хугаасаа хуули түлэблэлгын хүдэлмэрийн программын бэлүүлгэ тухай

2. "Буряад Республикын Арадай Хуралай 2013 оной хүдэлмэрийн түсэб тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

3. Буряад Республикын Арадай Хуралай Зүблэлэй 2013 ондо баталһан тогтоолнуудай бэлүүлгэ тухай

23.01 10.00 Бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫЕ САГ ЗУУРА ДҮҮРГЭГШЭ В.А.ПАВЛОВАЙ ХҮТЭЛБЭРИ ДОРО ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

20.01 9.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНБЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

20.01 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

"Россиин Федерациин налогууд болон суглуулбаринууд тухай хууляар Россиин Федерациин субъектүүдэй мэдэлдэ дамжуулагдаһан Буряад Республикада налогово гуримшуулгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

20.01 15.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэйн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

"Буряад Республикын Арадай Хуралай дэргэдэхи Нютагай өөһэдэйн хүтэлбэрийн түлөөлэлгэтэ зургаануудай зүблэл тухай Дүрим баталха тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

21.01 15.00 каб.322

"Буряад Республикада муниципальна байгууламжын түлөөлэлгэтэ зургаанай депутадуудай хунгалта тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

22.01 14.00 каб.322

"Парламентын хиналта тухай" Буряад

Республикын хуулийн түлэб тухай

23.01 9.00 каб.323

Гүрэнэй байгуулалтада болон хуули ёһондо хабаатай Буряад Республикын хуулинуудые "Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха болон Россиин Федерацида эрхэтэдэй элүүрые хамгаалгын асуудалнуудта хабаатай Россиин Федерациин хуули ёһоной актуудай зарим дүримүүдые хүсээ буураһанда тоолохо тухай" 2013 оной ноябриин 25-ай 317-ФЗ дугаарай федеральна хуулитай, "Үншэн болон гэр-тэжинэйгээ харууһагүй үлэһэн хүүгэдэй байра байдал зохёолгын асуудалнуудта хабаатай Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай" 2013 оной июлийн 2-ой 167-ФЗ дугаарай федеральна хуулитай зохилдуулха тухай

23.01 14.00 Бага танхим

"Буряад Республикадада политическэ ниигэмүүдэй ажаябуулга хубилгахын тула хунуулийн хуули найжаруулга" асуудалар "дүхэриг шэрээ" үнгэргэлгэдэ бэлдэхэ тухай

24.01 10.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.П.Попов)

"Буряад Республикын агропромышленна комплексые мэргэжэлтэдээр хангалга: шиидхэгдээгүй асуудалнууд болон хараа боломжонууд" асуудалаар "дүхэриг шэрээ" үнгэргэлгэдэ бэлдэхэ тухай

21.01 10.00 каб.119

"Дэбисхэрнүүдэй газар эсхэмжэлгэ үнгэргэлгын хүдэлмэринүүдэй эгээл ехэ сэнгүүд тухай" 2006 оной декабриин 25-ай 2037-III дугаарай Буряад Республикын Хуулийн 2-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

22.01 10.00 каб.119

Россиин Федерациин Газарай кодексын 28-дахи статьяда хубилалта оруулха тухай" 41040-6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай (гурбан болон гурбанһаа олон хүүгэдтэй эрхэтэдэй газарай участогуудые худалдан абалгын гурим тодорхойлохо талаар)

23.01 10.00 каб.119

"Гүрэнэй болон муниципальна мэдэлдэ байһан газарай участогуудые түлбэриггүйгөөр үмсэдэ үгэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулийн 1-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

24.01 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан

мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батыев)

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ олоной хабаадалгатай хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэлгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

20.01 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай дэргэдэ Залуушуулай палата байгуулха тухай

21.01 10.00 каб.212

1. "Буряад хэлые Буряад Республикын гүрэнэй хэлэн шэнгээр хэрэглэхэ тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. "Буряад Республикын гүрэнэй хэлэнүүд болон Буряад Республикада бусад хэлэнүүд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

23.01 13.00, 14.00 каб.212

"Сэлэнгэ" гэнэн футболлой клубай ажаябуулга тухай

23.01 17.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. Хорооной 2014 ондо бэлүүлхэ хүдэлмэрийн түсэб тухай

2. "Хуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлэй олонойтын хүмүүжүүлэгшэд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

20.01 14.15, 14.30 каб.218

1. "Урмашуулгын түлбэринүүд болон стипендинүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. "Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ хуралсалай халбарыда гүрэнэй олонойтын хүтэлбэри тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай (Буряад Республикын хуралсалай байгуулгыг хүтэлхэ хэрэгтэ ниитэ зоной хабаадаха асуудалые хуулийн ёһоор гуримшуулха талаар)

3. "Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

4. Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжэтэ дүрбэдэхи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай

22.01 10.30, 10.45, 11.00, 11.30 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

1. "Буряад Республикада үйлдэбэрийн болон хэрэглэлгын үлэгдэлнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын

хуулийн түлэб тухай

2. "Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай (хүн зониие шэрэлгые найжаруулха талаар)

21.01 10.00, 11.00 каб.211

"Буряад Республикада инвестиционно ажал ябуулгые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

21.01 14.00 каб.211

"Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулийн IV бүлэгтэ хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

22.01 11.00 каб.209

1. "Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ элшэ хүсэ гамналга болон хэрэглэлгын ашаг үрэ дээшлүүлгэ тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. "Буряад Республикада экономикын талаар найн газарнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

22.01 14.00, 15.00 каб.211

"Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай бүрин этигэмжэнүүдые бэлүүлхэдэ хэрэгтэй зөөрийн, мүн тиихэдэ Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай, Буряад Республикын гүрэнэй эрхэтэнэй алба хаагшадтай, Буряад Республикын гүрэнэй нэгэдэмэл предприятинуудай хүдэлмэрилэгшэдэй болон Буряад Республикын гүрэнэй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажаябуулгада хэрэгтэй зөөрийн тоолбори тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

24.01 10.00 каб.211

"Аквапласт" ООО-до дулаанай насосудые ашаглалгын дүршлэтэй танилсалга

22.01 9.00 "Аквапласт" ООО

IV. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

В.А.Павлов – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо

20.01 14.00-17.00 каб.206/326

А.Т.Стопичев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной түрүүлэгшэ

21.01 14.00-17.00 каб.206/218

Б.Н.Ботоев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэйн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хорооной түрүүлэгшэ

22.01 14.00-17.00 каб.206/323

В.Г.Ирильдеев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хорооной түрүүлэгшэ

22.01 14.00-16.00 каб.206/211

Сагаан харын амаршалга

Буряад Республикын габьяата багша, ахамад багша, Россиин Арадай гэгээрэлэй отличник Ханда Чимитовна Дамчиева 1941 оной сен-

тябриин 23-да Яруунын аймагай Эгэтын-Адагта ажалша малша гэр бүлэдэ түрэнэн юм.

Мужыхын дунда хургуули дүүргээд, 1959-1961 онуудта Карл Марксын нэрэмжэтэ хамтын ажыхыда тугалшанаар хүдэлөө. Тиин үнэн сэхэ ажаллаһанайнгаа түлөө Яруунын аймагай ВЛКСМ-эй хорооной Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаһан байна. 1961 ондо БГПИ-гэй биологийн факультетдэ оюутанаар орожо, амжалта түгэс хуралсалаа дүүргээд, Зэдын аймагай Инзагатын дунда хургуулида биологийн багшаар, удаань 1972-1975 онуудта хуралсалай талаар директорэй орлогошоор

хүдэлөө. 1976-1992 онуудта Ханда Чимитовна Бургалтайн дунда хургуулида биологи заагаа, 10 гаран жэл соо багшанарай методическа нэгэдэлые хүтэлбэрилөө. 1992 ондо дахин Инзагатынгаа дунда хургуулида бусаад, эндээ 2005 он болотор хүдэлөө.

Ханда Чимитовна юмэ эмхидхэхэдэ бэрхэ, олоной түлөө хододоо оролдожо ябадаг, урагшаа ханаатай, эсэхэ сусаагүй хүн. Тэрэ сомоной зүблэлэй депутадаар оло дахин хунгагдаһан, 5 жэлэй туршада Эхэнэрнүүдэй зүблэлые хүтэлбэрилһэн, арадай хиналтын хорооной түрүүлэгшэ ябаһан юм. Хүүгэдэй эрхэнүүдые хамгаалгын үдэртэ, Мартын 8-да болон бусадшые хайндэрнүүдтэ

зорюулагдаһан олон тоото хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэдэг нэн. Мүн нютагайнгаа уран найханай бүлгэмдэшые эдэбхитэйгээр хабаададаг байгаа, шүлэгүүдыешые зохёодог.

Хургуулида хүдэлхэдөө, хургададай зүрхэ сэдхэл буляжа шадаа, даалгагдаһан классаа бэрхээр хүтэлбэрилдэг бэлэй. Хургуули дүүргүүлһэн шабинарайн дунда медалистнууд олон. Хургададын медицинаскэ институт болон бусад дээдэ хургуулинуудта ороходоо, биологээр тон найн мэдэсэ харуулдаг. Ханда Чимитовнагай кабинет болон хургуулийн эсэриги аймагай мурьсөөнүүдтэ нэгэтэ бэшэ шангай хуруинуудые эзэлһэн.

Багша хэшээнүүдтэ хүүгэдые байгаалидаа гамтайгаар, дуратайгаар хүмүүжүүлхээ оролддог байгаа, мүн байгаали хамгаалгын кружок хүтэлбэрилөө. Үхибүүдые оршон тойронхи хада, ой, мурэн, нуур, тала дайдатаа танилсулдаг, гоё найханиены ойлгуулдаг нэн. Тиимэхээл шабинарын аймагай, республикын хэмжээнэй олимпиадануудта, мурьсөөнүүдтэ оло дахин илаа ёһотой. Тиимэхээл хургададын дунда биологитой холбоотой мэргэжэлнүүдые шэлэһэн хүнүүд олон. Морилжо байһан Морин жэлээр хүндэтэ багшяа амаршалаад, ута наһа, удаан жаргал хүсэнэбди!

Доодо-Бургалтайн дунда хургуули дүүргэһэн шабинарын.

Ажалша солотой, абьяас бэлигтэй Морин жэлтэн амаршална

МҮНӨӨ ДЭЭРЭЭ ДҮРӨӨ ДЭЭРЭЭ МҮХЭШЭГҮЙ ЗОРИГТОЙ, МҮНГЭТЭЙ, АЛТАТАЙ, ЭЛҮҮР ЭНХЭ ЯБАХАТНАЙ БОЛТОГОЙ!

Мэдээшьегүй байтарнай, 2014 оной январин 31-дэ Хүхэ модон Морин жэлнай жороолон хатарнаар орожо ерэхээ байнал даа. Морин жэлтэн мүнөө жэл ямар байха бэлэй гэжэ үшөө дахин хануулнабди. "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай ажалша коллективтэ оройдоол дүрбэн хүмнай Морин жэлдэ түрэнэн байжа, тэдэнэингээ үнгэрхэн жэлэйн амжалтануудаар хонирхоһон, Шэнэ жэлдэ ямар түсбүүдтэй байхан тухайн асууһан, мүн тиихэдэ "Үнэнэингөө" үнэн сэхэ уншагшадта, Буряад оронойнгоо бүхы зондо ямар ханал хүсэлнүүдые дамжуулха зорилготойбта гэжэ мэдэһэн байнаб. Тиигээдшье өөрөө 3-4 жэлэй саана Морин жэлтэй (1955 ондо февралин 24-дэ Сагаалган туданан байна) болошоо хадаа баһал өөрингөө ханамжа, хүсэлнүүдые элирхэйлхэ баатай болобо.

МОРИН ЖЭЛТЭН (1942, 1954, 1966, 1978, 1990, 2002)

Шэнэ жэлдэ морин жэлтэнэй хуби заяанай гол шухала жэл болохо байна. Өөринтэй хубиин байдалда, ажалдатнай хубилалтанууд болохо байна. Тэрэшэлэн ажалайтнай харилсаа холбоон үргэгдэхэ, мүнгэ салингай талаар хайн тээшээ хубилха. Хабартаа шэнэ зонтой танилсаха, инаг дуранай байдал тогтохо байна. Энэ үедэ олон жэлэй урьһаламжын мүнгэ абажа, автомобиль худалдажа абаха аргатай болонот. Тиихэдэ мэргэжлээ дээшлүүлхэ арга боломжонүүд олддо.

Зундаа ажалдаа хайн хүдэлжэ, хайн тушаалда орохо, ажалай хайн контрактнуудые баталха, мүнгэ салингай талаар хайжарха саг ерэхэ байна. Шэнэ ажалтай боложо болохот. Жэлэй дүүрэтэр ханананаа бэлүүлхын тула намартаа оролдосотойгоор ажаллаха хэрэгтэй. Сүг хүдэлдэг зонтоёо хайнаар харилсаха ёһотойт, тиихэдэ өөһэдөө үүсхэл эдэбхи гаргаха шухала. Харин декабрь соо томо юумэ худалдан абаха аргатай болохот.

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанда оролдосотойгоор хүдэлжэ байһан Морин жэлтэн өөһэдынгөө ажал хэрэгүүд, гэр бүлынгөө амжалтанууд тухай хөөрбэ, Шэнэ жэлэингээ хани халуун амаршалгануудые бултанда хүргэбэ.

АЖАЛДАА АМЖАЛТАТАЙ, АЖАБАЙДАЛДАА ЖАРГАЛТАЙ

Владимир Тыхеевич ДОРЖИ-ЕВ, олон жэлдэ амжалтаттай хүдэлжэ байһан жолоошон:

- Үнгэрхэн Могой жэлнай манай гэр бүлдэ, ажалдамнай яһала урагштай, урматтай жэл болоо гэжэ байнаб. 30 гаран жэлдэ ори ганса газарта гэжээр, нэрлэбэл, наһанайн гол ажалын болоһон "Буряад үнэн" сониндоо хайн, ехэ оролдосотойгоор хүдэлхэн республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Гэсгма Амууровна – хани нүхэрни наһанайнгаа амаралтада нёдондо хабар гаража, "аша, зээнэр амтаттай" гэн, 7 аша зээнэртээ эгээл хэрэгтэй туһалагшань, гол "няньканы" болобо гэшэ. Экономист Оюна Владимировна басагамнай гэр бүльемнай дэмжэжэ, үргэжэ байһан ажалдаа

реат, "Золотой фонд прессы" гэнэн бүхэроссийн дипломдо хүртэгшэ:

- Үнгэрхэн Могой жэлнай минии ажалда, ажабайдалда, гэр бүлдэмнай хайн үрэ нүлөө үзүүлэ гэжэ сэгнэхэ байнаб. Нэн түрүүн нёдондоной Хэблэлэй үдэр намда журналистнуудай Я. Гашегай нэрэмжэтэ республиканска шангай лауреадай, удангүй Улаан-Үдын захиргаанай соносхоһон "Острое перо" гэнэн хотын журналистнуудай дунда эмхидхэгдэһэн конкурсн лауреадай шан барюулагдажа, ерээдүймни ажалда урма зоригымни бадарууһан байна. Энэ хадаа түрэл коллективэймни, уншагшадтай дэмжэлгэ, халуун анхарал гэжэ ойлгоноб, баярланаб.

Тиигээд гэр бүлдэмнай баһал гүн удхатай, хайн ушарнууд болоо: Гыма Бадмаевна эжымнай 85 наһанайнгаа найр угтаба, түрэл Финансын министрствэһээ болон Улаан-Үдэ хотын горфоһоо хани халуунаар амаршалба. Москвада ажаһуудаг Виктория басага-наймнай гэр бүлдэ Марк хүбүүн түрэжэ, ехэтэ баясуулаа. Нарайхан зээ хүбүүнтээ хаяхан үбэлэй

амаралтын үдэрнүүдтэ Россингаа ниислэл хотодо уулзажа, тэбэрлэдэжэ байһанаа, хүхюүтэй, сэдхэл дүүрэн болонхой Улаан-Үдээе бу-сааб даа. Тэндэһээ бэлүүлхэ шэнэ түсбүүдтэй, шэнэ бодолнуудтай ерээб...

Буряад оронойнгоо бүхы зондо, сүг хүдэлдэг нүхэдтөө, "Буряад үнэн" сонинийнгоо уншагшадта орожо ерэхээ байһан Морин жэлдэ ажалайнгаа жолоо хам барижа, арад зонийнгоо түрүү манлайда гаража, байгша ондо соносогдо-хоо байһан Соёлой болон Физическэ культурын жэлдэ буряад зоноо нэгдүүлхэн буянтай "Алтаргана" хайндэртөө булта амжалтаттайгаар хабаадажа, буряад хэлээ, соёл, түүхээ, ёһо заншалнуудаа дээрэ үргэжэ, ёһохорингоо бүхы дэлхэе тойронон флеш-мобойнгоо дүхэригтэ хамтаржа, элүүр энхэ, эбтэй эетэй, зоригтой, золтой ябахамнай болтогой гэжэ үрэнэб!

ТҮРЭЛ КОЛЛЕКТИВНАЙ ТҮРҮҮ ЗЭРГЭДЭ ЯБАХАНЬ БОЛТОГОЙ!

Домна Дажуповна ЗУРБАНО-ВА, хори гаран жэлдэ бэрхээр ажаллажа байһан оролдосотой оператор:

- Үнгэрхэн Могой жэлдэ маана-дые баясууһан үйлэ хэрэгүүд олон байгаа: түрэл тоонто нютаг болохо Алайрһаа айлшадые, түрэлхидөө угтан абааб, Чингис хүбүүмни 1-дэхи курс түгэхөө. Мүнөө намдаа ехэ туһатай хүн болонхой. Дээдэ

хургуули дүүргэһэн зээнэрни дипломуудаа абажа, ажалда гараба гэшэ. Аргагүй хайхан энэ дэлхэй дээрэ минии эгээл дуратай хүбүүмни, намайгаа ямаршые сагта дэмжэхэ, үргэхэ дүү басагамни бии ха юм даа гэжэ ханан, жаргалтай байдагби. Хүндэ бэшэ юун хэрэгтэй юм?! Гол юмэн гэхэдэ, өөрын хэхэ ажал, шамые ойлгохо, зүбшэл заабарияа хэлэхэ, дэмжэхэ, үргэхэ эбтэй, эетэй ажалашни коллектив.

Гарахаа байһан Морин жэлнай – минии түрэнэн жэл болоно. Морин хадаа ажалша солотой, хайн амитан хадань энэ жэлһээ зол жаргалтай үзэгдэлнүүдые хүлээнэб. Тиимэһээ гарахаа байһан Морин жэлдэ намда, минии гэр бүлдэ хайн жэл болохо байха гэжэ найданаб. Тэрэшэлэн баяртай ушарнууд олошорхо байха.

Үзэсхэлэн хайхан Дэлхэингээ бүхы зондо Сибириин шэрхи зоной элүүр энхые, зохёохы амжалта, тиихэдэ гэр бүлэ бүхэндэ баяртай үйлэ хэрэгүүдые, бэе бээе хүндэлхые, эбтэй эетэй ажаһуухые, үндэһэ яһатадай хоорондо хёморолдооной болохогүй ажаһуудал хүсэнэб! Харин Морин жэлдэ өөрингөө ажалша коллективтэ элүүр энхэ, баян тарган, зол жаргалтай ажаһуухые, зохёохы "далинуудтайгаар" ажаллахые, түрэлхидтээ дулахан харилсаатай, бүри нягта холбоотой байхые үрээ!

НАНАНДАА ХҮРЭЖЭ, НАРБАЙНАА АБАЖА... Ольга Владимировна ШАЛ-БАНОВА, һая хүдэлжэ байһан залуу бүхгалтер:

- Үнгэрхэн 2013 он хадаа урда-хи жэлүүдтэл адли намда онсо

шэнжэтэй, дабтагдашагүй байгаа гэжэ сэгнэнэб. Бүхы наһан соом-най хадугдаха баян, өөрын онсо шэнжэтэй үйлэ хэрэгүүд жэл бүри болодог гэжэ ханашаб. Үдэр бүри гэжээр ажабайдалайши нэгэ ба-гахан үзэгдэл үнгэрнэ ха юм. Жэл соомнай 365 үдэр тоологдоно бшуу. Харахадаши, бодоод үзэхэдэши, нэгэ сагта дээшээ дабшаш, нүгөө ушарта доошоо орохош, нэгэн гэбэл, үйдхар, гашуудал байтараа, баяр, жаргал хэлгэхэ. Зүгөөр эгээл зол жаргалтай, хайниие асарһан, баяртай үзэгдэлнүүд сэдхэлдэм-най хадугдадаг байна. 2013 ондо минии түсблэһэн бүхы юмэн ажабайдалдамни нэбтэрүүлэгдээ гэжэ байнаб. Тиимэһээ үнгэрхэн Могой жэлнай урагштай, хайн аша нүлөөтэй жэл болоо гэжэ байнаб.

Ерэхээ байһан Морин жэлдэ бэлүүлхэ түсбүүднү, үнэхөөрөө, олон лэ байнаб даа. Үнгэрхэн жэлэингээ дүй дүршэлье хараадаа абан, финансова түсбөөрөө болон өөрингөө хубиин нэбтэрүүлэгдээ ургаха, эрдэм мэдэсээ дээшлүүлхэ ханан бии. Морин жэлдэ түрэнэн зон бээдээ найданги, мүхөөгөө үгтэдэггүй, элшэ хүсэ ехэтэй, хөөрүү, доркуон зон гэжэ сэгнэдэгби.

Тиимэһээ саашадаа бэлүүлхэ зорилгонуудаа урдаа табин, бүхы хүсэ шадалаа зориулха, эдэбхи үүсхэлээ дүүрэнээр гаргаха хүсэлтэйб.

Буряад оронойнгоо бүхы зондо ехэ зол жаргал, хайхан инаг дура, олзотой омогтой байхые хүсэнэб! Шэнэ Морин жэл бултанда баяр, жаргалаар халиһан, мартагдашагүй үйлэ ушарнуудые асархань болто-гой! Гол юмэн гэхэдэ, хананандаа хүрэхэ, харбайһанаа абажа, хүсэл зорилгонуудаа бэлүүлхэтнай болтогой! Юуб гэхэдэ, хананан хүсэлнүүдтнай бодотоор хүсэтэй болохо ха юм. Тиимэһээ булта хүсэл зорилгонуудаа тон олоор элирхэйл-бэлтнай, тэдэ уг зорилгонуудтнай заабол бэлүүлэгдэхэ байха!

Бэлигма ОРБОДОЕВА Морин жэлтэнэй ханамжа, хүсэл зорилгонуудые уншагшадтаа хүргэнэ, амаршалгануудые нь дамжуулна.

САГААН НАРААР, ЭЛИНСЭГҮҮДНИ!

Сагаан оюун сэдхэлтэй,
Сагаан хайхан эдеэтэй,
Сагаан хадаг дэлгээтэй,
Сагаан Ехэ хайндэртэй
Садан уладни, Сагаалганаар!
Сэнгүү дайдамни, Сагаан нараар!
Сагаан нара -
Сагаагаар хүндэлдэг нара.
Сагаан нара -
Хүмүүжэлэй нара.
Сагаан нара -
Хани нүхээсэлэй нара.
Гуламтаа хүндэлжэ
бадараагаад,

Гэрээ сэбэрлэжэ арюудхаад,
Шэгэмүндээ хүзэглэн мүргөөд,
Шэнэ хайхан хубсаһаа үмдөөд,
нажанан байгаалиин
нэрээгүйдэ,
нама бурханай эрьеэгүйдэ,
Одо мүшэдэй ялалзаанда
Отошо бурхандаа зальбарһанта.
Элинсэгүүдни сагаалдаг хэн,
Эхэ, эсэгэнэрээ золгодог хэн,
Табан хушуу малайн үбһэн
Тэг дундараад байдаг хэн.
Хүлэг моридоо хазаарлаад,
Хашабаа шаргаяа шахинуулаад,

Хээрын саһа бурьюулаад,
Хүхюун дуунуудаа
дуулаһанта.
Айл аймагаараа сагаалаад,
Арад зонтоёо зугаалаад,
Ехэ түүдэг носоогоод,
Ёохор наадаяа хатарһанта.
Үхи хүбүүдээ хурганһанта,
Уг гарбалын тоолууһанта,
Ута омогын мэдүүлһанта,
Үрээлэй хайхы айладаһанта.
Баярлан үринэрөө харанат түү,
Бидэнэй байдалы хайшаанат
түү -

Абарал үрээлтнай
хүсэлдэһэн гү,
Ашата туһатнай
харюулагдаһан гү?
Халаанай туургатан абьяастай гү,
Хэлэн, соёлын дабшасатай гү?
Хуби заяанайн урагштай гү,
нүр хүлдэнь хүсэтэй гү?
Эсэгэ тэнгэрийн зүбшөөлөөр,
Эхэ газар, уһа лусадай
нүлөөгөөр,
Элинсэгэингээ үршөөлөөр
Энэрэл хайрада аша
үринэрын хүртэг лэ,

Ода
Энхэ байдал удам
угсаатаниинь үзэг лэ,
Эхэ зургаан зүйл хамаг амитан
жаргаг лэ.
Яабаб?.. Шэхэмни ханхинаба.
Ямар мэдээн оробоб?..
Ямаанхаймни дуудаба,
Ян-аялга дуулдаба:
- Сагаан нарын хайндэртэ
Сагаатай ходоодо байгыта,
Остоолоор дүүрэн эдеэтэй,
Остоогараамтай хуугыта-аа!
БАСАА Валера.

АЛТАН ОДОН ЯЛАРЖА БАЙГ ЛЭ!

1959 ондо Ольга Сангадиева Баянголой дунда нургуули амжалттайгаар дүүргээд, ямар дээдэ нургуулида ошожо, арбан класс дүүргээн үнэмшлэгэ - аттестадаа харуулхаби гэжэ удаан бодомжолжо ябаагүй. Юундэб гэхэдэ, бүхы Баргажанай аймаг соо "Залуушуул - хонин ажалда" гэхэн уржал үргэнөөр дэлгэрээтэ хэн. Хонин ажалда гол түлэб үндэр наһатай зон хүдэлдэг болоод байгаа.

Ольга басаган "Бүхы залуушуултай хамта ажалда ябахаб. Хонин ажалаа үргэжэ, түрэл колхозоо улам баян болгохо ёһотойбди!" гэжэ комсомол залуушуулай суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдэ мэдүүлбэ. Тигэжэ хэлэхэдэнь, суглаанда ерэнэн бүхы залуушуул альга ташалгаар дэмжээ бэлэй. Уданшьегүй Ольга наа Социалис Ажалай Герой болоһон ахалагша хонишон Цыремпилова Шалсама Ламажаповнагай отарада эльгээгдэбэ. «Хонин ажал гээшэмнай нилээд хүндэшэг юм. Тиимэһэ түрүүшын лэ үдэрһөө ажалдаа булигдахагүйгөө оролдохо, бүхы юмыень саг соонь хэжэ үрдихэ хэрэгтэй. Тиигээ наа, амжалта туйлагдаха», - гэжэ аха нүхэрнь хэлээтэ хэн. Бүхы хонидоо саг дарыдань хооллуулаад, үһалаад байгаа наа, яшаха нэм даа. Хурьгадые томо болгохо, хооллохо, түлжүүлхэ гээшэнь угаа ехэ хүдэлмэритэй байха гэжэ наанаб», - гэжэ Ольга ажалтата наа танилсаад байха үедөө харюусаа хэн.

- Зүб даа. Эхэ хонин бүхэнһөө хурьга абажа түлжүүлхэ гээшэмнай, үнэхөөрөөшье, гол зорилгомнай болохо ёһотой, - гэжэ суута хонишон дэмжээ бэлэй. Энэ отара дээрэ Ольга басаган хоёр жэлэй туршада хүдэлбэ.

- Ольга гээшэмнай ажалда шунажа ороһон басаган лэ. Ямаршье хониной отара даажа абаад хүдэлхэ аргатай, - гэжэ Шалсама Ламажаповна магтаалай үгэнүүдые хэлэжэ, үшөө харюусалгатай ажалда орохыень дэмжэбэ.

Уданшьегүй Ольга Сангадиева эхэ хонидой отара даажа абаба. Тиимэһэ харюусалганьшье дээшэлжэ, ажальнь улам ехэ болоо ааб даа. Ольга түрүүшын үдэрһөө ажалдаа ехэ оролдосотойгоор, хамсыгаа шуужа ороо хэн. "Яахаяа энэ ажалда ороо гээшэбиб, үгы наа, найнаар, оролдосотойгоор ажаллаагүй наамни, амжалта хаанаһаа ерэхэб. Отгоргойһоо гү?" - гэжэ мэтын асуудалнуудта заримдаа абтадагынь ойлгохоор байгаа.

- Ольга Энхеевна эсэхэ сусахые мэдэдэггүй хүн даа. Үглөөгүүр бултанһаа урид бодохо, хамагнаа орой унтадаг, - гэжэ сугтаа хүдэлдэг хонидынь хоорондоо хөөрэлдэдэг болоо хэн.

1963 он. Энэ жэл хадаа Ольга Энхеевнагай түрүүшын ехэ амжалта туйлаһан жэл. 100 эхэ хонинһоо 109 хурьга түлжүүлжэ абаба. Тиигэжэ нэгэ отарын хонид хоёр дахин олон болобо. Хаа-хаанагүй иимэ амжалта туйлагдажа байбал, Жаргалантын үргэн таладахи бэлшээрийн газар хонидой хүрэгүүдээр дууһан

хушагдахань гэхэншүүгээр хүн зон хэлсэдэг болоо хэн гэхэ. Үнэхөөрөөшье, нэгэ отарын хонидой толгой 2-3 дахин олон болоходоо, юугээр сэнтэй гээшэб!

Комсомолой гэшүүн, ахалагша хонишон Ольга Энхеевнагай байдалда ехэ үйлэ хэрэг тохёолдобо. 1970 ондо ВЛКСМ-эй 16-дахи съездын делегадаар колхозойнь комсомолшууд нэгэн дуугаар Ольга Энхеевнае хунгабад. Тэрэ съезд Москва хотодо зарлагдажа, Ольга тэрэнэй ажалда хабаадахадаа, али олон хүнүүдээр танилсан уулзажа, хэдэн олон уулзалгануудые үнгэргэһэн, Улаан талмай дээгүүр алхалһан, Ленинэй Мавзолей ороһон тухайгаа отарынгаа хонишодто, колхозой залуушуулда оло дахин хөөрэхэн байха. Тиимэл байха ёһотой хэн. Юундэб гэхэдэ, энэ ехэ хуралдаан дээрэ тэрэ амжалтанууд тухайгаа үгэ хэлэхэн байгаа бшуу. Нэгэ ехэ амжалта туйлагдабал, саашадаа ажальнь үшөөшье бэлэн болодог юм гэжэ зоной хэлсэдэгые хадуужа абаһан Ольга Энхеевна саашадаа үшөөшье үндэр амжалтануудые туйлаба. 1971 ондо 100 эхэ хонинһоо 115 хурьга, 1972 ондо 100-һаа - 105, 1974 ондо 100-һаа - 106. 1975 ондо 100-һаа - 116 хурьга түлжүүлжэ абаһан габыятай. Тэрэ нооһо хайшалжа, хурьгадые түлжүүлжэ абаха талаар 5 жэлэйнгээ түсэб 4 жэлээр дүүргэһэн габыятай. Энэ ехэ амжалта туйлаһанайнгаа түлөө гүрэнэйнгөө зүгһөө Ленинэй орденоор шагнагдаһан байна. Тиин 1976 ондо тэ-

рээндэ тон үндэр сэгнэлтэ болохо Социалис Ажалай Геройн хүндэтэй нэрэ зэргэ олгогдоһон юм. 1995 ондо Ольга Сангадиева "Россиин хүдөө ажахын габыята хүдэлмэрилэгшэ" гэхэн нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, КПСС-эй 26-дахи съездын делегадаар хунгагдажа, тэрэ түүхэтэ съездын ажалда хабаадаһан габыятай. Ушар тиимэһэ Ольга

Энхеевна Сангадиевае орожо ерэнэн 2014 оноор, морилхоёо байһан Морин жэлээр, Сагаалганаар халуунаар амаршалжа, урма зоригтой элүүр энхэ, аза талаантай ябахыень хүсэе.

Степан ОЧИРОВ.

Д.БАТОРОВАГАЙ зураг дээрэ: В.Парамонов, О.Сангадиева.

МОНГОЛҮО УБҮЭНЭЙ ЗӨӨБЭРИДЭ

Социалис Ажалай Герой Жамса Бальжинимаевич ВАНКЕЕВЭЙ түрэнһөөр 100 жэлэй ойдо

1950-60-аад онуудаар Сэлэнгын аймагай Юрөө нютагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз Монгол ороной Сэлэнгын аймагай Юрөө нютагта олон жэл удаа үбһэ хурялгын үедэ хүсэд хайн зэбсэгтэйн үбһэшэдэй 2 звено эльгээдэг хэн.

Тэрэ үедэ бороо багаар ородогһоо боложо, манай нютагта гандажа байха, харин тиихэдэ Монголдого ноогоон унатаран ургаха. Миллионер колхозой Ажалай Герой нүхэр Ванкеевэй эрхим бэрхэ хүтэлбэри доро ажахын мал арьбанаар, аргагүй олоор, урагшатай түргөөр үдэжэ байһан үе саг хэн. Хонин хүрэгнай 50 мянганһаа үлүүлээ, эбэртэ мал - 2 мянга, энэ тоодо хаамхай үнээд - 800 зуугаад толгой, адуун хүрэг - 400-гаад толгой, гахайнууд - 100, хара халтар үнэгэн - 30-аад толгой, зугын бүлэ 500-гаад байгаа. Түрүүлэгшын орлогшоор хүдэлжэ байһан дайшалхы олон медальнуудтай, мүн тиихэдэ Октябриин Хубисхалай орденоор шагнагдаһан Балдан Шарапович Тубаев колхоз хүгжөөхэ хэрэгтэ аргагүй ехэ нүлөө үзүүлхэн юм. Номгон даруу зантай, олон үгэгүй аад, ажалшадаараа яһала найнаар хөөрэлдэжэ шададаг хэн. Үбһэ хурялгын хүсэтэй техникэ Монголдого абаашажа, эрхим шанартай үбһэ бэлдэжэ, тэрэнээ эртэ намарһаа эхилжэ ерэхэ хабар болотор 10 гаран ашаанай машинануудаар үһа голой хүрөөгүй сагта Новоселенгинскээр, үбэлэй сагта Зэдын аймагаар нютагаа асардаг байгаа. Юу хэлэхэбши, холын харгыда ябахандаа, заримдаа "амтатай" архияшье бага-сага балгаһаар лэ, архинайнгаа дээжые бурхандаа үргөөд, үбһээ гэнэ

осолгүй олон жэл соо зөөгөөбди. Тэрэ үедэ автоинспекторнууд ехэ үсөөн байха, тиимэһэ Хяагта хүрэтэр тэдэнээр болон гэнэ усалда ороһон машинануудаар нэгэшье дайралдаагүй нэмди. Новоселенгинскээр тойрожо ошоходо, Хяагта-Сэлэнгын хилэ дээрэ Хуурайн Дабан гэжэ би юм. Энэ дабаан дээрэһээ баруун хойто зүгтэ Зүүн ба Баруун Бүрин Хаан ууланууд хоорондоо хахадтаа хүрэтэр хотогор хүнхэрөөр илгарһан байдаг. Хуурайн Дабан дээрэһээ Бүрин Хаан хүрэтэр энэ Хаан уулые халхалха ууланууд үгы юм. Ондоо тээһээ иигэжэ харагдадаг газар үгы юм гэлсэдэг. Хяагтаһаа Зэдэ хүрэтэр олохон модоной зай. Ехэ уужам үргэн хүндын эхиндэ байһан шэнги үзэгдэдэг. Энээнине мэдэдэггүй зондо Хуурайн Дабанһаа баруун хойшоо мартангүй харахыетнай дурдаханаб.

Монгол руу жэл бүри үбһэнэй зөөбэридэ ябаһан жолоошод гэбэл: Аюр Тучинов, Дамби Будажапов, ахад дүү Гончик, Жамса Сыдемпиловтэн, Содбо Лубсанов, Доржо Эрдынеев, Василий Новиков, Иннокентий Полюттов, Башир Ахметшин - бидэндэ орходоо ахамад зон, Лайдап Галсанов, Гомбо Дашиев, Бата Дашиев, Ким Будаев гушаад наһатай үетэн хүбүүд гэгшэд нэмди. Жолоошодой дундаһаа Дашын Бата архи уудаггүйшье наа, гэдэргээ

Монголһоо бусахадаа, эдээ хоол баридаг газарта орожо эдээлхэ үедөө тэрэ нүхэрнай магазинһаа нэгэ шэл абаад, стол дээрэ "энэ минии хуби" гээд табижархидаг хэн. Монголойнгоо Юрөөдэ хүрөөдүй ябахандаа, 10-аад модоной зайда столой хабтагайдал адли тэгшэ уужам талаар машинануудаараа урилдахабди. Архи уудаггүй Батада ноёд ходо шэнэ машина үгэдэг хэн. Тиимэһэ Батамнай ходол түрүүлжэ ерээд, маанадаа хүлеэжэ байха. Дээрэ дурдагдаһан жолоошод булта хайн ханаатайнууд, зан аятай зон хэн. Эдээнэй дундаһаа би бурханай хайраар наян наһа гаража ябаад, нүхэд тухайгаа бэшэжэ нуунам даа. Ум мани падмай хум! Монгол ошоходоо, архи огто уудаггүй нэмди. Хилэ гараха хэрэгтэй, байрлаха газартаа эртээр хүрэжэ, үглөөдэрын машинануудаа дуугаргахын тула түлээ залһа, үһа бэлдэхэ хэрэгтэй. Монгол нүхэднай Союзай архи маанадта захиа. Тэрэ захяагынь бидэнь дүүргэхэ гэжэ оролдохобди. ЗИС-355 түхэлэй машинын жолоошод бензинэйнгээ бак руу 7-8 шэл архи хэжэрхидэг байгаа. Шэлтэй архинуудаа хилэ гараһаар лэ абаха хэрэгтэй хэн. Үгы наа, тэрэ архиимнай ласа таглана бензин соо хайлаа наа, юун болохо байгааб. Үбэлэй хүйтэндэ тэрэ хүйтэн бензин руу гараа хэхэнь найшаамаар бэшэ хэн даа. Нэгэтэ түрүүлэгшэмнай "монголынхиды" диспетчерскэ соо суглуулжа, шангахан хөөрэлдөө үнгэргөө хэн. Үглөөдэрын 9 сагта булта суглаарад байха зон аад, хэншье сагтаа

дүтлөөгүй. Ноёмнай өөрөө машинаараа ябажа суглуулаа хэн. Жолоошоднай үһэлдөө юм гү, бү мэдэе. Тиигээд прорабаар Будын Сыренжаб табигдажа, журамшье найжаржа, нэгэшье рейс дүүргэгдэнгүй үлөөгүй хэн. Жамса Бальжинимаевич түрүүлэгшээр хүдэлхэ үедөө гэмтэнэн, хуули хазагайруулан нэгэшье хүниие ажалһаань болуулжа, түрмэ яамада оруулаагүй, харин тэдэнэй "сүүдын" өөрөө хэжэрхидэг хэн гэжэ хүн зон мүнөөшье хэлсэдэг.

Ким БУДАЕВ.

Сагаан нара... Хамаг юумэн наашалха, бүхы байгаалин юушыб хүлэгэн хаһа. Иймэл үе сагта Сагаан нарын сарюун саһаяа аалихан сахилзуулһаар ерэхэдэ, буряад арад зон Сагаан нарын нэгэн шэнын үдэр наһаяа нэмээн тоолодог, уни урда саһаа заншалта болоһон – "Сагаалга" – ехэ һайндэрөө угтадаг байгаа ха юм.

1989 оной февруалин 7-һоо 12 болотор Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай газар арад зон олоороо сугларжа, Саһан нарын угтамжын найр наадан анха түрүүшынхид эхилээ бэлэй. Театрта орохо дуратайшуул аргагүй олон, биледүүд эртээнһээ худалдагдаһан байгаа ха юм. Республикын радио болон телевидени, газетэнүүдтэ Сагаан нарын найр наадан тухай олон дахин соносогдоо бэлэй.

Морилжо ерэнэн Могой жэлдэ зорюулжа, олоороо сугларашадта иигэжэ хандаа бэлэй:

- Амар сайн, Улаан-Үдэ хотынхид, манай һайхан хүдөө нютагуудай айлшад! Эгээл мүнөө монгол угсаатанай литын ёһоор хабарай түрүүшын хаһа – Сагаан нара хангай уужам Буряад орондомнай буужа ерэбэ:

**Саяан уулын араар
Сагаан үүлэ тараан,
Саһаар бурган байһан
Салгяа талам һайхан,
Эгээл мүнөө үглөө
Эмээл морёо унаад,
Золтой арюун сагаар
Золгооб уужам талаа,**

Сагаан нарын хүндэлэлдэ

**Малаан хайлзан дайдаар
Малаа үсхэн һуугаа,
Сарюун буряад зондом
Сагаа нарын мэндээ-э-э!** – гэжэ сэдхэлээ хүдэлгэн уншадаманни, олоороо сугларһан зон нэрэмэ халуун альга ташалгаар угтаа һэн.

"Магтаал" ансамблин дуушад 82 наһатай М.С.Осипова 78 наһатай М.Т.Буряева хоёр арадайнгаа дуунууды дуулажа, найрта ерэгшэдые баясуулаа бэлэй.

Энэ һайхан Сагаан нарын найр нааданда РФ-гэй габьяата артист Д-Д.Бочиктоев, мүн артист И.Цыбикжапов, Зүүн зүгэй хатарай "Лотос" ансамбль, РФ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ В.Ц.Дамбуевагай ударидалга дор «Урвал» ансамбль, П.И.Чайковскийн нэрэмжэтэ Улаан-Үдын хүгжэмэй училищин оюутан, Л.Л.Линховоиний нэрэмжэтэ дуушад конкурсын лауреат Д.Санжижапов, Улаан-Үдын 24-дэхи ГПТУ-гай "Наадан дээрээ" гэжэ ансамбль (хүтэлбэрилэгшэ – РФ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Д.Д.Б.Базаров), мүн энэ найр наадандамнай Улаан-Үдэдэ һуража байһан Монголой, Вьетнамай, Кампучийн залуушуул эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, уран бэлигээрэ аргагүй һайханаар шэмэглээ бэлэй.

Арадайнгаа угай һайхан заншалнууды һайн мэдэдэг элитэ эрдэмтэн Р.Е.Пубаев энэ найр наада бэлдэлгэдэ тунатай зүбшэл заабаринууды үгэнһэндэнь би мүнөөшье болотор баярлажа, ханажа ябадагби.

Саашань дурсагдагша найр нааданай бүхы уран шэмэглэлы СССР-эй Уран зураашадай холбооной гэшүүд – Е.Буджапова, Б-Н.Доржиев, уран зурааша-зүбшэлэгшэ Л.Д.Доржиев гэгшэд бүтээһэн байна. Буряадай АССР-эй габьяата хүдэлмэрилэгшэ

В.Пантаев аялга, дуунуудыень найруулан табья бэлэй. Бүхэли Сагаалганай анха түрүүшын найрай найруулга поэт Баир Дугаровтай режиссёр Сергей Бальжанов бэрхээр бээлүүлээ бэлэй.

Сагаан нарыннай найр наадан Буряад орондомнай һайн һайханаар бүхэли нара соо тэмдэглэгдэжэ байха ёһотой гээд, олон харагшад тэрэ үедэ тэмдэглээ һэн.

Тэрэл жэлэйнгээ март нарын эхээр Буряадай Гүрэнэй оперо болон баледэй академическэ театрай дарганар намда хандажа, "Нүхэр Гунзынов, ши түрэл театртаа Сагаан нарын найр нааданай хүтэлбэрилэгшэ боложо, энэ баярые үндэр хэмжээндэ үнгэргэл", – гэхэдэнь, би ехэл дуратайгаар зүбшөөлөө үгөө бэлэйб. Тэрэ үедэ тус театрай директорээр СССР-эй арадай артист К.И.Базарсадаев хүдэлжэ байгаа һэн.

Энэ найр нааданай эхиндэ М.Фроловой «Энхэ-Булад баатар» гэжэ оперын увертюра гүйсэдхэгдэбэ, Д.Линховоин, Л.Галсанова, О.Аюрова, С.Раднаев, В.Цыдыпова, Б.Бороев, С.Дашацыренова, Д.Дашиев, В.Базарова, М.Раднаев, Л.Шоболов, залуу хатаршад И.Хунтохиева, В.Васильев, мүн уран һайханы фольклорно коллективүүд хабаадалсаа һэн. Энэ найр наадандамнай Улаан-Үдэдэ эбтэй эетэй ажаһуудаг - армян, азербайджан, татаар, еврей, эвенк болон бусад үндэһэ яһатан хабаадалсажа, Сагаан нарыннай баярые һайханаар шэмэглээ һэн гэжэ би онсо тэмдэглэхэ байнаб. "Малша угтай буряад арадайнгаа ехэ ёһололтой, хэшэгтэй Сагаан нарын найр наадан анха түрүүшынхид Буряад орондомнай олон мянган хүнэй хабаадалгатайга-

ар, урагшатай, урматайгаар, һонирхолтойгоор, үндэр хэмжээндэ үнгэргэгдэнһэндэнь би анха түрүүшын хүтэлбэрилэгшэ байһан хадаа наһан соогоо сэдхэлээ уяруулан, мүнөөшье хүрэтэрөө мартангүй ябагша.

"Ургы" гэнэн кафегай дарганар намда баһал хандажа, «Сагаан нарын найр наадандамнай ерэгжэ, найруулагша, хүтэлбэрилэгшэ боложо, мандаа туналыт» гэжэ хандаа һэн. Кафе соо уригдаһан мэдээжэ зон, олон айлшад суглараа бэлэй. Айлшадай дунда Социалист Ажалай Герой Ц.Н.Номтоев, эрдэмтэн Р.Е.Пубаев гэгшэд һайн һайхан урэлнүүдые табья, амаршалаа һэн. Уран зурааша, 77 наһатай Д.А.Баторов "Арбан хоёр жэл" гэнэн урдын дууе аргагүй гоёор хангюурдаһан байна. Буряадай арадай поэт Ц-Д.Дондокова үндэһэн энэ һайндэрэй, ажалай баярай ехэ удха шанартайе онсолон тэмдэглээд, дайнай үедэ Сагаан нарада бэшгэдэһэн "Хүлээнэб" гэнэн шүлэгөө уран гоёор уншажа, хүгшэн залуугүй, булта зонийе уяруулаа, баясуулаа бэлэй.

Вьетнамаһаа ерэнэн Нгуен Куанг Тхыеу, До Зуен Нинь, Кампучийн Туч Сошхьен, Ит Сохун, Лао сай – Вонгтакун охам, Афганистанай Огамирза Пайман, Ахмаднуур гэгшэд өөһыдынгөө һайхан шүлэг уншажа, дуунууда гоёор дуулажа, эндэ сугларашадта бэлэглэһэн байна.

Ажалай ветеранууд – мэдэжэ врач ябаһан, Ленинэй ордендо Зади Бадмаева, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ байһан Гүнсэн Цыденова, үнинэй багша Елена Протасова, профсоюзай эдэбхитэн Хандама Анандаева, искусство шэнжэлгын эрдэмэй кандидат Аркадий Тумахани болон бусад нүхэд түрэл ара-

даимнай шэнэ ёһо заншалнууд, буряад нааданууд, Сагаалган тухай һайхан үгэнүүдые хэлэжэ, эндэ сугларагшадые һонирхуулаа бэлэй.

Зүүн-Сибирийн соёлой дээдэ һургуулийн оюутад Цэцгээ, Баасанхүү, Ганхүү гэгшэд морин хуур дээрэ наадажа байжа, монгол һайхан дуунуудые дуулабад.

Буряадай заншалта энэ һайндэрые республикын музейнүүдэй нэгэдэлэйхид, Улаан-Үдын авиазаводой профсоюзай эдэбхитэд халуунаар дэмжэжэ, ажалай баярай жабхалан түгэсье, хүсэтэйе үшөө дахин баталан харуулан байна... Хэдышые сагай үнгэрөөшье һаа, Улаан-Үдэдэмнай мандан ерэнэн Сагаан нарын анха түрүүшын найрнуудые үнгэргэхэ зол хубитай байһандаа баясан, һайханаар дурсан ябадагби, мүнөөшье эдэбхитэй хабаадагби. Хүндэтэ нүхэд, уншагшаднай, январийн 31-дэ болохо Сагаалганайнгаа Ехэ ёһохорой ("Глобальный ёһор" флеш-моб) дүхэригтэ бултаниетнай ури-набди:

**Амар мэндэ, шэнхинээтэ
Шэнэ жэлнай!**

**Амар мэндэ, сахилзама
Сагаан нарамнай!**

**Бүмбэрсэгые тойроһон
ёһохоройнгоо дүхэригтэ**

**Бүгэдөөрөө оролсон,
эбтэйгээр хатарая!**

**Алхалан, дабшан
оронһон Морин жэлдэ**

**Арадайнгаа
"Алтарганын"
найрта наадаа!**

**Гүнсэн-Норбо ГУНЗЫНОВ,
Буряад Республикын
арадай артист, РФ-гэй
Журналистнуудай
холбооной гэшүүн,
РФ-гэй, Буряадай,
Монголой соёлой
габьяата хүдэлмэрилэгшэ.**

Шираб-Нимбу ЦЫДЕНЖАПОВ

**САГААЛГАНАА
УГТАЯЛ**

Бурхан багшаддаа мүргэжэ,
Боди бодол түрэгжэ,
Буха ноёндoo зальбаржа,
Буян хэшэг хуряажа,
Сэнхир хадагаа дэлгээжэ,
Сагаан эдегээ бэлдэжэ,
Арюун сэдхэлээ эргээжэ,
Архиингаа дээжэ үргэжэ,
Үбгэд хүгшэдөө үндэлжэ,
Үнэтэ бэлэг барюулжа,
Сэлмэг сарюун шарайтай
Сагаан нараа угтаял!
Гараад байһан жэлээ
Гарзагүйгөөр үнгэргээл,
Ороод байһан ондоо
Олзотой ходо ябаял!
Аза жаргал эдлээл,
Аша гушанартай болоёл.

**АЛТАН МЭТЭ
АРАДАЙ ЗОХЁОЛ**

- Мэндэ, амар мэндэ!
- Сайн, амгалан сайхан!
Хэр сагаалжа байнат?
- һайн даа, һайн.
Амгалан сагаалжа байнабди.
Хуушан жэлээ үдэшэжэ,
Шэнэ жэлээ угтажа байнабди.
- Бээтнай лагшан тайбан гү?
- Тайбан даа, тайбан!
-Буруудтнай булшантай,
Даагадтнай далантай хаяа?
-Булшантай, далантай.

Булта бухиндажа,
гүйдэжэ байна.
Тугалнай буруун,
Буруумнай хашараг,
Хурьгамнай түлгэ,
Түлгэмнай шүлшэг,
Унагамнай дааган,
Даагамнай шүдэлэн болобо.
- Ажал хүдэлмэритнай
Амжалтатай хаяа?
- Амжалтатай!
- Шэрүүн үе сагай
Шэнжэ ондоо болохонь хаяа?
- Шэди ехэтэ мүнөөдэртнай
Шэнэдхэлэй нэбшээн нэрьбэ.
Хубилалтын долгиндо абтан,
Хуу баран байдалнай эрьбэ.
Хурдадхал, хүгжэлтын хүсэн
Хуи һалхиндал мушхарба.
Хүн бүхэн оролсобо хаяа?
- Ажабайдалые һайжаруулха,
Ажалаа гуримтайгаар ябуулха,
Ухаан бодолоо шэнэдхэхэ,
Урма баяраа бадаруулха
Шэнэ оршон үеымнай
Шэди хабань гайхамшаг!
- Иимэ һайхан сагта
һанаһандаа хүрэгжэ,
һарбайһанаа барижа ябангүй
яхабибди.
- Зүб хэлэнэш, нүхэрни!
Наһан дээрээ наһа нэмэжэ
байхадаа,
Айл аймагтаа, арад зондоо
Үшөө ута наһа,
Удаан жаргал юрөөе!
- Юрөөе! Юрөөе!
- Жэл бүри жэгдэ амгалан,

Он бүри омог дорюун,
Сагаалжа, ногоолжо байял даа!
- Хүйтэн үбэлые дабаха
солотой,
Хүхэ нажарые угтаха
юрөөлтэй
Сагаалган - манай һайндэр
Саг үедэ мандаха болтогой!

**ДАЛГА
АБАЛГА**

Бултадаа сагаан эдегээ баряад,
Сагаан үбгэн эхилэхэ:
Аахурай, аахурай, аахурай.
Сагаан нарадаа сагаан эдеэ-
нэйнгээ дээжэ бариял даа.
- Зүб, зүб.
- Аахурай, аахурай, аахурай.
Ара үбэрэймнай аажам тала
нугамнай ая гангаар анхилжа,
амтатай ногоогоор арьбажаг-өө!
- Зүб, зүб, зүб.
- Аахурай, аахурай, аахурай.
Арад зоннай амгалан тайбан
һууг өө!
- Зүб, зүб, зүб.
- Аахурай, аахурай, аахурай,
Абдар ханзамнай алта мүнгөөр
дүүрэг өө!
- Зүб, зүб, зүб.
- Аахурай, аахурай, аахурай.
Ажал дээрээ абаһан уялгаяа
амжалтатай дүүргэбди өө!
- Зүб, зүб, зүб.
- Аахурай, аахурай, аахурай.

Сэрэгшэ, сэтгүүлшэн, уран зохёолшо Шираб-Сэнгэ БАДЛУЕВАЙ 90 жэлэй ойдо

Уран зохёолшын «Жаргалтай ябыш, Сыдылма» гэжэ туужануудайн ном 1970 ондо Москвада «Советская Россия» хэблэлдэ ород хэлэн дээрэ барлагдан гаража, уншагшадта үргэнөөр найшаагдаа нэн. Хүшэр хүндэ байдалда оронон юрын эхэнэр Сыдылма тухай иимэ нэрэтэй туужа соо хөөрэгдэбэ. Нэгэтэ түрын урда тээ колхозой правлени дууджа, гэгтэ үншэрхэн хүүгэдэй хойноһоо харахыень тэрэндэ даалгаа нэн ха. Амархыңгаа орондо һара соо ондоо айлда буса хүнэй үхибүүдэй хойноһоо харууһалха баатай болобо. Түрүүшын үдэрнүүдтэ үхибүүдэй хойноһоо харууһалхадаа, дайнай хүшэр жэлнүүдтэ эрэшүүлэй ажал хэһэнэй үлүү ехээр эсэһэн байгаа.

Байһаар Сыдылма дадажа, гурбатайхан одхон басагандань, харнагархан хамартай Данзанда, халта ахамар Баатарта эжлшэжэ, эрьежэ захалба. Тигһээр тэдэндэ хэрэгтэй байһанаа ойлгоходонь, тэрэнэй сэдхэлдэ баярай мэдэрэл түрбэ. Нүхэрөө алдаһан Дамдин ажалан хараһаар байтараа, шэг шарайгаараа тиимэшье сэбэр бэшэ аад, Сыдылмагай ажал хэрэгээрээ, сэдхэлээрээ ариун

һанаашалгаяа тэрэ иигэжэ бэлүүлхэн байгаа. Энэ хадаа уран зохёолшын айхабтар ехэ бүтээл болобо. «Хүнэй шарай» гэжэ романинь оршуулагдажа, молор найхан Монгол орондо хэблэгдэжэ гараһан юм. Уран зохёолшо хэдэ хүндэ үбшэндэ дайрагдабашье, түүхэтэ ехэ романайнгаа гурбадахи номыё бэшэжэ үрдэ нэн. «Шэнэ толон» колхозой ажалшадай ажабайдалда ехэ хубилалтанууд болоно. Ушарын гэбэл, шэнэ хубилалтануудай эхилхэнэй хойшо арбаад жэл үнгэрөө. Ажахын хүтэлбэрлэгшэдэй габыяа юуб гэжэ, парторг Дагба Жалсанов түрүүлгшэ Базар Раднаев хоёр үгээ ойлголсож, эбтэй ээтэйгээр хүдэлнэ бшуу.

«Үнгэрхэн зуун жэлэй жарадахи онуудта Бурядай уран зохёолдо хэдэн шэнэ романууд мүндэлбэ: Ж.Балданжабоной «Сэнхир хаданууд», Ц.Жимбиевэй «Талын харгынууд», Р.Белоглазовгай «Мойһоной үнгэ», В.Сергеевэй «Улаан үдэр», Ш-С.Бадлуевай «Хүнэй шарай» гэжэ роман оронойнгоо хүдөө ажахы эрид хурданаар хүгжөөх талаар парти, правительствын шийдэхы хэмжээнүүдэ абананай ашаар хүдөө нота-

- «Бурядай залуушуул» газетэдэ 12 жэл соо оршуулагшаар, харюусалгата секретаря-ар ажаллаһанайнгаа һүүлээр 1970-1971 онуудта Улаан-Үдын телестудийн буряад дамжуулгануудай редакцияда Алексей Бадаев, Шираб-Сэнгэ Бадлуев, Иннокентий Бальди-ров гэгшэдтэй хамта хүдлөө нэм. Бурядай арадай поэт Цэдэн Галсанов ахамар редактор, Намсалма Цыбжитова, Петр Иванов режиссёрнууд, Цырен-Ханда Мункуева режиссёрой орлошо, Софья Гончикова, Зэгбэ Гомбожабай дикторнууд байгаа. Байгуулагдаһаар арбан жэл боложо байгашье һаа, телестуди яһала һонин дамжуулгануудыё эдэг нэн. Хүдөөгэй ажалшадта зорюулагдаһан «Талын галнууд» гэжэ часай тележурнал Шираб-Сэнгэ Бадлуевич Иннокентий Будавич ээлжэлэн бэлдэхэ. Поэт Алексей Бадаев уран найханай «Сэлэнгэ» гэжэ часай журнал, бишэнэ һонинуудай «Байгал» гэжэ дамжуулга гаргахабди. Үйлдбэрин таһагай дарга Борис Дамбаевич Сандановһаа машина эрижэ абаад, хото соогуур, хүдөөгэй аймагуудаар командировкодо гарадаг байгахабди. Редакторнууд Шираб-Сэнгэ Бадлуев, Бата-Мүнхэ

АЖАБАЙДАЛАЙ ГҮН ДУНДА ҺАА

Бурядай мэдээжэ уран зохёолшо Шираб-Сэнгэ БАДЛУЕВ аха үсын зохёолшодой нэгэниинь байһан юм. Тэрэ 1924 оной модон хүхэ Хулгана жэлэй үбэл Шэтэ можын Агын Бурядай национальна тойрогой Зугаалай нютагта түрэнэ намтартай. Сууга драматург Бата-Мүнхэ Пурбуев, уран зохёолшод Балдан Санжин, Гарма-Доди Дамбаев энэ нютагһаа гарбалтай юм.

Нютагайнгаа долоон жэлэй, Агын дунда хургуулинуудыё дүүргэдэ, Агын багшанарай училищидыё һураһан байгаа. Ородой агуухэ поэт Александр Сергеевич Пушкинай наһа бараһанһаа хойшо 100 жэлдэ зорюулагдаһан ехэ хэмжээ ябуулгануудай 1937 ондо Агын тойрогой хургуулинуудай һурагшадтай дунда үнгэргэгдэхэдэнь, 13-тай Шираб-Сэнгэ Бадлуев А.С.Пушкинай нэрэмжэтэ уран шүлгэй конкурсно илалта туйлаа нэн. Тиһэдэнэ "уран хурса хэлэтэй, гүнзэгы ухаан бодолтой эдир багахан хүбүүн хойшодоо бэрхэ зохёолшон болохо байха" гэжэ нютагайхидын хэлсээ нэн ха.

Эгээл багшалжа захалха ханын хүржэ ерэхэдэ, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайн эхилшэбэ. 1943 оной эхиндэ тэрэ армийн албанда татагдажа, Улаан-Үдэ хото шадар, һүүлээрнэ Шэтэ можын 76-дахи, 77-дохи разьездүүдтэ һуралсал гараад, милитарис Японтой дайнда хабаадахадаа, эрлэхг зориг харуулжа, Улаан Одоной орденээр шагнагдаһан байгаа. Агуу Илалтын 40 жэлэй ойн хүндэлэдэ Шираб-Сэнгэ Бадлуевич Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын ордендо хүртөө нэн.

Шуһата дайнай һүүлээр Шираб-Сэнгэ Бадлуев шахтероор, модошноор, багшаар, аймагай соёлой таһагыё даагшаар хүдэлхэн байгаа. Таби гаран онуудта Улаан-Үдэ ерэхэдэ, «Буряад-Монголой үнэн» газетын соёлой, Советүүдэй хүдэлмэрин таһагуудта ажаллахадаа, журналистын мэргэжэл судалаа бэлэй. Эндэ хүдэлхэ үедөө тэрэ богонихон рассказуудыё, баснинуудыё, шүлгүүдыё олоор бэшэһэн, саашадаа бэлүүлхэн хэдэн туужануудайнгаа хара бэшэгыё дүүргэһэн байгаа. «Түргөөр бэшэжэ, түүхэй юумэ гаргуулахгүй» гэшье һайн ойлгодог Шираб-Сэнгэ Бадлуевич нилээд орой болоһон хойно 1960 ондо «Золтой хүн» гэжэ түрүүшынгээ номыё хэблүүлэн гаргуулаа нэн. Энэнь туужа бэшэ, харин рассказуудай суглуулбари байһан юм.

Шираб-Сэнгэ Бадлуев газарлиг хүдэр бэтэй, хурса һонор харасатай, буржыд гэнэн үдхэн үһэтэй, бараан шарайтай, хурдан хурса ухаатай, ушар ёһо ойлгодог, ехэ юумэ мэдэдэг, үһэн дээрэ үрмэ тогтоомо гэхээр гоёор хөөрэдэг байһаараа зоний дура татадаг, гасаанша, хошонгууша хүн нэн даа.

Түрүүшынгээ номыё хэблүүлхэнэй хойшо Шираб-Сэнгэ Бадлуевич олон туужануудыё бэшэжэ гаргуулба. Энэ талаар «Түрэнэн үдэр» (1963), «Сэбэр басагад» (1965), «Зула сэсэг» (1967), «Сагаан тала» (1970), «Мүнгэн шананага», «Алтан аяга», «Голой эрьедэ» гэнэн туужануудай номуудыё дурдажа болоно.

хайхан байһыень ойлгож, мэдэржэ захалба. Тэрэнэй сэдхэлэй элшэ ульһанһаа гэр соохинь дулаан болоһондол үзэгдэбэ. Удаахан саг соо туршалгануудыё гараһанай, бодолгото болоһондой һүүлээр Сыдылма үншэрхэн гурбан хүүгэдэй эхэ болобо. «Москвагай мэдээжэ уран зохёолшо, шүүмжэлэгшэ В.Бушин «Инаг дураар, гайхалаар билтарһан зохёолнууд» гэнэн шэнжэлэл «Советская Россия» газетэдэ толилуулхадаа, Шираб-Сэнгэ Бадлуевич «Счастья тебе, Сыдылма» гэжэ туужа СССР-эй Ленинскэ болон Гүрэнэй шангуудай лауреадууд Сергей Залыгинай «На Иртыше», Михаил Алексеевэй «Хлеб - имя существительное», Василий Песковой «Шаги

Агын уран зохёолой нэгэдэлэйхид аха хүхэр тухайгаа уншалга хэнэ

по росе», Чингиз Айтматовай «Материнское поле» гэжэ гүрэн түрын хайра шагналнуудта хүртэжэ, арад зондо найшаагдаһан сууга зохёолнуудтай нэгэ зэргэдэ табижа, буряад уран зохёолшын гүнзэгы үдхатай ехэ захата бүтээһыень үндэрөөр сэгнэһэн байгаа», - гэжэ шүүмжэлэгшэ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Эрдэни Уланов «Буряад совет литературыда мүнөөнэй байдал тухай роман» гэнэн ном соогоо бэшэһэн байдаг. Иимэ һайхан сэдхэлтэй, эелдэр зулгы зантай эхэнэрэй хүндэлэдэ уран зохёолшо Шираб-Сэнгэ Бадлуевич магтан дуулаһан «Счастья тебе, Сыдылма» гэнэн туужа Бүхэсоюзна радиогоор дамжуулагдаа нэн.

Түрүүшынгээ номой һүүлээр хорин жэлэй үнгэрхэн хойно, 1980 ондо, «Сад дүрөө» гэжэ рассказуудайн хоёрдохи ном хэблэгдэн гараа нэн. «Шүдхэр», «Алдуу», «Халюун даха» гэнэн новеллэнүүд, «Богонихон рассказууд» энэ номдо оруулагдахадаа, согтой хүкюун, шог ёто, хадхуу хурса үдхаар нэбтэрхэдэ, эдэ найруулганууд уншасатай һонин болоһон байгаа.

Тэрэнэй «Хүнэй шарай» гэжэ түрүүшын роман 1968 ондо хэблэгдэжэ гараба. Удаань уншагшадтай дура буулаһан, һонирхол үүсхэнэ геройнуудтайн 1975 ондо барлагдаһан «Түхэрэн жэл» гэжэ зохёол соонь дахинаа уулзаббди. Энэнь түрүүшын романы үргэлжэлэл болоо нэн. Мүнөө үе сагай хүдөө нютагай ажабайдал, буряад арадай түүхэтэ хуби заяае зураглажа харууһан трилоги - гурбан боти ном бэшэхэ гэнэн

гай ажалшадай ажабайдалыё шэнэхэлгын, болбосон түхэлтэй болголгын темые буряад уран зохёолдо гүнзэггөөр хүгжөөнэ. Табидахи-жарадахи онуудай бэлшэр дээрэ колхозой байгуулалтыё, совет демократиёе хүгжөөн бэхижүүлгын шатанууд эндэ тобойсо харуулагдаа. Шэнэхдэн хубилгалгын энэ шатада Раднаев Жалсанов хоёр бүхы хаба шадалаа, мэргэжэл шадабаряа олоной аша туһада зорюулдаг шэнэ шэнжэ шанартай хүнэй түлөө тэмсэхэдэ, амжалта туйлаа. Хүнэй ухаан бодолдо, зүрхэ сэдхэлдэ үргэлтэ дэбжэлтын үрэхэ тарихаһаа үлүү һайн юун байхаб даа?!

"Хүн бүхэн элдэб янзын, орёо нарин

Жигжитов, режиссёр Петр Иванов, операторнууд Владимир Матуров, Виктор Шапшаков, хамта 6-7 хүнөө бүридхэн хоёр бригада 1971 оной май һарын эхээр Хориин аймаг ошоожо, Үдын совхозой ахалагша хоношон Намжилма Ламхановна Тогмитовада Социалис Ажалай Геройн «Хадуур ба Балта» гэжэ Алтан Одо, Ленинэй орден барюулалгын баяр ёфололдо хабаадаа һэмди. Ажалдаа шалгаржа ябадаг хаалишад, хонишод, түсхэйлбал, Ажалай Баатарнууд Шолоодуйшыё байхадань, хонишод: Баргажанһаа Шалсама Ламжаповна Цыремпилова, Зэдэхэ Гомбо-Цырен Гончикова Цыремпилова, Сэлэнгэһээ хаалишан Надежда Лазаревна Тадвашкина тухай зураглал, очеркнүүдыё бэшэжэ, кино ба фотосюжедүүдыё буулгажа, олоной һонорто табиһаһаа гадна, тэдэнэй ажалай амжалтануудыё шэрээлсэһэн юм гэхэдэ, алдуу болохогүй ха даа. Тиин Шираб-Сэнгэ Бадлуевичай Хориноо хэһэн дамжуулгын летучка дээрэ магтаалда хүртэһыень мүнөөшье элихэнээр һанагшаб.

СССР-эй Уран зохёолшодой холбоной гэшүүн Шираб-Сэнгэ Бадлуев бүхы жанрнуудар бээе туршажа үзэһэн онсо өөрын харасатай, байгаалиһаа оюн хурса бэлигтэй хүн байһан гээшэ. Тэрэ шүлгүүдыё, баснинуудыё бэшэхэдэ, зоний ажабайдалай дутуу дундануудыё эрид шангаар шүүмжэлдэг нэн. Бурядай мэдээжэ композиторнууд «Хандама», «Ярууна», «Ноёхон», «Намар», «Онон» ба бусад шүлгүүдтэнь хүгжэм найруулжа, эдэ дуунуудынь элдэб концертнүүдыё шэмэглэдэг юм. Шираб-Сэнгэ Бадлуевичай «Хандама» гэжэ шүлэгтэ композитор Дамдин Яхунаев хүгжэм зохёожо, «Аярхан Агаһаа Хандама...» гэнэн шог ёто дууниинь хэдэн арбан жэлдэ дуунда дуратайшуулай сэдхэл хүлгүүлжэ байдаг.

Уран зохёолой эгээл хүшэр хүндэ жанр гэжэ тоологдодог драматургидашье тэрэ анхаралаа хандуулангүй гараагүй. «Хоёр актерто зорюулагдаһан конференс, «Эбдэрхэн хуурнууд», «Гурбан хүбүүн», «Набтар Гомбо», «Хүдөөгэй хүбүүд» гэжэ нэгэ-хоёр акттай богонихон зүжэгүүдыё бэшэһэн юм. Ушар иимэһээ Ш-С.Бадлуев хайшаашье тэгшэ уран бэлигтэй зохёолшон байһан гээшэ. Теэд иимэ хүниё дүрбэн тэгшэ бэлигтэн гэжэ дэмы хэлсэдэггүй ха юм даа. Тэрэнэй номууд Улаан-Үдэдэ, Москвада, Хабаровскда, Новосибирскдэ, Днепропетровскдо, Монголд хэблэгдэжэ гаранхай. Ургажа ябаа залуу үетэниё патриот үзэл бодолтойг оро хүмүүжүүлгэдэ амжалта туйлаһанайнгаа түлөө тэрэ Бурядай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагданхай.

Шираб-Сэнгэ Бадлуевичай бүлэ гурбан эрдэнийн тоогоор хоёр басагад, нэгэ хүбүүтэй юм. Олон аша, зээнэртэй.

Теэд 61-нэйнгэ жэл гаргаад ябатараа, хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, шиираг сарюунаар наһа бараагүй һаа, Ш-С.Б.Бадлуев ехэ хараа түсбүүдэ бэлүүлхэн, үшөө хэдэ олон зохёол бэшэжэ, үргэн ниитэ уншагдаһаа баясуула байгаа даа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист.

Модон хүхэ Морин жэлэй хүндэлэлдэ

САГААН НАРЫЕ УГТАХА ЁНО ЗАНШАЛ

МҮШЭДЭЙ УЛАРИЛАЙ

ТООЛОЛГО

Энэ баримта болобол, улас түрын ехэ баярай үедэ олон түмэнэй аха захэ болоһон үндэр наһатай зоноо үргэн хүндэлхэ, зобоһон зүдэрһэниие үршөөжэ, нигүүлэхы сэдхэлээр хандаха ёһо гуримай эрхим жэшээ, монголшуудай үужам сэдхэлэй гэршэ боложо үгэнэ. Мүнөө үе сагта энэ ариун уламжалал, заншал боложо тогтоһон байна. Сагаан нарын шэнын нэгэн болобол, юрын нэгэ гэрэй, нэгэ хотын баяр бэшэ, бүхы улас түрын баяр болоно. Арад түмэн гүрэн түрээ хүндэлжэ хүрээлхэ, түрэ засаг олон түмэнөө энхэрэн хайрлахы, үлэ бэлгээр дүүрэн хуушан оноо үдэшэжэ, шэнэ оноо үндэр хэмжээндэ, үдхэ шанартайгаар угтахы ёһо заншал, жэнхэни монгол үндэһэтэнэй үдхэ түгэлдэр баяр ёһолол мүн.

БҮТҮҮ ҮДЭРТЭ БЭЛДЭХЭ, БҮТҮҮЛХЭ ЁНО

Үбэлэй адаг нарын хорин гурбанда гал тахилга хэһэн саһаа хойшо дүтэлэн ерэжэ байгаа шэнэ ондоо, үнгэржэ байһан жэлдэ хэһэн үри – шэри, үгэлэгэ – абалгайа дамжуулжа байхагүйе хэшээжэ, хүн амитанһаа урьһаар абанан мүнгэн, эд болон мал байбалнь, дары түргэн бусаадаг. Элдэб шалтагаанаар эбээ таһарһан хүнтээ зорюута үулзаха ушаржа, тамхыа андалдажа, таатай һайн үгэ ярилдадаг. Алдуу эндүүтэй ябадалай байбашье, шэнэ ондо бэе бээдээ хоро һанажа, үһөө нэхэжэ ябахы зорилго табингүй ябахы тухайгаа хэлсэжэ, муу муухайгаа сэдхэлэйнгээ мухарһаа гаргажа, бэе, сэдхэлээ сэбэрлэжэ, һайн мүрөөр ябахы гэһэн гурим, журамтай юм. Үбэлэй адаг нарын хорин табанһаа эхилжэ, Сагаан нарынгаа бүтүү үдэртэ бэлдэжэ, буузаа барижа, баншаа шэмхэжэ, хүйтэндэ табижа хүргэдэг. Бообоёо шара тоһон соо амталан байжа шанадаг, үрмэ болон амтан хоолоо бэлдэдэг юм.

Энэ бүхы үйлэ хэрэг хуушан оной, худал хазагай ябадалы тэгшэлхэ, шэнэ ондо үнэн шүлүүн орохо гэһэн монгол хүнэй эртэ саһаа эрхимлэн абажа ерһэн ёһо заншал мүн. Адаг нарынгаа хори юһэндэ айл хотоноороо бурханаа тахижа, гэр бараагайнгаа тоһо торхируу аршажа арилгажа, хото хорёогоо, дал хашаагаа заһажа, мал адуунайнгаа үбдэл-сүбдэлы түүжэ, ариун сэбэр болгодог юм. Мүн энэ үдэр эршүүл хүлэг һайн моридоо уяанда оруулаад, дэлһэ һүүлын хиргажа, тоног зэмсэгын заһаад, шэнэ эмээл тохомуо нарилжа бэлдэдэг. Харин, эхэнэр, басагад, бэрээдүүд эдэе будаагаа, үрмэ тоһоёо шанажа, ханза абдараа нээжэ, гоёлойнгоо дэгэл хубсаһа гаргажа, һабаагаар сохидог, һалхинда дэлгээжэ һүүрээдэг. Зүү хурабшяа барижа, гоёлойнгоо дэгэл хубсаһа шэнэлэн шэдэжэ, хотошо һайн нохойнгоо уяа хүзүүбшэ хүрэтэрнэ шэнэлхээ мартдаггүй байһан. Шэнэ жэлэй шэнын нэгэнэй үглөө гал гуламтаа ариун сэбэр, элш дулаа эхэтэй байлгахын тулада аргал, түлээ залһаа эртэһнээ бэлдэжэ янзалдаг юм. Энэ болобол хуушан оной бүзар булай бүхэниие зайлуулахы, буртаггүй болгохо гэһэн үдхатай байдаг. Иигэжэ бүтүү үдэрэй оройн сагта ошожо байһан хуушан оноо энхэ түшэн, ёһо ямба түгэлдэр үдэшэжэ, ерэжэ байһан шэнэ жэлэе угтажэ, тодожо абахы сагай бэлшэр дээрэ байһанай үдхэ мүн. Бусажа байгаа буурал жэлэй отхон үдэр, буужа байһан буянта жэлэй ууган үдэр болобол, уларилай нэлгэхэ сагай гэршэ боложо үнгэрэхы хэлэнэ.

Бүтүү үдэрэй орой болотор үдэрэйнгөө ажалы хурдан түргэнөөр хэжэ, хони малаа хотолуулжа, гэрэй эзэн эдээлхэ үндэлхынгаа үрда гэрэйнгээ баруун то того дээрэ сагаан үнгэтэй шүлүү гү, али сэбэр тунгалаг саһа мүлһэ табижа, һайн зүгэй эзэд сахюусанай орохо үүдэ нээхэ-тээ хамта гэрэйнгээ зүүн то того дээрэ харгана, шаралжа табижа, муу зүгэй ада шүдхэрэй хорлолгы хаадаг байна. Тэрэ-нэй үдэе хоймор таладаа үбгэн бууралдаа олбог дэбисхэрээ дэбиджэ, хүндынгөө

шэрээ заһажа, эдэе үнданайнгаа дээжы зүүн талаһаан эхилээд, баруун тала тээшнэ тааруулан табижа, дээжынь галдаа бурхандаа үргэһэнэйнгөө удаа аба эжы, аха дүү, хүрэгэд бэринэр гээд хүндынгөө шэрээдэ бүһөө бүһэлжэ, тобшоо тобшолжо, малгайгаа үмдөөд ёһолжо һуудаг. Сайнгаа дээжы гэрэйнгээ эзэнһээ эхилээд, нара зүб аягалжа баридаг ушартай. Хойморто заларһан буурал хаятанууд намартаа нөөсэлһэн айрагаа халаалгаад, шэмэжэ һуухадаа: "Дүшэ хүрөөд дүнгэжэ амаса, таби хүрөөд тааруулжа балга, жара хүрөөд жаргажа хүртэ," – гэжэ үрээл айлдахажа һуудаг юм. Бүтүү үдэһын нааданда шэнэ бэри дуу дуулажа, хадамүүдэ баясулдаг. Удаан бэе бээе дүнгэжэ, бултадаа аялга дуугаа хангиурдажа, үрээлээ айлдахадаг. Бүтүү үдэһын найрта үрээл айлдахажа, түрэ ёһо түгэлдэр болохо гэһэн үдхатай юм.

**Буурал жэлэй хариба гээд,
Буянтай жэл бууза гээд,
Бууса нютагаа һэргээгээд,
Буртаг тоһоёо арилгаад,
Дарамал хубсаһаа гаргаад,
Тахил бурханаа дэлгээд,
Далга хэшээгээ нэмэрлээд,
Дарсаг хий морёо шэнэдхээд,
Бүтүү үдэрэй тэмдэг гэжэ
Бүтүү толгой заагаад,
Бяслаг хурууд түрүүтэй
Дэлгэр эдээгээ үргөөд,
Бутантай амһараа нээгээд,
Булга торгоёо һэхэлсээд,
Буянтай наһатанаа хүндэлжэ,
Булта олоноороо найрлахада,
Булангиргүй тунгалагхан,
Бурма мэтэ амгатайхан
Арза мэтэ сархадаа
Амһар тэгшэ хэмнээд,
Ашатын бэлгэ түмэн үрээл
Айлдахажа хүсээд мэдүүлэ!**

Гэхэдэе бүтүүлхэ ёһо, нютаг бүхэндэ ондо ондоо байдаг юм. Халха монголой баруун нютагуудта; торгууд, өөлэд, баяд, уряанхай зон хүрэй сэмгэ мяхатайн шанажа, бүтүү үдэһын орой нэгэ хотоной зон, хамагай аха захы болохо айлдаа сугларжа, сэмгэнэй мяханһаа амсажа ама хүрөөд, сэмгэнь яагаад, ямар аргаар хуха ташаха ёһотойб гэһэн ёһо заншалтай юм. Энэ ёһо заншал үйлдэхэдөө, аха наһатай хүн сэмгэнэй яһы нэгэ гартаа барижа, нүгөө гартаа хутага баряад, тойрожо һууһан зонһоо: "Утаашан гү, али хүндэлэн сохихом гү?" – гэжэ хоёр дахин асуухадань: "Утаашан сохи!" – гэжэ зон харюусанад. Гурбадахыа асуухадань: "Хүндэлэн!" – гэжэ тойрожо һууһан зон олоороо харюу үгэнэд. Сэмгэ барижа зогсоһон хүн хутагынгаа үнсгөөр нэгэ дахин сохижо, сэмгээ хухалаад, нара зүб тойрожо, бүхы зондо сэмгэнһээ ама хүргэнэ. Тиихэдэ баһа нэгэ иимэ ушар бии юм. Сэмгэ хуха ташажа, бүтүү гаргаха ёһо хадаа гэрэй эзэн айлһан зонтоёо хамта сэмгэнэй мяха эдижэ, сэбэр болотор мүлжөөд: "Бүтүү гаргаханай гү?" – гэжэ асуухадань, гэр дотор суглаарад байһан зон: "Бүтүү гаргая! Бүтүү гаргая!" – гэжэ нэгэн доро харюусанад. Нэгэ шадалтай, бүхэ хүн тэрэ сэмгэнь гартаа барижа, хутагынгаа үнсгөөр нэгэ сохилгоор хухалхадань: "Бүтүү гараа! Бүтүү гараа!" – гэлдэжэ, үндэр наһатай ахмад

нын нэгэнэй үдэр мүргэхэдөө, сагаан хадаг барижа мүргэбэ. Харюудань Далай лама иигэжэ айлдахаба: "Нарын хуушанай үдэшэ намда мүргэхэдөө хара хадаг барижа мүргэбэт. Мүнөө нарын шэнын үглөө сагаан хадаг намда барижа золгобот. Энэ хэрэгэйтэй үдхыень тайлбарилхада, урдань үйлдэһэн арбан хара нүгэлөө хара хадагаар золгожо арилгаад, арбан сагаан буянай дэлгэрхэ үйлын бэлгэ тэмдэг болгожо сагаан хадагаар намайе золгобот". Монгол түмэнэй он шэнэлхэ үйлэ хэрэгэй түрүү зэргын ёһо болохо – бүтүү үдэр, бүтүүлхэ ёһо; хамаг монголшуудай засаг түрын, шажан мүргэлэй, гүн ухаан, соёл урлагай болон ажамидаралай олон зүйлэй үдхэ ушары дотороо шэнгээжэ, элирхэйлһэн үйлэ ёһо, заншал болоно.

ОН ШЭНЭЛХЭ ЁНО ГУРИМ

Шэнын нэгэнэй үглөө үүр хираанаар, туулай сагта альганай хээгэй харагдажа эхилһэн үеэр үрхөө татажа, галаа носодог. Шэнын нэгэнэй үглөө шэнэ оной шэнжэ байдалы, байгаалы юртэмсын элдэб үзэгдэлөө болон мал адууһанай аяг аашаар олон зүйл шэнжэлэгдэнэ. Эртэ үглөө бодоһон гэрэй эзэн үрхөө татажа, түлээгээ оруулжа ябахы зүүраа тэнгэрин хаяа, хангай дайда дэлхэйнгээ шарай, үүлэнэй үнгэ, хотон соо байһан малайнгаа хибэдһээ хибэжэ хэбтэһэн түхэл маягаарнь, гаража байһан жэлдэ үбһэ ногооной хэр зэргэ ургахы, бороо хуратай гү, али ган гасууртай жэл болохы шэнжэлэн таамагладаг. Халуун хушууга адуун хүрэгэйнгээ манлай болохо азарга, үхэр хүрэгэй манлай болохо үнэн хүсэтэ буха, хонин хүрэгэй манлай үргэлжэ хондойто хусынгаа байра байдалы шэнжэжэ: "Жабар хүрижэ, жабхалан хүртэй, үл һайтай, садхалан жэл орожо ерээ гү?" – гэжэ басхадг ёһо бии. Гэртээ орожо, галаа түлээд шэнэ оной шэнэ сайгаа шанажа, бурхан тахилдаа, орон дэлхэйдээ дээжынь үргэһэнэйнгөө удаа гэрэй эзэн эхэнэр эрэ нүхэртээ хуухалжа шанаһан хониной бүтүү толгойе хүндэжэ, үргынь зааладаг гуримтай. Үргынь заалахадаа эрэ нүхэрын толгой талаһаань, эхэнэрын үргэн талаһаань барижа татахадаа:

**"Бүхы юмэн дэлгэрээ,
Бүтүү юмэн нэгэдэбээ.
Буур жэл гараба-аа
Ботогон жэл оробо-оо!"** – гэжэ,

хонинойнгоо толгой үргэ заалаад, хушуундань шара тоһо түрхээд, зүүр, шагайта сэмгэтэйнь бурхандаа табидаг юм. Хуухалжа шанаһан хониной толгой хүндэжэ, үргынь заалаһан эрэ эхэнэр хоёр, нэгэ амитай – нэгэ хүн гэжэ тоолодожо, Сагаан нараар хоорондоо золгохо ёһогүй юм. "Хүн өөрөө өөртэйгөө золгодоггүй" – гэхэдэ, нэгэ адли үдхатай болоно. Айл бүлэ боложо түбхэнһэн нэгэ гэрэй эзэд: "Аба эжы хоёр – арга бэлиг хоёр" гэжэ монголшуудай дунда тоологдодог һайхан үдхатай, заншалтай.

Сагаан нарын шэнын нэгэнэй үглөө улаан наранай уулын оройдо шарлан ту даха сагта гэрэй эзэн түрүүтэй сай, эдээгээ, һэеы олбог шэрдэгээ абаад, айл хотоноороо хамтаржа, нютаг нугынгаа уула уһа оройлжо байһан обоодоо гарадаг юм. Обоодоо гаража гал түлөөд, сан табижа, наранай гаража зүг тээһээ эхилжэ, эдээ үнданайнгаа дээжы үргэжэ, нютаг нугынгаа эзэн хүлдэдэ болон улас түрынгөө хүлдэдэ мүргэжэ ёһолдог. Тангад судар уншажа, гурба тойрожо гороолдог. Мүргэхэдөө урагшаа, баруун урагшаа, баруун хойшоо, зүүн урагшаа нэмжыһэн зүгүүд тээшэ мүргэжэ үргэдэг юм. Зүүн зүг болон хойто зүг хоеры "Зүгэй муу – зүүн, хойто зүг" гэжэ сээрлэжэ, энэ зүг тээшэ юмэ үргэдэггүй юм. Энэ болобол, "Сайн үйлэ хэрэгэй сагаан зүгэй эзэд баруун зүгтэ байдаг, муу үйлын хара зүгэй тэнгэри зүүн зүгтэ" – гэжэ, монголшуудай хэлсэдэг ёһы баримталһан ушар болоно.

**СЭНДЭЖАВЫН Дулма,
Доржо СУЛЬТИМОВ
Буряадшалба.**

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Понедельник, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 Д/Ф «ВОСХОД ПОБЕДЫ. ПАДЕНИЕ БЛОКАДЫ И КРЫМСКАЯ ЛОВУШКА»

16.00 «ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ» (12+)
17.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ»
18.30 Т/С «ПАПА В ЗАКОНЕ»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)

КУЛЬТУРА

08.00 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.00, 20.00, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 02.40 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15 Х/Ф «СОСТЯЗАНИЕ БЕЗ ПРАВИЛ»

ТНТ

07.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ». ПОГОДА
08.00 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (16+).. ПОГОДА
08.25 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!» (6+).. ПОГОДА

09.00 ИНСТРУКЦИЯ. ДОМ-2 LITE
10.30 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ» (16+)
11.30 Х/Ф «ГОЛОДНЫЙ КРОЛИК АТАКУЕТ»
13.35 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ
14.00, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
07.00, 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00 Д/Ф «ЛАБИРИНТЫ ГРИГОРИЯ ЛЕПСА» (16+)

17.50 М/Ф
18.00 Д/Ф «АКТУАЛЬНЫЙ РЕПОРТАЖ»: «ХОЛОД. В ПОИСКАХ БЕССМЕРТИЯ»
19.00, 23.30 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» (16+). ЗУРХАЙ
20.05 Т/С «САМОЗВАНКА»
22.00 Т/С «ТРАВМА 3»

СТС

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (16+)
07.00 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ» (12+)

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.40, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)

ДТВ

06.00, 07.00, 08.30 М/Ф
06.30 «УДАЧНОЕ УТРО» (16+)
08.00 «ПОЛЕЗНОЕ УТРО» (16+)
10.00 Х/Ф «ПУТЕШЕСТВИЕ К ЦЕНТРУ ЗЕМЛИ»

Вторник, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 Д/Ф «РУЛЕТКА БОЛЬШОГО ТЕРРОРА. КРАСНЫЕ-БЕЛЫЕ»

14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 «ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ» (12+)
17.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ»
18.30 Т/С «ПАПА В ЗАКОНЕ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.00, 20.00, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 02.55 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15 Х/Ф «ПОГРАНИЧНЫЙ ГОРИЗОНТ»
13.15 Д/Ф «ОХРИД. МИР ЦВЕТА И ИКОНОПОЧИТАНИЯ»

ТНТ

09.05 «ДОМ-2. LITE» (16+)
07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+).. ПОГОДА

07.30 «ТЭЦ-3» (6+).. ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.55 «ДОМ-2. LITE». ИНСТРУКЦИЯ (16+)
10.30 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

20.05 Т/С «САМОЗВАНКА»
22.00 Т/С «ТРАВМА 3»
23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ» ПО-АМЕРИКАНСКИ (16+). ЗУРХАЙ

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.20, 00.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+)
07.00 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ» (12+)

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.40, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)

12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»

ДТВ

06.00, 07.00, 08.30 М/Ф
06.30 «УДАЧНОЕ УТРО» (16+)
08.00 «ПОЛЕЗНОЕ УТРО» (16+)
10.30, 01.30 Х/Ф «ДЕЛО ДЛЯ НАСТОЯЩИХ МУЖЧИН»

Среда, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 Д/Ф «КОГДА НАСТУПИТ ГОЛОД»

20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ЛИНИЯ МАРТЫ»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»

КУЛЬТУРА

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 Д/Ф «КОГДА НАСТУПИТ ГОЛОД»

16.00 «ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ» (12+)
17.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ»
18.30 Т/С «ПАПА В ЗАКОНЕ»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)

16.40 Д/С «СОБЛАЗНЕННЫЕ СТРАНОЙ СОВЕТОВ»
17.20 «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ»
18.05 БАЛЕТ «СТАРОЕ ТАНГО»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+).. ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+).. ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

08.55 «ДОМ-2. LITE». ИНСТРУКЦИЯ (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
11.30 Х/Ф «ДИКИЙ ДИКИЙ ВЕСТ»
13.30 Т/С «УНИВЕР»

Модон хүхэ Морин жэлэй хүндэлэлдэ

МҮНХЭ ТЭНГЭРИИН ЗАЯАТА ХЭШЭГ

Монгол туургатан хэр угһаа хойшо адуунда дуратай, хүлэг моридой һайниие танижа мэдэхэ түмэн жэлэй дүршэлтэй юм. Морин эрдэниие гамнан, хүндэлэн найжалдаг малшан монголшуудай оюун ехэ эрдэмэй сан яахагүй арьбан бэлэй. "Мориной шэнжын судар" гэжэ гаршагтай Д.Жаргалай Улаанбаатарта бүридхэн хэблэн номһоо хэһэг хүндэтэ уншагшадайнгаа анхаралда дурадханабди. **Һайн хүлэг мориие таниха олон шэнжэ бии юм. Эдэ шэнжэнүүдые зүйл зүйлөөрнь хаража үзэебди.**

ХАМАРААР ШЭНЖЭХЭ ЗҮЙЛ
Мориной хамар бүрээгэй амһарта мэтэ монхор байбал, хамарай мүгөөрһэн һайн гэжэ гэршэлдэг. Хуулзарын хусын хуулзар мэтэ, хоншоорын тэгшэ, нарин байбал, һайн гэдэг.

НЮДӨӨР ШЭНЖЭХЭ ЗҮЙЛ
Мориной нюдэн хара, хүрин аад, мэлхэйн нюдэн мэтэ бэлтэгэр байхадаа, һайн. Хара, улаан, хүрин нюдэтэй морид зоригтой, уула хадые дабан гаталха шадал ехэтэй моридой шэнжэ юм. Ехэ нидхэтэй, зузаан зубхитай, һорьмоһониинь гахайн үһэнэй шэрхэг мэтэ, улхархайдаа ехэ хониной ша-

гай багтааха гүн агуу нюдэтэй байбал, һайн.
Хүнхэр улаабтар, зээрэнэй нюдэн мэтэ тунгалаг нюдэтэй болбол, ута холын замда һайн гүйхэ гэдэг. Зөөлөн дулаан харасатай хүлэг эзэн һүрэгтөө ээлтэй түл эрхимлэн хайрлажа байдаг.

ШЭХЭЭР ШЭНЖЭХЭ ЗҮЙЛ
Унажа ябаханда, шэхээ һольбон, хайшалһан мэтэ шэнжэтэй морин хурдан байдаг. Хабшагтал хэбтэй шэхэтэй һаа, аймхайн шэнжэ юм. Шэхэниинь хоёр тээшээ унаһан байбал, холын замда, дайнда унаһаа сээрлэхэ хэрэгтэй.

ШҮДЭ АМААР ШЭНЖЭХЭДЭ
Мориной шүдэд булта тэгшэ, һоёо шүдэнүүдэйн үнгэ адли, хоорондоо забһартай, араань буурын һоёо мэтэ, дээдэ доодо шүдэниинь тэгшэ аад, хабсаралын шэмхүүр мэтэ өөтэй, доодо шүдэниинь бага газашаа урһан, захын дүрбэниинь зосоошоо хэтэрхэй, һоёонуудын газашаа гурбан эрмэгтэй байбал, эрхим һайн.
Уралын хандагайн урал мэтэ һаа, хэлэниинь үнгэ сагаан нохойн хэлэн мэтэ, ута, нимгэн һаа, хушууниинь шобхо, нимгэн, жимбэгэр һаа, дээдэ уралын доодо уралһаань үлүү, жабжань нимгэн һаа, һайн.

ТОЛГОЙГООР ШЭНЖЭХЭ ЗҮЙЛ
Долоон шэнжын мориной толгой байдаг.

Туулай хэлбэритэй толгой багабтар, нүдэниинь ехэ, ханшарын бүхэтэр, нюурын ехэ, шэхэниинь ута юм.
Хүдэрэ хэлбэритэй толгой – бишыхан ута толгойтой, түхэрээн нюдэтэй, шэхэниинь томо, ама, хамарын сэбэр юм.

Буга толгой хадаа ама хамарын ехэ, бишыхан хэлэтэй, жэжэшгэ магнайтай, бэлтэгэр нюдэтэй гэдэг.

Араатан толгойн ама жабжань ехэ, хамарын хуняһатай, ханшарын таһархай, нүдэниинь улаан үнгэтэй, хурса шүдэтэй юм.

Мэлхэйн толгойто хадаа нүдэниинь ехэ, ехэ хэлэтэй, ехэ магнайтай, томо аматай морин юм.

Хонин толгойто мориной магнайн ута, толгойн уулзабар бүдүүн, нүдэниинь томо, ехэ хэлэтэй, ама уралын ехэ байдаг.

Согоо толгойто морин мяхагүй, бэлтэгэр, ханшарын нарин хэбтэй юм.

Эдээн соһоо мэлхэйн ба туулайн хэлбэритэй морид эрхим һайн гээд тоологдодог.

Туяна САМБЯЛОВА монголһоо буряадшалба.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

САГААН МОРИД

Шэнэ жэлнай шэлжэрһээр һайбарлаад,
Шэлэһээр саһан сагаан будагаар
Ерэбэл, омог дорюун, хүхюунтээ,
Ербэгэр сагаан Жабар үбгэнтээ
Хонхын жэнгирээн,
Холын зэдэлээн,
Хурдан хула моридой
Һүрэлдэхэнь охинтой,
Жаахан саһан сагаан хүүхэлдэйн
Жабар үбгэнтээ энеэлдээн.
Сагаан саһан тала дайда,
дэлхэй,
Саһан сагаан үбгөөдэй,
хүүхэлдэй
Сарюундаа долоондоо –
Арюудхаа Рождество.
Саг шэнэлбэ саһаараа,
Саһан арюун сагаараа,
Сагай сарюун һайнаараа –
Сагаан морид хатаргаа
Сагаалгандаа сагаалһаа,
Саг Сагаалһаа – зон сугтаа.

САГААН ҺАРА

Шэрбэгэрхэн зээрдээ табиуулаад,
Шэгтэйхэн үбэлэй уларилаар
Сэн бун Буряад орондо
Сагаан һара морилбо.
Сагаан дэлхэй сарья саһанда,
Сагаан һарын Сагаалганда.
Жабхалан сэдхэлэй баяраар
Жаргана улад сагаан һараар.
Огторгой тэнгэрин бурханда,
Орон дэлхэйн бүрин буянда,
Байгал далайнгаа дуута долгиндо
Буряаднай үргөө, мүргөө дасанда.

ОЛИМПЫН ГАЛ

Олимп хадын эбэр хажууһаа
Улаан наранай элцээр аһаа.
Элдэб орон дэлхэйгээр гараа
Эстафетээр, гал гэрэл сасаа.

Олимпын нааданай гал һүлдэ
Ороо Байгал далаймнай гүндэ
Унтарангүй, аһаһаар гараа –
Урма зориг зоной шангалаа.

Байгал далаймнай эстафетэ
Баран зоной анхарал татаа:
Унтаршанал аа, хэдыдэ?
Ульгэрэй шэдитэ гал аһаа.

Байгалһаа баруулаа аһаһаар,
Бардам гал хото городуудаар.
Уһан, газар дээгүүр яларһаар,
Уһан, газар доогуур бадарһаар.

Хорин хоёрдохи нааданда,
Холоһоо хорёод дабшалтанда
Эб найрамдалай гал аһаана,
Этигэл зоной бадараана.

Хорин хоёрдохи наадан руу,
Холо дээрэхи Интернет "ру"
Харбан элшээрээ аһана бшуу,
Халуунаар Сочи угтаха бшуу.

Түмэн-Доржи ДОЛЖИТОВ.

2014 оной январь.
Кабанскын аймаг,
Сухая һуурин.

САГААН САРА

Сагай урда байхада,
Сагаан сарын найрые
Сагаалган болгон баталсан,
Сэсэн бурхан Дзонхоба.
Мүнхэ наранай туяа дээр
Мандал Шива уншагдаа.
Манай насан жаргалые
Мэндэ ябахын дурасхаа.
Матамал модон аягамнай
Мүнгэн сайгаар дүүрэнхэй.
Мандагар тэбхэр тэбшэмнай
Мяха, далгаар дүүрэнхэй.

Бүтүү үдэрөө угтажа,
Бообо, хуушуур шанагдаа.
Булта зоноо дууджа,
Балдан Лхама уншагдаа.

Сагаан сараа угтахаа
Сүү саймнай үргэгдөө.
Сагай сайниие хүлээжэ,
Сидор Лхама уншагдаа.

Хүндэтэ үбгээ абанартаа
Хойшонь мэндэ хэлсээд,
Хурмас-Тэнгэриин үнгэтэй
Хүхэ хадагаар золгоё.

Сагаан үсэтэй эжынэртээ
Саашадань жаргал юрөөгөөд,
Сайнаа сэдхэлээр сайхандань
Сагаан хадагаар золгоё.

Агта хүлэгөө нэрлүүлээд,
Аянаас орсон жэлэмнай
Амгалан мэндээр амилаад,
Арад зоноо жаргуулыш.

Сарьдаг, обоодоо табисан,
Хии-Мориной хиисэгэл
Сагаан сараар дэгдэсэн,
Сайн морин – эрдэни!

Сагтаа ерэсэн найртай
Сагаан сараар! Сагаалганаар!
Сэдхэл юрөөл сайхантай
Сагаалганаар! Сагаан сараар!

ХҮЛЭГ МОРИН – ЭРДЭНИ

Агуу мүнхэ наран доро,
Алтан дэлхэйн нюрган дээрэ
Абын хүбүүдэй магтадаг
Агта хүлэг – эрдэни.

Ардагай жэлэндэ ороходо,
Алдар солыш татаһайб.
Аянайш түүхэ үргэжэ,
Алтан тахаар гоёһойб.

Хүнэй байдалда туһалжа,
Хүл дээрэнь гаргадаг.
Хүдөө газартаа түрэжэ,
Хүлэг морин золодог.

Хоёр хара нюдэдшни
Холын замда зоринхой.
Хойто, урда нютагуудые
Ходо ябан гаранхай.

Сонор үндэр шэхэнүүдшни
Соло хүгжэм шагнадаг.
Сохо, һамбай дэлэнүүдшни
Салхи сэдхээд эльбүүлдэг.

Үргэн Үдэнгын эрье дээрэ
Үрээнууднай морин болодог.

Ургы сэсэгээ бадараан дээрэ
Унагамнай дааган болодог.
Галтай, Мүртэйн хүбүүдэй
Гарнууд ганзагадаа хүрэдэг.

Гал наһандаа ябахандаа,
Гол нютагаа баясуулдаг.

Хүлэр, займагай эрэшүүлнай
Хүлэг моридоор хурдантай
Хушуун-Үзүүрэй хаяһаа
Хатарын үзэдэг заншалтай.

Мандал-Уулаа тахихадаа,
Манай зоной заяан.
Мориной урилдаа харахадаа,
Монгол – Буряадай талаан.

Сарьдаг, обоодоо табисан,
Хии моримнай хиисэгээл.
Сагаан сараар дэгдэсэн
Сайхан морин – Эрдэни.

Буряад-монгол арадынгаа
Баян түмэн үгэнүүдээс
Бэдэрэн, шэлэн тааруулсан,
БАЛЬЖИНИМЫН Доржо.

ДҮРБЭН САГАЙ ДҮХЭРИГ

Бурган орожо саһан
Гурган түбээр жэрьенэ.
Захын арьгар нарһан
Жэхын дуугай гүрбэнэ.

Сагдуулханай һалаае
Сагаан хүбэн урлана.
Энгэр добын нюруе
Эльбээд нүдэм харгана.

Харгын захын «толбонууд» –
Хартаганаанууд гүрынэ.
Зайн галай остоолбонууд
Дүнгинэлдэн зурына.

Горхон дүүхэй сагаахан
Гоо нэмэргэ хэдэрнэ.
Нарһан дуугай ханаатан,
Намда юушьеб гүбэрнэ.
xxx

Ойе ото
Һалхин дойлоо.
Тоншуул модо
Тоншон уйлаа.

Шугы шууян,
Шуурган буугаа.
Намдуу шааян,
Нарһад найгаа.

Хура арсын
Хүнды оноо –
Хүүеэ хүбшын
Хүр дор хоноо.

Хасууринууд
Хара бараан –
Бууна шамдуу
Боро хараан.

Жабар шэмхээд,
Хасар жэм гээ.
Гахай һара
Буул хадара!

xxx
Дурдам сагаан хүнжэлөөр
Дуулим дайдаа хушаба.
Байгаалимнай үхэдхөөд –
Баабгай янзаар һажаба.

Харза, хара юулдэрнүүд
Хазарлагдан номгорно.
Хабшал сохёо хүүюрнүүд
Халба хүрэн дошхорно!

Зайруу тайшаа заларжа,
Засаглажа захирба –
Жадалигхан хадаржа,
Жабар туун ханхинаба.

xxx
Мана, үүлээр һанжаһан
Муу үдэрнүүд барыба.
Хүндэ, дуугай харлаһан
Хүмэдхээ буулгаба.

Зана шубуудай зада
Залингүйшье һаа – хада,
Хабсагайе дарана.
Хээрын малшан даарана.

Харлаган тэнгэридэ
Хара хирээ хаагална.
Хаана ямар һээдэ
Хадуурхаяа хараашална.

xxx
Нуур, сөөрэм, горхонууд
Нюур, сээжэээ бүглэнхэй.
Сурхай, мүн хадаринууд
Нүрхэй саагуур хүлгэнхэй.

Аажам дулаан эшээндэ
Алгана, гутаар унтана.
Манан үбэл – тэдээнэй
Махабад тиин унтарна.

Угаа гоё хан түрэ
Уһан доогуур оршодог –
Ногоон хүлгүй – гүн доро

Номин дэлхэй толордог.
xxx

Мүшэр дээгүүр
Мүнгэ сасаа.
Хонид хээгүүр
Хоолын гасаа.

«Запорожец» -
Гүүртын шэмэг,
Хушалтатай –
Хурхирналтай?...

Үүрэ һарын
Үүсын хаһаар
Шаазгай хүрэнэ,
Шаханаһаар.

Хүбшэһөө бууна
Хүхэ буха.
Тоншоол ябууд
Тогоо, торхо.

Эрмэг дээрэнь
Ээлтэй һабар –
Хүлын шүүрээ
Хүйтэн түмэр.

Үбгэн үбэл
Үльгэрлэнэ –
Хэмэл дэгэл
Хэдэргэнэ.

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ.

1960.

Алхана тухай баримтата фильм буулгагдаба

АЛХАНА – БУРХАНАЙ ОРОН

Наяхан Ага нютагта “Алханай — мир великого благга” гэнэн баримтата фильм нара хараба. Энэ фильм олонитын ажал ябуулагша Гончигбал Баировай оролдолгоор ба үүсхэлээр мүндэлбэ.

Байгаалин гайхамшаг үзэгдэл боложо тодорһон Алхана тухай хэдэн олон номууд бэшэгдэн, хөөрөгдэн, фильмүүдшье буулгагдаһан гээшэ. Зүгөөр энэ фильм бүтээгшэдэй гол зорилгонь хадаа Алханын гоё найхан байгаалитай танилсуулхааа гадур, мүн энэ нангин шүтөөнэй газарта бээ яаж абаад ябахаб гэнэн ойлгууламжын ажал ябуулхые оролдоһон байна.

- Һүүлэй жэлдэ Алханада амарха зоной тоо олошоронхой. Хэдэн арбаад мянган зон эндэ амархадаа, юрэ амардаг, сэнгэдэг газар ерээбди гэжэ һанадаг. Архидаха, тамхи татаха, шууялдаха, хашхаралдаха, нобшо ноохойгоо хаанашье хаяжархиха. Тэдэнэр нэн түрүүн Хойто буддын шажанай нангин шүтөөнэй газарта ерэнэнэ ойлгохо ёһотой бшуу. Теэд тэдэнэр гэмтэй бэшэ, тэдэнэртэй ойлгууламжын ажал ябуула шухала. Энэ фильм хараад, хүнэй сэдхэлдэ нангин бодолнууд түрэхэл байха гэжэ найданаб, - гээд фильм бүтээгшэ Гончигбал Цоктоевич найдана.

Энэ фильм бүтээлгын ажал 4 жэлэй туршада ябуулагдаа. Тэрэнэй бэлдэлгэдэ Агын, Улаан-Үдын, Шэтын эрдэмтэд ба ламанар хабаадаа.

АЛХАНЫН НЮУСАНУУД

Алхана уула хадаа (түбэдөөр Лхуншин Гара, удам Шри Чакрасамвары гэхэ гү, Димчиг бурханай орон) дэ эдын аажам байдалай юртэмсэ гэжэ хэлсэдэг. Үндэр хабсагай-бурхадай орой, аршаан булагуудһаа онсо элшэ хүсэ абахаяа эндэ бүхы дэлхэйн зон ерэдэг болонхой. Алханын орой - бурхадай орон өөдэ олон зон абиржа, гороо хэдэг. Эрдэмтэдэй тэмдэглэлээр, эндэ урдын сагта унтаршанан вулканыудай хоёр һуури үлэнхэй. Алханын орой өөдэ гарагшадай бэе хүнгэн, хүсэ шадалтай боложо, үбшэнһөө хобхоршодог юм.

ДАЛАЙ ЛАМА АЛХАНА МОРИЛОО БЭЛЭЙ

Гончигбал Баиров 1991 ондо үндэр түрэлтэ 14 дугаар Далай ламын Алхана морилһые тон элихэнээр һанана:

- Сэсэглэжэ байһан энэ нангин газар дээрэ Далай лама вертолэдоор буужа ерээд, эдельвейс, скабиозу, хонхо сэсэгэй нэгэ нэгые таһалан абаад, хангалын үнэрдөөд, энезбхилээ бэлэй. Тэрэ таһалһан сэсэгүүдые тунгалагшадаа ном соо хадагалхыень үгэбэ. Хонхо наяргаан, Далай ламын ба шабинарайнь маани уншалга аалин намдуу Алханын оршон байдалда эздэлээ һэн. Байд гээд лэ Далай лама абаагүй болоод шагнаархаа бэлэй. “Энэ арюун сэбэр байгаалин түлөө мүргэбэб. Энэ оршон тойронхи байгаали бузарлагдахаяа байна,” - гээ һэн. Алханын байгаали Далай ламын түрэн Гималайнуудта адли гэжэ тэрэ мэдэрбэ.

ДОЛООН ХИИД НАЯХАН ЭЛИРҮҮЛЭГДЭЭ

Мүргэлшэдэй замһаа холошоог, шэлбэнэтэ модоной гүнзэги оёрто, юрэ дүтэлхөөр бэшэ газарта Алханын эгээл гайхамшаг, эди шэдита газар бии юм. Эндэ маанин дуулдахагүй шэбэнээн соо абаагүй хүрөөтэй зогсоһон шулуун хүшөө-хананууд бии. Эдэ долоон хийд - долоон дасангууд гэжэ нэрлэгдэдэг. Эндэ Намнанай Гэгээн ба бусад үндэр дээдын гэгээн багшанар онсо элшэ хүсэһөө бэе махабадаа ба оюун бодол, сэдхэл, зориггоо бэхижүүлдэг байгаа. Энэ

шулуун хана-хүшөөнүүд түхэлөөрөө урданай хүрөөтэй найхан дасангуудта адлирхуу. Эндэ хана, үүдэн ба буддын шажанай нангин шүтөөнэй гол шэнжэнүүд бии юм. Мүн ламанарай һуудаг олон дабхар хубсарнуудтай шэнги шэрээнүүд шулуугаар бүтээгдэнхэй. Эдэ бүгэдые харахада, сэдхэл хүдэлгэмөөр бодолнууд түрэдэг. Эндэхэнэ бурхан тэнгэрийн түмэн зонүүдые тойруулан һуугаад, оршон тойронхи байдал адаглажа байһандал һанагдана. Эндэ ерэн зарим мүргэлшэдтэ хэсэ, хонхын абаанууд дүтэхэнэ байһан дасанһаа эздэлһэн мэтээр дуулдадаг. Энэ шулуун дасанай хананууд Алхана уулын үшөө нэгэ шэнжэлэгдээгүй нюуса болоно. Алханын нюуса баялигуудай энэ гайхамшаг шулуун хүшөөнүүд Росси доторхи буддын шажанатай нангин шүтөөнэй хүшөөнүүдэй бүридэлдэ оронхой.

АЛХАНЫН АРШАНАЙ ЭЛШЭ ХҮСЭН ОНСО ШАДАЛТАЙ

Алханын аршаанта уһанай эди шэдита элшэ хүсэн тухай элдэб түүхэ домогууд бии юм. Мүнөө үеын эрдэмтэдэй баримтаар, эндэхи уһан мэдээсэл хадагалха, дамжуулха аргатай ба ухаанай хадагаламжатай гэдэг.

Алханын газар уһан хэдэн мянган жэлэй туршада тохёолдоһон түүхэтэ үйлэ хэрэгүүд тухай мэдээсэл хадаглаад, маани мэгзэмээр бүхы дайdanь нэбтэрэгдэнхэй. Тиймэнэе иишэ хэдэн олон зон жэл бүри ерэжэ, элшэ хүсэ абаад, бэеын тамир һайжаруулаад ошодог гэшэ.

- Хүн байгаали хоёр нягта холбоотой. Хэрбээе оршон тойронхи байгаалин бузарлагдаа һаань, хүн зоной бэе махабад баһал муудаха бшуу. Тиймэнэе байгаалияа хүндэлжэ, һанаата боложо, аршалан хамгаалжа байбал, бидэ удаан жаргалтай ажаһуухабди, - гэжэ Эрдэм Цыбикжапов, МИД-эй ахалагша советник онсолбо.

НАЙХАН СЭДХЭЛ ЮУННЭЭ ЭХИТЭЙБ?

Найхан сэдхэлтэй, буянтай хэшгэтэй ябаха гөбөл, тон бага юумэнһээ эхилхэдэ болоно. Нэн түрүүн нангин шүтөөнэй газарта шулуу хүдэлгэжэ, носожо болохогүй, ундаяа харяагаад, хоһон амһартаяа хайша хэрэг хаяжа болохогүй, гэнтэ тэнһэрэн шэл, муухай нобшо ноохойн дайралдабалынь, абаад ошохо хэрэгтэй. Мүн нангин шүтөөнэй газарта архи уужа, тамхи татажа болохогүй.

Алхана болон бусад нангин шүтөөнэй газарнууд, буряад арадайнгаа түүхэтэ баримта, элинсэгүүдэимнай сахиха ябаһан ёһо заншал тухай ехэ олон мэдээсэлнүүдые шэнжэлэн, олоониитэдэ тараан, дамжуулан ябадаг Гончигбал Баировай Алхана тухай фильмтэй танилсалга Агада үнгэрөө.

- 52 минутын хугасаагай фильм һаын сагта Забайкалийн хизаарай, Улаан-Үдын, Тывагай ба Хальмагай дасан дугангуудта табигдаха. Саашадаа англи, солонгос, монгол хэлэнүүд дээрэ оршуулагдаха түсэбтэй, - гэжэ фильм зохёошо Гончигбал Цогтоевич мэдээсэбэ.

Манай Буряад Республикын Улаан-Үдэ хотын “Мир” гэнэн кабельна телеканалда тус фильм харуулагдаха юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

ФОТО-ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ:

1. Фильм бүтээгшэ Гончигбал Баиравые Агын дасанай Цыдыб лама амаршалжа байна.
2. Долоон хийд гэнэн шулуун дасангуудай хана хүшөө.
3. Долоон хийд ара талаһаань.
4. Алханын орой - Димчиг сүмэ.

Сэсэгма БАЛДАНОВА: “ҮНДЭНЭН БУРЯАД ХУБСАНАМНАЙ ОНСО ИЛГААТАЙ, ГҮНЗЭГЫ УДХАТАЙ, ГОЁШЬЕ”

Хэжэнгын аймагай Ушхайта нютагһаа гарбалтай Сэсэгма Балдановна Балданова хургуулиһаа хойшо өөртөө, дүүнэртээ хубсаһа хунар оёдог байһан. Нютагаархидынь тэрэниие уран нарин гартай гэжэ ойлгоходоо, олоор захил хэдэг болоһон юм. Харин мүнөө Сэсэгма Балдановна Улаан-Үдэдэ бэлигтэй оёдолшон гэжэ суурхаханаа гадна хоёр жэлэй саана “Тэрлиг” гэжэ нэрэтэй хубингаа ателье нэжэ, заншалташье, мүнөө үедэ тааруулмашье буряад хубсаһа оёдог болонхой. Манай хөөрэлдөөн танай анхаралда.

- Сэсэгма Балдановна, заншалта буряад хубсаһа оюулха захилнууд олоор ородог гү?

- Ехэнхидээ тайзан дээрэ үмдэхэ хатарай гү, али дуунай хубсаһа оёнобди. Гэбэшье һүүлэй үедэ заншалта буряад хубсаһанай захил яһала олошоронхой. Тиэхэлээрэ сохом миин һуудаггүйбди, ажалдаа бүри дарагдахашье сагууд дайралдадаг. Би ательедэ хоёр оёдолшонтой суг хүдэлөөшье наа, бүхы захилнуудыё хангажа шаданагүйб. Юүндэб гэхэдэ, заншалта хубсаһа оёхонь ехэ ношо, орёо. Хүнүүд үндэһэн хубсаһа үмдэдэг болоходоо, тон ёһо соонь оёхо эрилтэ табина. Жэшээн, урдандаа дэгэл дээрэ монгол малгай хамаагүй үмдэжэрхидэг наа, мүнөө хүнүүд заал наа, буряад малгайгаа оюулна.

- Би буряад малгай монгол малгайһаа ондоошог гэхэһэ бэшэ юушье мэдэнэгүйб. Илгаанууд тухайнь хөөрөжэ үгыт даа.

- Ганса малгай бэшэ, бүхыдөө буряад хубсаһан монголоийхиһоо ехэ илгаатай юм ааб даа. Жэшээн, монгол хубсаһанда энгэр байдаггүй. Энгэр гэшэ гансал буряад арадта хабаатай: эршүүлэй, бага үхибүүдэй, басагадай дэгэлдэ заал наа, оёгдодог. Намган дэгэлдэ энгэр байдаггүй, зүгөөр хадамтай эхэнэр заабол уужа үмдэдэг. Намган дэгэл ехэ баян. Хуняһан, хоргой мэтэ зүйлнүүд гансал намган дэгэлдэ дайралдадаг.

- Арадаймнай үндэһэн хубсаһан нютаг нютагаарашье илгардаг. Зүүн, баруун буряадуудай хубсаһанай онсо шэнжэнүүдтэй танилсуулыт.

- Зүүгэрхин (Захаамин, Түнхэн) ута уужатай. Эрхүү буряадуудай уужа нэгэ бага ондоошог байха. Баруугаархин (хори буряадууд) богони уужатай. Бэшээрэ дэгэлнүүдынь адлирхуунууд. Гансал эрхүүгээрхинэй хубсаһан ондоошог, илангаяа заханинь.

Тон ехэ илгаа малгайда байха. Баруун буряадууд Хориин 11 эсгын гү, али Агын 8 эсгын тоогоор хажуу тээшэ 11, заримдаа 8 хүшөөтэй малгай үмдэдэг. Зэдэ, Захаамин, Түнхэн нютагаархид 33 Мундаргын тоогоор дээшэ 33 хүшөөтэй малгайтай байдаг. Эрхүү буряадуудай малгай бүришье наа ондоо - татаарнуудай малгайдал адлишуу. Тэдэнь биизгэ, бортого гэжэ нэрэтэй. Үбэлэй хасабшатай малгайнууд баһал хүндэлэн, мүн өөдөө хүшөөтэй байха.

Урдандаа хүниие малгайгаарнь хаанахиб, ямар зиндаатайб, баян гү, али үгытэй гү гэжэ мэдэдэг нэн. Юүндэб гэхэдэ, онсоор хүшөөтэй байхын хажуугаар малгай бүхэн оройдоо заабол дэнзэ, компи, үгы наа, залаатай байгаа. Жэшээн, оройдоо дэнзэтэй наань, баян бараг хүн гэжэ таниха, компитай наань, лама санаартан гэжэ мэдэхэ. Баяшуулшн ехэнхидэ мүнгэн дэнзэтэй булган малгай үмдэдэг, харин юрын хүнэй, үхибүүдэй малгайн оройе залаа гоёдог бэлэй.

- Буряад дэгэлэй зүйл бүхэн өөрын удхатай, тэмдэгтэй гэжэ мэдээжэ...

- Тиимэ. Жэшээн, хамсын туруу гэжэ байна гүб даа. Тэрэмнай буряад арадай морин эрдэниие үндэрөөр сэгнэдэгые гэршэлнэ гэшэ. Наһатай хүнэй туруу үндэрөөр оёгдодог, залуушуулайхи - набтарханаар. Үшөө булуубша гэжэ бии. Анхандаа зон хүйтэнэй сагта тэрэнэ буулгажа, гараа дулаасуулдаг байһан юм.

Энгэршни эрэ эхэнэргүй хуу баруун гар тээшэ байдаг. Урдандаа буряадууд мори унаад ябахандаа, ямар нэгэн томо амитанай энгэр руу зүглэн гүйжэ гарахыень хараа наа, олзо оробо гэжэ хэлэдэг, харин нүгөө тээшэ гараа наань, гарза болохонь гэжэ ойлгодог бэлэй.

Юүндэ буряад дэгэл иимэ үргэн хормойтойб гэхэдэ, үхэр малайнгаа, хонинойнгоо түрэхэдэ, ажалайнгаа дэгэлэй хормой соо түйлэньше оройгоод ябах сагууд дайралдаха гэлэн удхатай. Морин дээрэ һуухадашье, уужам хормой ехэ зохид... Буряад зон ажабайдалдаа, оршон тойронхи байгаалидаа тон тааруулжа, хубсаһаа зоёһон гээшэ.

- Мүнөө милаанда, ойн баярта, түрэ наранда дэгэл захидаг заншал тогтонхой. Тиэхэдэ хүн зонмай нютаг нютагайнгаа илгаада анхарал хандуулдаг гэшэ гү?

- Мэдэхэ хүн заабол дуримөөрнь оёхо эрилтэ табидог. Мэдэхгүй хүндэ ойлгуулжа үгэдэгбди. Харин мүнөө үедэ тааруулан хубсаһа оёходоо, илгаануудыень сахидаггүй юм аабди даа. Жэшээн, нэгэ үнгэтэй бүдөөр плати оёдо, буряад маягтай угалзаар шэмэглэжэрхидэшье болоно. Харин торгоншни өөрөө гоё буд хадаа, тэрэндэ үлүү угалза хэрэггүй.

- Заншалта хубсаһа оюулхын тула хэды мүнгэн хэрэгтэй гэшэб? Худалдаанда табидог гүт?

- Фабрика бэшэ хадаа олоор оёдо, үлгэжэрхёод байха аргагүйбди. Намгадай дэгэл ганса захилаар бүтээгэдэ, эршүүлэй дэгэлнүүдыё хаа-яа наймаанда табинабди. Жаа үхибүүнэй дэгэл мянган түхэригтэ, намган дэгэл дунда зэргээр 5 мянгата болохо. Хэды шэнээн торгон, тууза орохоб, ямар тобшо хадагдахоб, хилэн хэрэглэгдэхэ гү - эдэ бүгэдэһөө сэнгын дулдыдаха. Малгайтаяа оюулха наань, үшөөшье үнэтэй болохо.

- Дэгэлдэ, малгайда хэрэглэгдэхэ бүд, бэшэшье зүйлнүүдыень хаанаһаа абанабта?

- Монголһоо хайн торго асархаяа оролдодогбди. Манай эндэ торго шэлэхэм гэхэ юумэн үгы. Хүн худалдаанда ехэнхидэ үнэгүй, муушаг торго асарна. Иимэ торгонтай түргэн ангашадаг. Тиэхэдэ тобшонүүдыень, бусадшье яла-толо зүйлнүүдыень баһал тэндэһэ асарнаб.

Залааень, тууза-хяазыень Улаан-Үдэдөө Шэнэхээнэй буряадуудһаа худалдажа абадагбди.

- Намган дэгэл хэды соо бүтээгдэхэб?

- Намган дэгэл оёхонь тон хүндэ, ношо. Ганса хамсыдань нилээд ехэ сагаа һалгахаш: хуняһыень хэхэш, хоргойень тааруулхаш... Сохом 7 хоногой ажал болохол даа. Бээдэнь зохидоор тааруулжа, һайнаар эсхэжэ шаддагүй нааш, хоолойнь хабшуугаар, бүхыдөө дэгэл һарюугаар оёгдожо болохо. Хүнэй һаланшагаар оёгдоһон буряад дэгэл үмдөөд ябахыень харахадаа, урмаа хухархаар байдаг.

- Сэсэгма Балдановна, та буряад хубсаһан тухай ехэ һайн мэдэсэтэй байнат. Зорюута үзөө гэшэ гүт?

- Тиигээб. Заншалта буряад хубсаһа оёжо эхилһээр, арбаад жэл болобоб. Харин энээнһээ урид илгааеньше мүртэй мэдэдэггүй һэнби. Тэрэ үедэ ёһотой буряад хубсаһа оёжо шадаха зоншье үсөөн байгаа. Шэнэхээнэй буряадууд лэ ерэхэдэ, оёжо эхилэһ гүб даа. Тиин тэдэниие һажаагаад, оёдолыень заалгаад, зүбөөр оёжо һурааб. Гадна юрын хубсаһа оёжо шадаха хадаа Буряадай 29-дэхи гимназида басагадай ажалай багшаар хүдэлжэ эхилэд, һурагшадта буряад заншалта эдэе хоол, хубсаһа хунар тухай хэһээлнүүдыё үнгэрэхэдөө, олон номуудыё уншажа, суг хүдэлдэг байһан Бадма-Ханда Аюшеевагай эжы Дарима Дамдиновнада заалгажа, бүри үргэн мэдэсэтэй болооб. Тиигһээр байтараа, суг хүдэлдэг багшанартаяа хамтаржа, номуудыё гарһанби. Ноһо элдэлгэ тухай номтойб. Буряад дэгэлэй оёдол тухай заабаринуудни баһа нэгэ ном соо оронхой. Буряад заншалта хубсаһа оёхо заабари ном (бүхы хэбүүдтэйн) бэшэжэ хэблүүлһэй гэжэ ехэл һанадагбди. Теэд даб дээрээ сүлөөмни болоногүй. Энэ хэрэгээ заабол бүтээхэб. Юүндэб гэхэдэ, буруугаар оётоой энгэртэй дэгэл үмдэһэн хүнүүдтэй оло дахин дайралдааб. Иимэ ном мүнөө сагта тон хэрэгтэй гэжэ һанагдана: буруугаар оёгдоһон дэгэлнүүд олошорходоо, саашаа тиимээр лэ дэлгэршэхэ.

- Сэсэгма Балдановна, та хубингаа хэрэг эрхилхынгээ хажуугаар хургуулида хүдэлнэт. Яагаад хамагаа үрдинэбта?

- Би 1998 ондо Буряадай 29-дэхи гимназида басагадай ажалай багшаар хүдэлжэ эхилэб. Хэдэн жэлэй саана декретнэ амаралтада гараад, хургуулиһаа болиһонби. Удаань Ажаһуугшадые ажалаар

хангалгын түбтэ хандажа, хубингаа хэрэг нээхын тула 60 мянган түхэригэй субсидида хүртөөд, оёдоллой машинануудыё абаа хүм. Тиин 2011 ондо “Тэрлиг” гэхэн багахан ателье нээгээ һэмби. Һүүлдэ дахин хургуулидамни дуудахадань, энэ ажалдаа дуратай хадаа баяртайгаар бусааб. Мүнөө долоон хоногой хоёр үдэртэнь хургуулидаа хүдэлнэб, бэшэ үдэрнүүдтэнь өөрынгөө хэрэг эрхилнэб. Хоёр ажални намдаа адли сэнтэй, тиимһээ алиниеньше орхихо дурагүйб.

- Хүн үдэр бүхэндэ заншалта буряад хубсаһа хэрэглэнэ бэшэ, гансал һайндэрнүүдтэ гоёжо үмдэдэг. Харин мүнөө үедэ тааруулан буряад маягтай хубсаһа элбэгээр оёо наа, хүн дуратайгаар үмдэхэ гэжэ һанагдана.

- Эхэнэрнүүдэй костюм, плати, блузка юумэнүүдыё яһала оёдогбди. Угалзануудыё хээд, һайн бүдөөр оёходо, ехэ зохидоор харагдадаг. Мүнөө хүн зон буряад нэрээ үргэе гэжэ ходо хэлсэдэг болонхой гэшэ ааб даа. Тиимһээ иимэ хубсаһан яһала хэрэглэмжэтэй байха. Зүгөөр би хүн бүхэнэй өөрын бээдэ тааруулжа, захилаар оёхоё оролдодогбди. Харин худалдаанда үлгэжэрхёод, хэн абана ааб гэжэ хүлээжэ һууха аргагүйб.

- Залуушуул буряад хубсаһа захидаг гү?

- Түрэ наранһаа бэшэ ушарнуудта захидаггүй. Юрэ үдэрнүүдтэ үмдөөд ябахар буряад маягтай хубсаһаньсе балай хэрэгтэй болодоггүй хаш. Теэд тэдэһээ байха дунда наһанайшье зон хэрэгсэдэггүй ха юм, аягүйрхэхэ, эшэхэ. Жэшээн, нэгэ эхэнэр үбгэнэйнгөө ойн баярта буряад маягтай костюм захидадаа, тэрэнэ үмдэхэ болихоёо ехэл удаан

маргаа нэн. Һүүлдэ хонходоод, бүхы хүнүүдтэ һайхашаагдаа гэжэ дуулгаа. Буряад маягтай хубсаһан одоол хэлсэнгүй гоё юм ааб даа! Бусадһаа ондоошье. Сохом адли хубсаһатай хүнтэй дайралдахагүйт. Арадаймнай заншалта хубсаһан баһал гоё байхын хажуугаар онсо илгаатай, гүнзэгы удхатай. Энэниень бидэ ойлгоногүйбди, сэгнэнэгүйбди. Илангаяа залуушуулыё буряад хубсаһандаа дуратай болгоо наа, һайн байгаа.

Би басагадай ажалай багшаар хүдэлхэдөө, буряад дэгэл яагаад оёхоб гэжэ баһа заадагбди. Тиэхэдэ булта оёдоллод болоошьегүй наа, заншалта буряад хубсаһан тухай мэдэсээ бүхөөр хадуужа абанай гэжэ һанадагбди.

- Сэсэгма Балдановна, һайн даа. Ажалдатнай амжалтануудыё хүсэнэб.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Хүршэ Монгол ороной сурбалжалагшадтай харилсаа байгуулха зорилготойгоор "Буряад үнэнэингөө" бэшгүүдэй таһагыг даагша Николай Дабачевич Бадмаринчиновтэй 1991 ондо Түв аймаг айлшалаа бэлэйбди. Эгээл манай аймагуудай

сонинуудай байдалһаа ехэшье илгаагүй, алишье талаараа адлирхуул байгаа нэн. Энэ аяншалгын онсо һайн булюу талан гэхэдэ, Богдо хаан уулын оршомой Манзушриин хийдэй түүхэтэй танилсалга мүн болоһон юм.

БОГДО ХААН УУЛЫН ОРШОМ – «ДИВААЖАНАЙ НЮДЭ»

Улсын ниислэл Улаанбаатар хотын ара таладан мандан оршодог Богдо хайрхан уулын гайхамшаг үзэсхэлэн үзэхөөр нажарай наруули үдэр хүнгэн машинаар аймагай сониной редактор Дашрэнцэн түрүүтэй бүлэг сурбалжалагшад гараа нэмди. 1733 ондо Түшэтэ-хаан аймагай Дархан-шанваан хошуунда Халха Монголой Урга ниислэлдэ дүтэ Богдо уулын урда ташаланда бодхоогдоһон хийд Донхор-Манзушри хутагтын хубилгаануудай саг үргэлжин үргөөн мүн байһан.

бээе таталсаад – түлхисэлдөөд абаба.

Үбгэн лама хоёр гараа наманшалан хабсаргажа, хоёр хубарагыг эблэрүүлхэ зуураа ами амьарандань ииггэжэ үгүүлхэ юм: "Ламбагай, та бээе барит. Гарайнгаа аршуул гаргажа, нюһаяа аршагты".

налууе даган бодхоогдоһон согшон дуганһаа доошоо бусад барилгануудын табсантуулан бүтээгдэжэ, холоһоо харахада, һүр үзэмжэтэй болоо нэн ха. Хийд "Зүүн хойто", "Баруун урда" гэһэн хоёр хүрээтэй байһан. Обоогой дэргэдэхи хороондо хийдэй ламанар, гар урашуул, субарга бодхоодог дархашуул байрладаг байгаа.

- Богдо хаан уулын магтаал зон соо дэлгэрэнги юм. «Өвөр талдаа хийдтэй Өргөн их шажинтай Махгалын шүтэнтэй».

Энэ үедэ эгээл урда зогсоһон хубараг-хүбүүхэн бидэнтэй ябаһан сурбалжалагша эхэнэртэ шангаһанаар ажаглалта хэбэ: "Босгон дээр юндэ зогсолой? Буу тэндээс".

Эдэ дархашуулай нэгэн Дагва дэлхэйдэ ори ганса, хоморой шухаг "Сундуйн жүд", "Доржожодбо" сударнуудыг мүнгэн хуудаһан дээрэ алтан үзэгөөр бэшэжэ бүтээһэн. Энэ гайхамшаг сударнуудта 2460 лан мүнгэ ороһон гэжэ эрдэмтэд тоолоһон байха юм. 1937 ондо эндэхи зөөриинь хуряан абтаха үедэ дотоодын хэрэгүүдэй албанай түлөөлэгшэд Лувсанжамьян, Норов гэшүэдэй Х.Чойбалсанһаа эдэ номууд тухай асуухадань, "Алта мүнгэ, шүрэ һубад оруулһан үнэхөөр һонин түүхэ дурсалгатай ном байна. Юушье гээ һаа, хойноһоо (Зүблэлтэ Уласай Холбоонһоо) харюу шидэбэри ерэтэр, Судар бэшэгүй хүрээлэндэ шэлжүүлжэ, бата хадагалжа байгты" гэһэн ха. Энээнэй ашаар дэлхэйдэ ондоо үгы эдэ сударнууд сэмүүн сагай һалхин соо үлэ мүргүйгөөр үгы болоогүй, Монгол Улсын Үндэһэтэнэй номой санда мүнөө болотор нангинээр хадагалдаж байдаг.

Манзушриин хутагта С.Цэрэндорж

шомые сууряатуулжа байбалнь, һүзэгтэйшье, һүзэгшьегүй зондо нилээн таагүй байха жэшэ-этэй.

Манзушир ламын хийдтэй гээд дууладаг. "Манзушир" гэдэг үгэ "Оюун бэлигэй тэнгэри сахиха бурхан" гэһэн удхатай. Эртэ урдада Энэдхэгтэ тодорһон Манзушир бурханай амиды бурэлбаань Манзушир хутагтанар мүн гээд тоологдодог. Буддын гүн ухаан, судар тарниин ёһо, анагааха ухаан (эмшэлэн аргалха), хэлэ шэнжэлэл, зурхай, одон орон, уран зохёол, оршуулга гээшэдэ мэргэжлэн далай ехэ эрдэмтэй мэргэд эндэ олон байгаа гэлсэдэ. Энэ хийд уран нэлбэртэй барилгатай, урлал гоо түхэлтэй нэн ха. Тээд хашалган хамалганай үедэ хуу һандаргагдаһан, үгы хэгдэһэниинь асариг ехэ хохидол болоо нэм шуу, – гээд, Дашрэнцэн замай үгэ залган хөөрөжэ ябаа бэлэй.

Иимэ багахан аад, ёһо заншалда һургажа байһан санаартаанда юу гэлтэй бэлэй? Дуугайл зогсожо үгөөбди. Үбгэн лама үшөө ииггэжэ нэмэбэ: "Нэгэшье хүн, тэрэ тоодо түрэлхидинь, ойро дүтыншье зон манай шажинарта ши гэжэ хэлэхэ эрхэгүй юм. Гэртэнь табихада, түрэл гаралдань заатагүй һануулдагбди. Заяанһаа бэлигтэй хүниие гомдохоһон хүндэ өөртэнь муу байдаг, тэнгэри бурхантай үһэриһэн мэтэ болоно бшуу".

Уданшьегүй жаахан хубарагууд "Этигэл" ном нэгэн амьар даржаганаса уншажа ороо нэн. Зариманиинь үе-үе болоод лэ, хамараа аршагагагаад абаха юм. Ерээдүйн эмшэ ламанарай сээжээр тогтон торонгүй "Этигэл" уншажа байхые өөрөө тийхэдэ хараагүй һаа, хүнэй миил хөөрөө һаань, үнэншэмөөр бэшээр һанагдахал нэн хаш. Эндэһээ гараад, дээшээ шэглэн ябахаданай, хабсагайн хабтагайлиг шулуун дээгүүр һиилэн бүтээгдэһэн томо бурхатай дүрэ анхарал татана. Ямаршье сагуудай болоо һаа, һандарал бутаралай ушарбашы, хэтэдэ хосорхоггүй эдэ дүрэнүүд сагые ахиһан илагшад мэтээр һанагдаха юм.

АЛЬГАНАЙ ХЭЭ СОО - АРГА ШЭДИ

АРА модоор хүрээлэгдэһэн арья барья шулуунуудтай үзэмжэтэ энэ газарта согшон дуган анха түрүүн баригдаад, удаа дараалан 9 дуган, хоёр байшан, табан гэр бодхоогдоһон ха. Нэн түрүүн уулын хормойдо холоһоо сайбалзаһан һээгэртэ хүрээбди. Тон жэгтэй, мартагдашагүй үзэгдэл эндэ маниие угтаба. 5-6 һананай хүбүүд – хорёод хубараг хэдэн зэргэ жэрын зогсонхой, бурханай ном уншаһаа бэлдэжэ байба. Үбгэн лама бидэниие хүндэмүүшээр угтан абажа, һамбаашалан ииггэжэ тайлбари үгөө нэн:

Буддын оюун ухаан бэлигыг дэлгэрүүлэгшэ Манзушриин хубилгаан анха түрүүн Жагар орондо, түүнһээ хойшо Энэдхэгтэ хоёр, Түбэдтэ найма, Монголдо табан удаа тодоржо залгамжалагдаһан юм ха. "Монгол нутагта анха тодорһон Манзушир хутагтань 1695 ондо Хүхэ нуурын шадар түрэнэн Агваанлүбсанжамбалданзан мүн байһан. Манзушир хутагтаар тодоржо, Түбэдтэ эрдэм ном һуража байһан Агваанлүбсанжамбалданзаниие 1714 ондо анхдугаар богдо Үндэр гэгээн Занабазар Монголдо урин асаржа, өөрын багшаар залаһан гэдэг."

ҮМСЫН МЭДЭЛЭЙ БОЛГОХОГҮЙ

БИДЭНЭЙ тэрэ ябаха үедэ хийдэй оршом гүрэнэй харууһан доро үшөө абтаадүй байгаа. 1993 ондо байгаалиин музей нээгдэһэн, гансал Түв аймагай харгалзалга доро байһан хийдтэ 1998 ондо одоошье гүрэн түрэ анхаралаа хандуулжа, мүнөө сагта нангин энэ газарые саашадань яагаад хүгжөөхэ тухай арсалдаатай, шууяатай буха ехэ хөөрлөдөөн гаража байдаг гээд Интернеттэй, мүн олондо мэдээсэл дамжуулдаг хэрэгсэлнүүдэй хуудаһануудһаа мэдэжэ абамаар юм. Илангаяа хари гүрэнүүдэй, онсолбол, Японой, Хитадай, мүн өөһэдынгөөшье олзын хэрэг эрхилэгшэдэй гарта оруулжа, олзо оложо баяжахын хэрэгсэл, үмсын мэдэлэй болгохо болохогүй гээд үнэн нэшхэлтэ зонинь тэмсэнэ бшуу. Үнэхөөрөөшье, хэдэн зуун жэлэй гүнһөө бурхантай дагшан орон гэжэ тахигдажа байһан газарта ресторан, кафенүүдэй хажар абьяан хүгжэм, уулын ор-

хэни хутагтын үнэн хубилгаан олодо гэжэ дам баярлаһан юм. Мүнөө эдирхэн хутагта Энэдхэгтэ һурана.

...Мүнөө тэрэ аяншалга-һаамнай хори гаран жэлэй үнгэрөөд байхада, Богдо хаан уулын үзэсхэлэн нөөхил шэ-гээрээ сэдхэлдэ үндэрлэн, һайхан мэдэрэл түрүүлдэг. Музей, аяншалагшадай бааза тийхэдэ үгы байгаа. Гэбэшье 1726 ондо аяганы дархан Жалбуугай аха дүүнэртээ урлан бүтээһэн томо тогоо хаража гайхаа нэмди. Нэгэ удаа 1000 хүнэй хоол бэлдэжэ болодог энэ тогоон соо 2 шарын болон 10 гаран хониной мяхые ша-нахада, 4 тэргэ түлээ түлидэг байһан юм гээд суг ябаһан нүхэднай хөөрөө бэлэй.

2023 ондо Оросын алдарт эрдэмтэн, уран зурааша Николай Рерих иишэ ерэхэнэй удаа Энэдхэгтэ ажамидаржа байхадаа, "Диваажанай нюдэ" гэһэн зурагаа Богдо хаан уулын эзэмдэлгэдэ зорюулһаниинь дэмбэрэлтэй юм. Агууехэ уран зурааша эгээл иимээр Диваажанай ороной хаймадан харагша нюдэн мэтээр энэ уулын нюуса шэдиие мэдэрээ бшуу.

Тээ доошоһоно буугаад, монгол нүхэднай хүнгэн машина соогоо бэлдэн асарһан ямаанай мяха (ямаа боохо гэдэг) түмэр амһарта соо, халуун шулуу соо хээд, өөрын шүүһэндэ ногоон мангир, бусад амтатай зүйлнүүдтэйгээр инзалжа, бидэнээ хүндэлбэ. Эмшэ ламын эрдэмдэ һуража байһан Дашрэнцэнэимнай табатай хүбүүхэн абынгаа урилгаар ерэжэ, хоол барилсаба. Тон томоотой зантайгаар забилан һуугаад, үбэрһөө модон аяга гаргаад, эдээ хубаарилагшада һарбайба. Тийн абья аниргүйхэн, нөөхил түбшэн занга сахин эдөөлһэнэй удаа аягаа угаа аятайханаар ногоогоор аршаад, үбэртөө һөөргөн хээд, баярые элээд ябашаба. Бишыхан ламбагайһаа түбэгшөөд гэд байһан бидэнэр одоошье шог зугаагаа дэлгэжэ, дуран соогоо найрлаа нэн бээбди.

Зуун Модондой аман хүтэлдэ оршодог Манзушир хийдэй хуби заяан тухай олон үеын зон һаналаа табилсажа байдаг юм. "Бидэнэй үедэ оршоломгой дээдэ байгаад, бидэнһээ хойшо охотноһон нүхэн болоо һаа, харамсалтайл даа", – гэлсэдэг нэн ха, урда үеын зон.

- Гэртээ аха дүүнэртээ на-адахадаа, үлүүсэ гарахаяа һанахадань, бээе барига, "Бо-лиит даа, бү тийгит" гэхэлши даа. Заримдаашые мартаад, шангаһанаар дуугараад абахаш, – гэжэ Дашрэнцэнэй хөөрөө бэлэй.

МАНЗУШРИ ХУТАГТЫН ҮНЭН ХУБИЛГААН

2009 ондо Монгол орондо юһэдугаар Богдо гэгээн айлшалжа, Манзушир хутагта Цэрэндоржын удаадахи дүрэ хубилгааниие тодорүүлжа, сэн-тиидэ залаа нэн. Богдо Хаанта Монгол улсын эгээл һүүлэй хутагтын нэгэн Цэрэндоржын долоодохи дүрөөр Түв аймагай Эрдэнэсант сумын харьяата газарта түрэнэн бар жэлэй, бар сарын, бар сагта мүндэлһэн 12 һаһатай Даваанямын Цэвээндорж тодорһон юм.

Һөөргөө бусахадамнай, һэрюу буунхай, Богдо хаан уулын үбэр хүнды үдэшин на-ранай толондо үнгэтэ гэрэлээр толоржо, һүр жабхалангаа түхөөн зорюулжа байһандал үзэгдөө нэн. Нөөхи бишыхан хубарагууднай аб адлихан хури улаан шортигуудые, са-гаахан майкануудые үмдэнхэй, үндэр жэбжэгэр бзетэй, үлүү илгарма сэбэрхэн түһөө шарай-тай залуу ламын ударидалга доро алхамаа жэгдэлэн, ойн соорхойһоо гэр тээшээ шэглэжэ ябаба. Энэ һананайнгаа эхин дээрэ "Этигэл" уншажа, элүүр энхын замаар дэбшаһан эдэ багашуул мүнөө хори һаһаяа холо аладлаад, арадтаа аша туһатай хүнүүд болоод ябана бээ. Хаанашые ябаа һаа, Богдо хаан уулыннгаа үзэсхэлэниие, Манзушир хийдэйнгээ нангин дурасхаалта газарые сэдхэлдэ бөөмэйлэн ябаа ёһотой.

Энээн тухай Түв аймагай түүхэшь мэргэжэлтэй Ш.Цэрэндөө ииггэжэ хөөрһэн байдаг:

Эгээл энэ бодолһоо уламжа-лан, бурхан багшын суртаалһаа иимэ мүнүүдые түгэсхэлдэнь дурдаа:

Хабарай сагай халуурхада, сэсэг набшын дэлгэрһэнтэй адли

Хүн гэгээрхэдэ, уула уһаяа бурхан багшын юртэмсэ болгоно. Энэ бүхы ушарһаа хүнэй сэдхэл арюусабал, Эргэн тойроной бүхы юумэн арюун нангин болодог юм.

Галина БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА.

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30 «ГЕОФАКТОР» (16+)
09.05 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30, 21.00 Т/С «ИГРУШКИ»
11.05 Т/С «ПРАВО НА СЧАСТЬЕ»
12.05 Т/С «ПРИЗРАК ЭЛЕНЬ»
12.55, 20.00 «СТАРТ АП» (16+)
13.05 Х/Ф «ПОБЕГ ИЗ ШОУШЕНКА»
15.45 Х/Ф «ЧУЖИЕ ДУШИ»
17.30 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+)
18.00 Д/Ф «ПОРТРЕТЫ: АННА САМОХИНА»
19.00 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+). ЗУРХАЙ

20.05 Т/С «САМОЗВАНКА»
22.00 Т/С «ТРАВМА 3»
23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ
01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.20, 00.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+)
07.00 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДИЕНИЯМИ» (12+)
07.25 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО» (6+)
07.35 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+)
08.00, 23.45 СКЕТЧ-ШОУ «6 КАДРОВ» (16+)
08.30, 14.00 Т/С «СУПЕРМАКС»

09.00, 13.30, 19.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30, 21.00 Х/Ф «КОРАБЛЬ»
10.30 Х/Ф «ДВОИНОЕ НАКАЗАНИЕ»
12.30 СКЕТЧ-ШОУ «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!» (16+)
14.30, 20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
17.00, 18.30 Т/С «КУХНЯ»
19.00 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»
22.00 Х/Ф «ЗАЛОЖНИЦА-2»
00.30 Х/Ф «ЖАЖДА СКОРОСТИ»
02.30 М/Ф «ДЖИММИ НЕЙТРОН - ВУН-ДЕРКИНД» (6+)
04.00 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.40, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)
20.30 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» (16+)
22.25 Т/С «ШАМАН-2»
00.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ»
00.35 Х/Ф «ЭТАЖ»
02.15 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
03.15 «ДИКИЙ МИР» (0+)
04.05 Т/С «ОСНОВНАЯ ВЕРСИЯ»
06.00 Т/С «ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО»

ДТВ

06.00, 07.00, 08.30 М/Ф
06.30 «УДАЧНОЕ УТРО» (16+)
08.00 «ПОЛЕЗНОЕ УТРО» (16+)
09.40 Х/Ф «РАСКАЛЕННАЯ СУББОТА»
12.00 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
15.10, 19.00, 23.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
15.30, 18.30, 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)
16.30, 17.00, 17.30 «ВНЕ ЗАКОНА» (16+)
18.00 «ЕСТЬ ТЕМА» (16+)
22.00 «КВН. ИГРАЮТ ВСЕ» (16+)
00.00 «АНЕКДОТЫ-2» (16+)
00.30 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ» (18+)
01.00 «УДАЧНАЯ НОЧЬ» (16+)
01.30 Х/Ф «ТАНГО НАД ПРОПАСТЬЮ»
04.25 «С.У.П.» (16+)
05.30 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ» (16+)

Четверг, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.10 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Д/С «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.15 «ОНИ И МЫ» (16+)
17.10, 04.15 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.45 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ЛИНИЯ МАРТЫ»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.40 «ПОЛИТИКА» (18+)
01.45 Х/Ф «ПО ВЕРСИИ БАРНИ»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «БАМБААХАЙ»
10.15 «БУРЯД ОРОН»
10.55 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 «ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ» (12+)
17.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ»

18.30 Т/С «ПАПА В ЗАКОНЕ»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ДВЕ ЗИМЫ И ТРИ ЛЕТА»
23.50 «ПОЕДИНОК». ПРОГРАММА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА (12+)
01.25 «XII ТОРЖЕСТВЕННАЯ ЦЕРЕМОНИЯ ВРУЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ КИНЕМАТОГРАФИЧЕСКОЙ ПРЕМИИ «ЗОЛОТОЙ ОРЕЛ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.00, 20.00, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 02.55 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15 Х/Ф «МАКЛИНТОК!»
13.20 Д/Ф «ГЕРАРД МЕРКАТОР»
13.30, 21.15 «ПРАВИЛА ЖИЗНИ»
13.55 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
14.25, 23.10 Д/С «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ»
15.10 Х/Ф «ПЛЕН СТРАСТИ»
16.10 «УРОКИ РИСОВАНИЯ С СЕРГЕЕМ АНДРИЯКОЙ»
16.40 «АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ»
17.20 Д/Ф «Я ГЕНИЙ НИКОЛАЙ ГЛАЗКОВ...»
18.05 БАЛЕТ «ДУЭТ»
19.10 «ACADEMIA»
20.15 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
20.30 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»
21.40 «КТО МЫ?»
22.10 Д/Ф «СКЕЛЛИГ-МАЙКЛ - ПОГРАНИЧНЫЙ КАМЕНЬ МИРА»
22.25 «КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»
00.00 «ИСТОРИЧЕСКИЕ ПУТЕШЕСТВИЯ ИВАНА ТОЛСТОГО»
00.50 Д/Ф «БЕСЕДЫ С МУДРЕЦАМИ»
01.20 Х/Ф «ЛЮДОВИК XI. УГРОЗА КОРОЛЮ»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+).. ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+).. ПОГОДА

08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.55 «ДОМ-2. ЛІТЕ».ИНСТРУКЦИЯ (16+)
10.30 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ» (16+)
11.30 Х/Ф «КВАРТИКА ДЖО»
13.00 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ
13.30 Т/С «УНИВЕР»
14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)
14.15 «АФИША» (16+)
14.30, 15.30, 20.00 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
15.00, 20.30 «ЗАЙЦЕВ+1» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+).. ПОГОДА
19.15 ТОЧКА ЗРЕНИЯ
21.00 Х/Ф «ДОЧЬ МОЕГО БОССА»
22.35 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ. ПОГОДА
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.00 Х/Ф «ДНЕВНИК ПАМЯТИ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+)
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30, 21.00 Т/С «ИГРУШКИ»
11.05 Т/С «ПРАВО НА СЧАСТЬЕ»
12.05 Т/С «ПРИЗРАК ЭЛЕНЬ»
12.55, 20.00 «СТАРТ АП» (16+)
13.05 Х/Ф «ПОЗДНЯЯ ЛЮБОВЬ»
14.30 Д/Ф «КУМИРЫ. АННА ГЕРМАН»
15.30 Х/Ф «БЕЛОЕ ПЛАТЬЕ»
17.30 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+)
18.00 Д/Ф «ТАЙНЫ ВЕКА. ЩЕЛОКОВ. МВД ПРОТИВ КГБ»

ТНТ

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+).. ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+).. ПОГОДА
08.25 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.55 «ДОМ-2. ЛІТЕ».ИНСТРУКЦИЯ (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
11.30 Х/Ф «БОЛЬШАЯ ПЕРЕМЕНА»
13.30, 15.30 Т/С «УНИВЕР» (16+)
14.00 «МУНГЭН СЭРГЭ» (16+)
14.15 «ТРИ ДРАГОЦЕННОСТИ» (6+)
14.30 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
15.00 «ЗАЙЦЕВ+1» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+).. ПОГОДА
19.15 ДО И ПОСЛЕ
19.30, 23.00, 01.00 «МУНГЭН СЭРГЭ». ПОГОДА (16+)
20.00 «COMEDI WOMAN». ЛУЧШЕЕ (16+)
21.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
22.00 «ХБ» (18+)
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
00.30 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
01.30 Х/Ф «БЭТМАН. НАЧАЛО»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 Т/С «ИГРУШКИ»
11.05 Т/С «ПРАВО НА СЧАСТЬЕ»
12.00 Т/С «ПРИЗРАК ЭЛЕНЬ»
12.55, 20.00 «СТАРТ АП» (16+)
13.00 Х/Ф «ПОЗДНЯЯ ЛЮБОВЬ»
14.30 Х/Ф «КВАРТЕТ ГВАРНЕРИ»
17.15 Д/Ф «КРЕМЛЬ-9»

18.15 Х/Ф «ЧУЖИЕ ДУШИ»
20.05 «ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ» (16+)
20.35 Х/Ф «БРОНЕЖИЛЕТ»
22.20 Х/Ф «БЕЛОЕ ПЛАТЬЕ»
00.10 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.20, 00.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+)
07.00 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДИЕНИЯМИ» (12+)
07.25 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО» (6+)
07.35 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+)
08.00 СКЕТЧ-ШОУ «6 КАДРОВ» (16+)
08.30, 14.00 Т/С «СУПЕРМАКС»
09.00, 13.30, 18.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30 Х/Ф «КОРАБЛЬ»
10.30 Х/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ ГЕРОЯ»
12.30 СКЕТЧ-ШОУ «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!» (16+)
14.30 Т/С «ВОРОНИНЫ»
17.00 Т/С «КУХНЯ»
19.00, 20.30, 21.50, 23.05 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ» (16+)
00.35 «НАСТОЯЩАЯ ЛЮБОВЬ» (16+)
00.55 «ЦЕРЕМОНИЯ ВРУЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕМИИ В ОБЛАСТИ НЕИГРОВОГО КИНО И ТЕЛЕВИДЕНИЯ «ЛАВРОВАЯ ВЕТВЬ-2013» (16+)
01.55 Х/Ф «СЧАСТЛИВЧИК ГИЛМОР»
03.40 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.40, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)
20.30 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» (16+)
00.30 Х/Ф «ЭТАЖ»
02.45 Д/Ф «ПОРОХОВЩИКОВ. ЧУЖОЙ СРЕДИ СВОИХ»
03.15 «СПАСАТЕЛИ» (16+)
03.50 Т/С «ОСНОВНАЯ ВЕРСИЯ»
05.45 Т/С «ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО»

ДТВ

06.00, 07.00, 08.30 М/Ф
06.30 «УДАЧНОЕ УТРО» (16+)
08.00 «ПОЛЕЗНОЕ УТРО» (16+)
09.30, 01.30 Х/Ф «АРТИСТ И МАСТЕР ИЗОБРАЖЕНИЯ»
12.00 Т/С «СОЛДАТЫ-3»
15.10, 19.00, 22.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
15.30, 18.00, 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)
16.30, 17.00, 17.30 «ВНЕ ЗАКОНА» (16+)
23.00 «+100500» (18+)
23.30 «СМЕШНО ДО БОЛИ» (16+)
00.00 «АНЕКДОТЫ-2» (16+)
00.30 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ» (18+)
01.00 «УДАЧНАЯ НОЧЬ» (16+)
04.00 «С.У.П.» (16+)
05.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!»
05.25 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ» (16+)

Пятница, 31

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Д/С «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.15 «ОНИ И МЫ» (16+)
17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «ЖДИ МЕНЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.45 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
20.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 НОВЫЙ ГОД НА «ПЕРВОМ» (16+)
00.20 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.15 Х/Ф «ЧЕРНЫЙ ЛЕБЕДЬ»
03.15 Х/Ф «МИССИС ДАУТФАЙР»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 «МУСУЛЬМАНЕ»
10.05 «ТОЛИ»
10.25 «САГАЙ СУУРЯН»
11.05 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ

13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
15.15 ДНЕВНИК СОЧИ- 2014
16.00 «ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ» (12+)
17.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ»
18.30 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 «КОРОЛИ СМЕХА» (12+)
00.05 «ЖИВОЙ ЗВУК»
01.30 ДИАНА АРБЕНИНА И «НОЧНЫЕ СНАЙПЕРЫ». «XX ЛЕТ НА СЦЕНЕ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.00, 20.00, 00.40 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 Х/Ф «ОШИБКА ИНЖЕНЕРА КОЧИНА»
13.20 Д/Ф «ЛУЦИЙ АННЕЙ СЕНЕКА»
13.30 «ПРАВИЛА ЖИЗНИ»
13.55 «ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ»
14.25 Х/Ф «ДЕЛО АРТАМОНОВЫХ»
16.10 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»
16.50 Д/Ф «КОНТРАСТЫ И РИТМЫ АЛЕКСАНДРА ДЕЙНЕКИ»
17.30 Д/Ф «ЗАМКИ АУГУСТУСБУРГ И ФАЛЬКЕНЛУСТ»
17.45 «ЦАРСКАЯ ЛОЖА»
18.30 «ИГРЫ КЛАССИКОВ»
19.30 «СМЕХОНОСТАЛЬГИЯ»
20.15, 02.55 «ИСКАТЕЛИ»
21.00 Х/Ф «ЗДРАВСТВУЙ, ГРУСТЬ»
22.35 Д/Ф «АЛЕКСАНДР ПОРОХОВЩИКОВ»
23.15 ДЕТСКИЙ ХОР РОССИИ, ВАЛЕРИЙ ГЕРГИЕВ И СИМФОНИЧЕСКИЙ ОРКЕСТР МАРИИНСКОГО ТЕАТРА. КОНЦЕРТ
01.00 С КИРИЛЛОМ РАЗЛОГОВЫМ
03.40 Д/Ф «СКЕЛЛИГ-МАЙКЛ - ПОГРАНИЧНЫЙ КАМЕНЬ МИРА»

Суббота, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

05.50, 07.10 X/Ф «ОТРЯД ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.15 Д/Ф «ЗЕМЛЯ С ВЫСОТЫ ПТИЧЬЕГО ПОЛЕТА»
08.25 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
09.10 М/С «СОФИЯ ПРЕКРАСНАЯ»
09.35 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
09.50 «УМНИЦЫ И УМНИКИ» (12+)
10.35 Д/Ф «ЖИЗНЬ В СЛУЖЕНИИ»
11.15 «СМАК» (12+)
11.55 Д/Ф «АЛЕКСАНДР ПОРОХОВЩИКОВ. «ПОЙМИ И ПРОСТИ...»
13.10 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
14.00 Д/Ф «НЕПОКОРЕННЫЕ»
15.00 X/Ф «ЛЕНИНГРАД»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.15 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.15 «МИНУТА СЛАВЫ. ДОРОГА НА ОЛИМП!» ФИНАЛ (12+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ» (16+)
00.00 «ЮБИЛЕЙНЫЙ ВЕЧЕР. К 70-ЛЕТИЮ ШКОЛЫ-СТУДИИ МХАТ»
01.50 X/Ф «БЕЗУМНОЕ СВИДАНИЕ»
03.25 X/Ф «ВОЕННО-ПОЛЕВОЙ ГОСПИТАЛЬ»

«РОССИЯ 1»

05.40 X/Ф «РУССКОЕ ПОЛЕ»
07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50 «ПЛАНЕТА СОБАК»
10.25 «СУББОТНИК»
11.05 Д/Ф «ЭЛЬБРУС». «АЛЬПИЙСКИЕ ДОРОГИ ЗИМНЕЙ ГАЛЛИИ»
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.55 X/Ф «.»
13.25 X/Ф «РАСПЛАТА ЗА ЛЮБОВЬ»
15.30 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
17.40 ШОУ «ДЕСЯТЬ МИЛЛИОНОВ»
18.45 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО»
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
21.45 X/Ф «ДОЖДАТЬСЯ ЛЮБВИ»
01.40 X/Ф «ЛЮБОВЬ НА СЕНЕ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»
11.35 X/Ф «ДЕЛО АРТАМОНОВЫХ»
13.10 «БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ»
14.05 Д/С «ПРЯНИЧНЫЙ ДОМИК»
14.30 М/Ф
15.15 «КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!»
15.45 Д/Ф «КОГДА ТАНЕЦ СТАНОВИТСЯ ЖИЗНЬЮ»
16.25 БАЛЕТ «АНЮТА»
17.35 «СМОТРИМ... ОБСУЖДАЕМ...»
20.10 «ЛИНИЯ ЖИЗНИ»
21.05 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
22.00 X/Ф «ЖИЗНЬ И СУДЬБА»
23.20 «НАБЛЮДАТЕЛЬ». СПЕЦВЫПУСК
00.15 X/Ф «КОШКА НА РАСКАЛЕННОЙ КРЫШЕ»
02.10 «РОССИЙСКИЕ ЗВЕЗДЫ МИРОВОГО ДЖАЗА»
02.55 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
03.25 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ

ТНТ

07.30 «МУНГЭН СЭРГЭ». ПОГОДА (16+)
08.00 М/Ф «ПАДАЛ ПРОШЛОГОДНИЙ СНЕГ»

08.25 X/Ф «ВКЛЮЧИТЕ СЕВЕРНОЕ СИЯНИЕ»
09.45 М/Ф «РОЖДЕСТВЕНСКАЯ СКАЗКА»
10.00, 12.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.00 «ШКОЛА РЕМОНТА» (12+)
12.00 «ДВА С ПОЛОВИНОЙ ПОВАРА» (12+)
13.30 «COMEDI WOMAN». ЛУЧШЕЕ (16+)
14.30 «STAND UP. ЛУЧШЕЕ»
15.30, 22.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
17.30 «ЗАЙЦЕВ+1» (16+)
18.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
18.45 «ТРИ ДРАГОЦЕННОСТИ»
19.30 «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА». НОВЫЙ СЕЗОН. ШКОЛА №19 - ГИМНАЗИЯ №29
20.00 X/Ф «БИТВА ТИТАНОВ»
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 X/Ф «ЭПИДЕМИЯ»

ТИВИКОМ

06.00 Д/Ф «АКТУАЛЬНЫЙ РЕПОРТАЖ»: «ХОЛОД. В ПОИСКАХ БЕССМЕРТИЯ»
07.00, 11.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 «ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ» (16+)
08.00, 15.45 М/Ф
09.00 «STARBOOK» (16+). ЗУРХАЙ
10.00 «УТУМАТА» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
11.30 Д/Ф «НАРОДНАЯ МЕДИЦИНА: РАДИКУЛИТ»
12.30 Т/С «ТРАВМА 3»
16.00 «МОСГОРСМЕХ» (16+)
16.30 «КТО СВЕРХУ?» (16+)
17.30 Т/С «ЗЕРКАЛО, ЗЕРКАЛО»
18.00 Д/Ф «РОКОВАЯ ЛЮБОВЬ САВВЫ МОРОЗОВА»

19.00 «ГЕОФАКТОР» (16+). ЗУРХАЙ
19.30 «СТАРТ АП» (16+)
20.00 X/Ф «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ НИКОЛАСА НИКЛЬБИ»
22.00 X/Ф «КОМНАТА ПОТЕРЯННЫХ ИГРУШЕК»
00.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «ЗЕРКАЛЬЦЕ» (0+), «КОНЕК-ГОРБУНОК»
07.35 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО» (6+)
07.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00, 00.45 «НАСТОЯЩАЯ ЛЮБОВЬ» (16+)
09.20 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ» (6+)
09.35 М/С «АЛИСА ЗНАЕТ, ЧТО ДЕЛАТЬ?» (6+)
10.10 М/Ф «СКУБИ ДУ И КИБЕР-ПОГОНЯ» (6+)
11.25 М/Ф «ПОБЕГ ИЗ КУРЯТНИКА»
13.00, 14.30, 16.30, 17.55, 23.15 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
19.15 М/Ф «КАК ПРИРУЧИТЬ ДРАКОНА»
21.00 X/Ф «КОВБОИ ПРОТИВ ПРИШЕЛЬЦЕВ»
01.05 Т/С «ДЕВУШКА-САМУРАЙ»
02.00 X/Ф «ЗНАХАРЬ»
04.00 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

06.40, 04.15 Т/С «АГЕНТ ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ»
08.25 «СМОТР» (0+)
09.00, 11.00, 14.00, 17.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)

09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» (0+)
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
14.20 Т/С «РЖАВЧИНА»
16.10 «ДНК» (16+)
17.15 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
18.15 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)
19.20 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
20.00 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ» С ВАДИМОМ ТАКМЕНЕВЫМ
20.50 «НОВЫЕ РУССКИЕ СЕНСАЦИИ» (16+)
21.45 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!» (16+)
22.45 X/Ф «БРИГАДА. НАСЛЕДНИК»
00.50 X/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ»
02.50 «АВИАТОРЫ» (12+)
03.20 Д/С «ДЕЛО ТЕМНОЕ»
06.05 Т/С «ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО»

ДТВ

06.00 Т/С «ИВАН ПОДУШКИН. ДЖЕНТЛЬМЕН СЫСКА»
08.00 «ПОЛЕЗНОЕ УТРО» (16+)
08.30 М/Ф
09.30 Т/С «ДАША ВАСИЛЬЕВА. ЛЮБИТЕЛЬНИЦА ЧАСТНОГО СЫСКА»
13.30, 21.00 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)
14.30 X/Ф «ЧЕРНЫЕ БЕРЕГЫ»
16.00, 20.30, 00.00 «АНЕКДОТЫ-2» (16+)
16.30, 01.00 X/Ф «ЛУЧШИЕ ИЗ ЛУЧШИХ»
18.30, 02.55 X/Ф «ЛУЧШИЕ ИЗ ЛУЧШИХ-2»
22.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
23.00 «+100500» (18+)
23.30 «СМЕШНО ДО БОЛИ» (16+)
00.30 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ» (18+)
05.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!»
05.30 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ» (16+)

Воскресенье, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

05.50, 07.10 X/Ф «ЗИМНИЙ ВЕЧЕР В ГАГРАХ»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.35 Д/Ф «ЗЕМЛЯ С ВЫСОТЫ ПТИЧЬЕГО ПОЛЕТА»
08.40 «СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!»
09.15 М/С «СОФИЯ ПРЕКРАСНАЯ»
09.40 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
09.55 «ЗДОРОВЬЕ» (16+)
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.25 «ФАЗЕНДА»
13.15 X/Ф «БЕЛОЕ СОЛНЦЕ ПУСТЫНИ»
14.55 Д/Ф «ЕКАТЕРИНА МАКСИМОВА. ВЕЛИКАЯ»
16.00 НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
16.15 X/Ф «ВРЕМЯ ДЛЯ ДВОИХ»
20.10 «КУБОК ПРОФЕССИОНАЛОВ»
22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
23.00 «ПОВТОРИ!» ПАРОДИЙНОЕ ШОУ. ЛУЧШЕЕ (16+)
01.20 X/Ф «ЗНАКОМСТВО С ФАКЕРАМИ-2»
03.10 X/Ф «КАБИНЕТНЫЙ ГАРНИТУР»
05.15 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»

«РОССИЯ 1»

06.10 X/Ф «ОДИН ИЗ НАС»
08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30 «СТО К ОДНОМУ»
11.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ». «СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 «ГОРОДОК»
12.45, 15.30 X/Ф «ЧЕРНАЯ МЕТКА»
15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
17.05 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»

19.00 X/Ф «БУКЕТ»
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
22.30 X/Ф «Я БУДУ РЯДОМ»
00.30 «ВОСКРЕСНЫЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ» (12+)
02.20 X/Ф «АМЕРИКАНКА»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ
11.35 X/Ф «ВАЛЕРИЙ ЧКАЛОВ»
13.10 Д/Ф «ВЛАДИМИР БЕЛОКУРОВ. ЭПИКУРЕЕЦ ИЗ МХАТА»
13.55 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ»
14.20 М/Ф
14.55 Д/С «ПЕШКОМ...»
15.25 «ЧТО ДЕЛАТЬ?»
16.10 «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ»
16.50 БАЛЕТ «ГАЛАТЕЯ»
17.50 «КТО ТАМ...»
18.20 Д/Ф «ПЕРВАЯ ОБИТЕЛЬ МОСКВЫ. НОВОСПАССКИЙ МОНАСТЫРЬ»
19.00 «КОНТЕКСТ»
19.40, 02.55 «ИСКАТЕЛИ»
20.25 Д/Ф «ПЕТР ПЕРВЫЙ»
20.35 «ЗА СТОЛОМ СЕМИ МОРЕЙ». ПОЕТ ОЛЕГ ПОГУДИН
22.00 X/Ф «ЖИЗНЬ И СУДЬБА»
23.15 Д/Ф «МОЙ ДРУГ ОТАР ИОСЕЛИАНИ»
00.05 X/Ф «ЖИЛ ПЕВЧИЙ ДРОЗД»
01.25 ЭЛ ДЖАРРО И ЛАРИСА ДОЛИНА. КОНЦЕРТ
02.35 М/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ С ОЛИМПА»
03.40 Д/Ф «РАММЕЛЬСБЕРГ И ГОСЛАР - РУДНИКИ И ГОРОД РУДОКОПОВ»

ТНТ

07.30 М/Ф «ОСТРОВ КАПИТАНОВ»
08.00 X/Ф «ДЕТИ ДОН КИХОТА»
09.15 ДО И ПОСЛЕ
09.30 «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА». НОВЫЙ СЕЗОН. ШКОЛА №19 - ГИМНАЗИЯ №29

10.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ». ПОГОДА
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ» (12+)
11.50 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (6+)
12.00 «COMEDI WOMAN» (16+)
13.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)
14.00 COMEDI БАТТЛ. НОВЫЙ СЕЗОН (16+)
15.00 X/Ф «БИТВА ТИТАНОВ»
17.00 X/Ф «ПУНКТ НАЗНАЧЕНИЯ»
18.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ (16+)
19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ». ПОГОДА (16+)
20.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
21.30 «STAND UP. ЛУЧШЕЕ»
22.30 «НАША RUSSIA» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 X/Ф «БЕЛАЯ МГЛА»

ТИВИКОМ

06.05 Д/Ф «НАРОДНАЯ МЕДИЦИНА: РАДИКУЛИТ»
07.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ
07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
08.00, 15.40 М/Ф
09.00 Д/Ф «ВКУС ЖИЗНИ: ШОКОЛАД»
10.00 «СТАРТ АП» (16+)
10.30 «СТИЛИСТИКА» (16+)
11.00 «ШКОЛЬНОЕ ТВ» (6+)
11.30 X/Ф «ШОФЕР НА ОДИН РЕЙС»
14.00 Д/Ф «ПОРТРЕТЫ: АННА САМОХИНА»
15.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
15.25 «ВАШЕ ПРАВО» (16+). ЗУРХАЙ
16.00 «МОСГОРСМЕХ» (16+)
16.30 «КТО СВЕРХУ?» (16+)
17.30 Т/С «ЗЕРКАЛО, ЗЕРКАЛО»
18.00 «РОКОВАЯ ЛЮБОВЬ САВВЫ МОРОЗОВА» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
19.30 «ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ» (16+)

20.00 X/Ф «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ НИКОЛАСА НИКЛЬБИ»
22.00 X/Ф «КОМНАТА ПОТЕРЯННЫХ ИГРУШЕК»
00.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «ПРО БЕГЕМОТА, КОТОРЫЙ БОЯЛСЯ ПРИВИВОК» (0+), «ЗАКОЛДОВАННЫЙ МАЛЬЧИК» (0+), «КОТ В САПОГАХ»
07.35 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО» (6+)
07.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ» (6+)
09.10 М/С «ПАКМАН В МИРЕ ПРИВИДЕНИЙ» (6+)
10.00 М/С «АЛИСА ЗНАЕТ, ЧТО ДЕЛАТЬ?» (6+)
10.35 М/Ф «ВЭЛИАНТ»
12.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО»
13.00, 19.30, 23.25 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
14.15 М/Ф «КАК ПРИРУЧИТЬ ДРАКОНА»
16.30 СКЕТЧ-ШОУ «6 КАДРОВ» (16+)
17.15 X/Ф «КОВБОИ ПРОТИВ ПРИШЕЛЬЦЕВ»
21.00 X/Ф «СОКРОВИЩЕ НАЦИИ. КНИГА ТАЙН»
00.50 Т/С «ДЕВУШКА-САМУРАЙ»
01.45 X/Ф «БОЛЬШЕ ЧЕМ ДРУГ»
03.45 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.05, 04.10 Т/С «АГЕНТ ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ»
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»

10.25 «ЕДИМ ДОМА»
11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА» (16+)
11.55 «ЧУДО ТЕХНИКИ» (12+)
12.25 «ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!» (0+)
13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
14.20 Т/С «РЖАВЧИНА»
16.15 «СВОЯ ИГРА» (0+)
17.15 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
18.15 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)
19.20 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»
20.50 X/Ф «УБИТЬ ДВАЖДЫ»
00.40 «ИСПОВЕДЬ» (16+)
01.55 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
02.40 «АВИАТОРЫ» (12+)
03.15 Д/С «ДЕЛО ТЕМНОЕ»
06.00 Т/С «ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО»

ДТВ

06.00 Т/С «ИВАН ПОДУШКИН. ДЖЕНТЛЬМЕН СЫСКА»
08.00 «ПОЛЕЗНОЕ УТРО» (16+)
08.30 М/Ф
09.00 Т/С «ДАША ВАСИЛЬЕВА. ЛЮБИТЕЛЬНИЦА ЧАСТНОГО СЫСКА»
13.30, 21.00 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)
14.30 X/Ф «КАРАВАН СМЕРТИ»
16.10, 20.10, 00.00 «АНЕКДОТЫ-2» (16+)
16.30, 01.00 X/Ф «ЛУЧШИЕ ИЗ ЛУЧШИХ-3»
18.20, 02.50 X/Ф «ЛУЧШИЕ ИЗ ЛУЧШИХ-4»
22.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
23.00 «+100500» (18+)
23.30 «СМЕШНО ДО БОЛИ» (16+)
00.30 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ» (18+)
04.40 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!»
05.10 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ» (16+)

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающей в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯР

Ддэштв гэнэн компани Ази даяр Монголой телевизийн 40 гаран сувгууды, тийхэд англи, герман, ород, хятад хэлтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Үвэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналнууды үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм. Энээхэн компани Буряад Республикада ерээж, Монголой телевизийн бүх сувгууды, мун англи, герман, ород, хятад

хэлтэй сувгууды харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Үдэдэ, Агада худалдажа, угсаржа эхилээ. Монголой, Үвэр Монголой, Хятадай, Австралийн телевизийн үзэхэ дуратай хаа, иимэ утаһаар холбоо барина: 8-924-396-79-00. Монголой сансарын телевизийн хүлээн абагшын (приемнигой) үнэ - 5000 түх., танай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хэхэ ажалтайгаа (с установкой, настройкой) - 8000 түх.

Үнэгэрхэн зүүн жэлэй агшан зүүр

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Хүндэтэ үншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай хаа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын хонорто дурадхыг гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулаял.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.26; электрон хаяг: unen@mail.ru Тел.: 21-64-36.

30-аад онуудай комсомолшууд. Баргажанай аймагай ажаһуугшадай дунда үзэг бэшэг мэдэхгүй байдалые уса-хаха талаар ажалда эдэбхитэйгээр хабаадагшад. Очир Ванданович Раднаев тала нүхэртээ. 1935 он.

Очир Раднаев, Бадма Шоботкин болон Цыремпил Будаев гэгшэд һууна. Ханда Эргеева нүхэр басагантаяа зогсоно. 1938 он.

Раднаевтанай гэр бүлэ Валерий хүбүүнтээ. 1944 он, Баргажанай аймагай Яаригта нютаг. Тэрэ үедэ Очир Ванданович Нуурай эхин хургуулиин даагшаар хүдэлдэг байгаа. Евдокия Ангановна Яаригтын больницын фельдшер-акушер байгаа.

Очир Ванданович Раднаевтай гэр бүлэ. Тэгэндэнь – Гумбыд Ербаковна Самбилова, Очир хүбүүнийнь, наһанайнь нүхэр Евдокия Ангановна. Хүүгэдын (баруун гарһаа): Антон, Мария, Валерий, Антонида. 1954 он, Баргажанай аймагай Улаан нютаг.

Очир Ванданович Раднаев. РККА-гай улаан сэрэгшэ. 1940 он, Омск хото.

Радна Ванчикович Вандановай гэр бүлэ. Радна Ванчикович наһанайнгаа нүхэр Гумбыд Ербаковнатай һууна. Евдокия Очир хоёр зогсонод. Хүбүүдын - Валерий, Анатолий. Зээ басаган Дулма Раднаева зогсоно. 1947 он, Улаан нютаг.

Буряадай медицинскэ техникумэй оюутад. Баруун захадань Евдокия Ангановна Эрдынеева (Раднаева) һууна. Зүүн захадань Лубсама Цыреновна Ламожанова зогсоно. 1940 он.

Сагаалха ёһо гурим тухай үшөө дахин

САГААЛГАН БУДДЫН ШАЖАНАЙ ЁАЙНДЭР ГҮ,
АЛИ АРАДАЙ НАЙР ГҮ?

Сагаалган олон жэлэй туршада хоригдоод байһан ушарһаань, бурядайнгаа эгээл шухала һайндэрай ёһо заншал мэдэхэгүй зон мүнөө болотороо манай дунда ажаһуудаг байна. Хорин жэлэй туршада Сагаалган үргэнөөр тэмдэглэдэг болобошье, олонхимнай дүгжүүбэдэ муухай муугаа талха, саарһаар аршажа, ехэ Сор руу хаяад лэ, Сагаалганай үглөөдэр хии мориёо хиидхүүлээд лэ дүүрэдэг гэжэ ойлгодог хаш.

Буряад-монголшудай ажабайдал шажан мургэлтэй нягта холбоотой байһантула нэнтүрүүн Сагаалган хүзэгшэдэй һайндэр гэшэл хаш. Сагаалган мори урилдаан, зунай найр бэшэ, харин хүн түрэлтэнэй ажамиралай дүн согсолжо, ажабайдалаа һайжаруулха, зүб тээшэнь хуби заяагаа һэлгүүлхэ оролдог гаргаха гэхэн гүнзэги удхатай зорилго табигданхай. Тиимэһээ Сагаан харын

хуралнууд ерэхэ жэлдэ үйлын үри, хойто наһанай үри һайжаруулха, һэлгүүлхэ аргатай гэшэ.

ДҮГЖҮҮБЭ

Дүгжүүбэ хадаа Чойжал Сахюусанда зорюулагдаһан уншалга болоно. Энэ хуралда сахюусанда мургэжэ, гуйлга баридаг, мүн Сор шатаажа, бүхы муу юумэн галдагдаад, арюудхагдаа гэхэн удхатай. Тиимэһээ хүзэгшэд үнгэрэгшэ жэлдэ бүхы муу юумэмнай үлэжэ, шэнэ гараһан жэлдэ һаруул, жаргалтай байг гэжэ мургэжэ, хүзэглэн, маани уншаха ёһотой. Сор хадаа бүхы муу юумэнэй һүлдэ тэмдэг болоно. Оролдотойгоор арюудхагдаад, Чойжал Сахюусанда үргэл тахил болгожо үгтэнэ. Энэ ехэ удха шанартай. Сор руу талхаар, бүдээр, саарһаар бээ аршаад хаяжа болохогүй бшуу.

БУДДА БУРХАНАЙ 15 ЭДИ ШЭДИ

Шэнын нэгэнэй һүүлээр 15 үдэрэй туршада Будда бурханай бүтээһэн 15 эди шэдитэ үйлэ хэрэгүүдтэ

зорюулагдаһан уншалганууд үнгэрдэг. Энэ домог түүхын ёһоор, Зонхово лама "Монлам" гэхэн уншалга-хурал байгуулһан. Энэ хурал Гэлүгэй заншалаар дасангуудта эмхидхэгдэдэг.

Хуралнуудта магтаал ба үрэлнүүд табигдахадаа, бүхы ажаһуугшадай энэ жэлдэ амгалан тайбан ажаһуухын тула уншагдана. Мүн хуралнуудта наһанһаа нүгшэһэн түрэл гаралайнгаа хойто наһандаа түрэлөө оложо, дахин мүндэлхэдөө, энхэ тайбан ажаһуухын түлөө маани уншагдана. Сагаалганай хоёр долоон хоногой хугасаада шэнэ харын хуушартар эгээл маани уншагдаха, хүн зон шэнэ жэлэйнгээ ёһолоннууды бүтээхэ ёһотой. Тиимэһээ эдэ үдэрнүүдтэ хэгдэһэн буян Будда бурханай үршөөлөөр оло дахин арьбадхагдана.

ЯМАР УНШАЛГАНУУД ЮУНЭЙ ТҮЛӨӨ УНШАГДАНАБ?

Хурал бүхэн өөрын онсо нэртэй байдаг. Сахюусан хурал **Арбан Хангал** нургаалай 10

абарагшадта зорюулагдадаг. Бүхы амидын абарал гуйжа, Будда бурханай номнол руу ябаха харгыда наалта, хаалтанууды усадхаха тухай Бурхадта мургэдэг. Чойпрул Молам хурал Сагаалганай шэнэ жэлдэ зорюулагдадаг.

Табан Хаан. Энэ уншалга хадаа буддын шажание хамгаалагша хара зоной табан хаашуудта зорюулагдаһана. Юундэ хара зоной гэнэб гэхэдэ, гэгээ ороһон бэшэ, манай юртэмсэдэ бурханай хүсэтэй болоһон гэнэ. Буддын шажанай номнол аршалха табан хаашуудта зорюулагдаһан хурал онсо маягаар үнгэргэгдэдэг. Хабарай түрүүшын харын 2-дохи үдэр уншагдадаг. Сэржэм, далга абтадаг.

ХИИ МОРИ ХИИДХҮҮЛХЭ БАҢАЛ ШУХАЛА ГҮ?

Мүнөө бүхы зон шахуу хии мори хиидхүүлдэг болонхой. Зурхайша лама али зүг руу хиидхүүлхэб гэжэ хэлэжэ үгэдэг. Далитай мори өөдөө дэгдэн, ниидэжэ байха ёһотой. һаянай хүн

зон үрэлнүүды хэлэхэдэ, "Хии моринтай өөдөө ходол байг" гэжэ хүсэдэг болонхой. Хүн бүхэн жэл бүри хии мори гэхэн тугууды худалдажа абаад, ой модондо үлгэжэ байха бэшэ, тон хии мориёо доошоо хараһан, унаһан ушарта заһажа үлгэдэг ёһотойл хаш. Теэд мүнөө сагта хүн бүхэн заабол ургага байһан модондо хайрагамгүй хухалан абиржа, хии мориёо хиидхүүлхэ гэхэн һэдэлгэ баһал буруушаагдадаг. Эндэ баһа хадагуйды абаашаад, үргэлтэй газарнуудта үлгэлгэ баһал хоригдодог. Ой модон эбдэрнэ, буруу тээшээ ургана, модоной шэлбэ муудана гэжэ баһал байгаали хамгаалагшад тэмдэглэдэг шуу. Зарим ламанар Шэнэ жэлэй 2-дохи үдэр бүхы зоной хии морин өөдөө дэгдэжэ, дали жэгүүрынэ һэргээгдэнэ гэжэ тэмдэглэдэг байна. Тиимэһээ онсо шалтаггүйгөөр хии мориёо хиидхүүлэлтэй гэшэ гү?

Цырегма САМПИЛОВА
бэлдэбэ.

УРАН ДАРХАНАЙ БҮТЭЭЛНҮҮД –
САГААН ЁАРЫН ХҮНДЭЛЭЛДЭ

Буряад Республикын Горьчинск курорттын музей соо буряад арадай ёһо заншалай булан нээгдэнхэй. Энэ таһагы Буряад Республикын габыяата багша, арадай уран дархан Баир Будаевич Эрдынеев хүтэлбэрлэнэ. Горьчинск курортдо Росси гүрэнһөө болон олон хари гүрэнүүдһээ амархаяа ерэдэг юм. Эдэ айлшуды Буряад орондо ажаһуудаг үндэһэн арадуудай ажаһуудалтай, заншалта байдал ба соёл урлалтай танилсуулха гэхэн зорилго табигданхай.

Баир Будаевич Эрдынеев 1964 ондо Баргажанай аймагтай Хилгана нутагта түрэхэн юм. Нютагайнгаа дунда хургуули эрхим дүүргээд, Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ Бурядай Гүрэнэй багшанарай институттай ОТД-эйн таһаг эрхим гэхэн тэмдэгтэйгээр дүүргэһэн байна. Уран дарханай оньһоной нюусатай танилсуулха, залуу хүрэг үхибүүды ажалда дуратайгаар хүмүүжүүлхэ хүсэлтэй түрэл Хилгана нутагаа бусажа, дунда хургуулида багшын ажалаа эхилһэн юм. 1994 ондо Москвада ВДНХ-да эмхидхэгдэһэн "Дети и духовное возрождение России" гэхэн үзэмжэдэ хабаадаад, Баир Эрдынеев ВДНХ-гай Алтан медалаар шагнагдаһан юм. Баир Будаевичай наһандаа шэлэһэн мэргэжэлдээ үнэн сэхэ, үхибүүды зүб

мүрөөр хүмүүжүүлжэ, амжалта түгэс ажаллаһыень 1999 ондо олгогдоһон "Буряад Республикын габыяата багша" гэхэн үндэр нэрэнь гэршэлнэ. Багшаар ажаллаха үедөө һурагшадаа элдэб харалгануудта хабаадуулдаг хэн. 2001 ондо технологиин талаар һурагшаяа бэлдэжэ, республикын хэмжээнэй илагшын амжалта туйлуулһан намтартай. 2004 ондо нутагтаа 10-11-дэхи классуудта 2-дохи разрядтай столяр-плотник гэхэн мэргэжэлдэ хургаха эрхэ Баир Будаевичта олгуулагдаа хэн. 2009 ондо Бүгэдэ Бурядай үндэһэн соёлой эблэлэй тогтоолоор тэрэндэ модоор урлан бүтээдэг арадай дархан гэхэн хүндэтэй нэрэ зэргэ олгогдоһон байха юм.

Хилганын дунда хургуулин дэргэдэ 2008 ондо Б.Эрдынеев декоративно-прикладной искусствын музей нээһэн байна. Эндэ үхибүүдэйнгээ уран һайханаар дархалһан бүтээлнүүды дэлгээ. Энэ үзэмжын бүтээлнүүд уласоорондын, бүхэроссийн ба республикын хэмжээнэй выставкэнүүдтэ дэлгэгдэ бэлэй.

Модоор һиилэхэ, станогоор модон бүтээлнүүды дархалха, уран урлал эрхилхэ ажалда хэдэн олон нутагай үхибүүд һуража, булта дархашуул болоошьегүй һаа, ажабайдалдаа, өөрынгөө гэр байрадаа тон хэрэгтэй эрдэм мэдэсэдэ һураһанаа тэдэнэр мэдэрдэг юм.

Мүнөө Баир Будаевич Горьчинск курорттын музей

соо ажаллаха үедөө "Загачный мир Бурятии" гэхэн үзэмжэ дэлгэнхэй. Буряад арадай эгээл шухала Сагаалганай һайндэртэ зорюулжа, буряад угсаатанай ёһо заншала бүтээлнүүды дэлгэхэ түсэбтэй.

- Манай нутагта ехэ һонин заншал анхан сагта байһан юм. Сагаалганай үедэ хүн айлда орожо ерэхэдэ, бэлэйгээ гэрэй эзэндэ харбайхадань, тэрэниень абаад, эрьюулээд, һөөргэнь бусаадаг байгаа, - гэжэ Баир Эрдынеев хөөрэнэ.

Теэд энэ үйлын удха, оньһыень уран дархан тайлбарилха аргагүй байһанаа мэдүүлбэ. Ямар удхатайгаар үндэжэ ябаһан бэлэйгээ ороһон айлай эзэндэ барюулаад, һөөргэнь абаха болоно даа? Энээндэ харюу олохо зон байжа магад. Хайрата буряад араднай үргэн тала хизаарар таран ажаһуухадаа, нутаг хэлээрээ, ажаһуудалайнгаа элдэб ёһо гуримуудаараа бэе бэеһээ илгарха баатай болоо ха юм даа. Гэхэтэй хамта, олонхи буряадууд Сагаалганай үедэ золгохо гэхэн ёһо гурим сахидаг байгаа бшуу. Магад, золгохо үйлэ хэн нэгэн бага балшар наһандаа адаглаад, өөрөө наһатай болоходоо, бэлэйгээ харбайна гэжэ ойлгожо болоо. Таанар юун гэжэ һананат?

Цырегма САМПИЛОВА.
Фото-зураг дээрэ: арадай уран дархан Баир Эрдынеевэй дархалһан бүтээлнүүд.

Хүн ба үе саг

СОЦИАЛИС АЖАЛАЙ ГЕРОЙ ЧАЙБОН ЦЫБИКОВ

Чайбон Бордоевич Цыбиковые Улаан-Үдын барилгашад хайн мэдэхэ. Энэ хүн ниислэл хотын барилгын халбарид нилээд ехэ хубитаяа оруулхан габьяатай.

Чайбон Цыбиков 1901 ондо Баргажанай аймагай Мургуун хууринда (мүнөө Хурамхаанай аймагай бүридэлдэ ородог) түрэнэн юм. Тэрэ хүшэр хүндэ хуби заяатай. Октябриин хубисхалай урда тээ буряадууд заал наа нэгэ хүбүүгээ дасанда хубараг болгожо үгэдэг байхан гүб даа. Тиин гэр бүлэдөө гурбадахи хүбүүн боложо түрэнэн Чайбон Бордоевичше баһал шажанай нургуули гараа. Хамаг юумые узуурһаань үзүүр хүрэтэр тон һайнаар, оролдосотойгоор хэдэг зантай хэн хойноо энэ хүн сохон үндэр зиндатай лама болохо байгаа. Теэд тэрэ тушаагдажа, хамалган хашалганда нэрбүүлэгдэнэн СССР гүрэнэй олохон эрхэтэдэй тоодо

Беломоро-Балтиин хубагай барилгада эльгээгдэнэн юм. Мүнөө тэндэ хубагай барилгашадай ажабайдалтай танилсуулгын экскурсинууд үнгэргэгдэдэг. Экскурсоводой хөөрэнөөр, лагерьта хаагдаһан зооние һүрдөөхын тула хирэхирэ болоод лэ, арбанайнь нэгые буудажа аладаг байгаа. Дайнай үедэ тэдэнһээ бүридэнэн хэнхэлтын батальонуудые эмхидхэжэ, эгээл шанга тулалдаануудта хаядаг хэн гэжэ мэдэнэбди. Нэгэтэ эгээл иимэ батальоной бүридхэгдэжэ байха үедэ нимгэн түмэрэй дарханууд хэрэгтэй болоһон юм. "Хэнтнай иимэ мэргэжэлтэйб" гэнэн асуудалда гансал Чайбон Цыбиков гараа үргөө:

үнэн сэхэ зантай хадаа, шадабарияа нюугаагүй бшуу. Тэрэ дүрбэн туһалагшадтаа суг хамта дайнай эсэс болотор сэргэгдэй заглуу болон аягануудые бүтээгээ. Гадна барилгын мэргэжэлнүүдые шудалжа, гартаа дүйтэй, нарин нягта, бэрхэ дархан гэжэ суурһаа.

Чайбон Бордоевич лагерьһаа амиды мэндэ бусажа, 1946 ондо "Бурводстрой" трестдэ ажалда ороо, 1947 ондо Сэлэнгын аймагай Ноёхон нютагай Дулмажаб Хайдановнатай гэрлээ. Трестдэ хүдэлхэ үедөө тон богонихон болзор соо хэдэн мэргэжэлтэй болоо: модшо дархан, пеэшэншэн, түмэршэ дархан. Ямаршые ажал хэхэдээ, тэрэ бүтэмжэ ехэтэйгээр хүдэлдэг бэлэй. Барилгада хэрэглэгдэдэг түмэр хабтануудаар орёо хабсаралнуудые бүтээнэнһингөө түлөө

оло дахин шагнагдаһан. Гадна 1958 ондо Чайбон Бордоевичто Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэ олгогдоо. "Барилгада болон барилгын материалнуудые үйлдбэрилгын халбарид элитэ ехэ амжалтануудые туйлаһанайнь түлөө..." - гэжэ данса соонь бэшээтэй. Энэ хүн иимэ хүндэдэ бүришые эртэ хүртэхэ ёһотой байһан аад, лагерьта ябаһан ушарынь һаалта хээ бшуу. Хэнэйшые мэдэнээр, зүблэлтэ засагай үедэ иимэ хүнүүд Правительствын шагналуудта хүртэдэггүй байһан. Гансал Н.С.Хрущевой 1956 ондо КПСС-эй 20-дохи съездын үедэ элидхэл хэнэнэй һүүлдэ саг хубилаа гүб даа.

Чайбон Бордоевич лагерьта зобоо туляшые наа, сэдхэлдээ гомдол барингүй, үнэн сэхээр хүдэлжэ, иимэ үндэр сэглэлтэдэ хүртөө. Юундэб гэхэдэ,

тэрэ ямаршые эрхэ байдалда Эхэ оронойнгоо аша туһада хүдэлхэ гэнэн ажабайдалай гол дүримтэй байгаа бшуу.

Даши АЮШИЕВ, ажалай ветеран.

ДАЛАН ТАБАНАЙМ САГААЛГАН

Даншые түргөөр он жэлнүүд оодорно, Дабаанай горходой урасхал мэтээр. Далан жэлэй саанахи дайн соогуур Долонгир наһанайм табадахи Сагаалган наһагдана.

Һаалишан ябаһан эхэмни хүниндөө ото
Һамбаашалан оёдог хэн арһан бээлэй.
Һамбагар нооһоор нэхэдэг хэн баһа нарын гэрэлдэ дулаахан оймһо.

«Хамаһаа түрүүн эсэгэдэшни оёном. Хүлнүүдынь баарһанайм даарана ёһотой сохом. Хахархай ябана шинии оймһон — мэдэнэм, Хүлээнэ бээш — гэртээш!» - гэдэг хэн эхэм.

Аргата нютагайм Хүнтэйдэ хоёр хоноод,
«Ан-2» ниидэжэ ерээ түргэн болзортой.
Абаашаа бэлэй баруулжаа фронт зорёод,
Арһан бээлэй, оймһонууды, бэшэшые зүйлнүүдтэй.

Саһандайн үхибүүд ехэл баяртайнууд
Самолёт харахаяа ошоо бэлэйбди.
Саһатай, жабартайшые һаань, урматтайнууд
Самолёт баруун зүг үдэшөө бэлэйбди.

Гэбэшые үшөөл үдыхэн лэ дайсанай үхэл!
Гэртээ бусахадаа, энээниие ойлгообди.
Хабарай эхин байбашые, ханхинана хүйтэн:
Хасарнууд, хүлнүүднай дааража эхилээл!

Далан табан Сагаалганууд сооһоомни
Даншые сэнтэйнь табаадхан наһанайм Сагаалган!
Хархис дайсанаа даралсажа, хасараа, хүлөө хүлдэнэн
Хатуухан жэлнүүдэим Сагаалган!
Хорюултай байдаг хэн манай Сагаалган
Хаа-хаанагүй буряад нютагууд, буусаар.

Харин эжымни иимэ сагай байбашые,
Хамаһаа урид сагаалдаг бэлэйл нюусаар.

Сагаан нарын, Сагаалганай ерэхэдэ,
Суургатай сүндүүгнээ гаргадаг бэлэй бурхадаа.
Санзай — уталгаяа бааюулаад эртэхэнэ,
Сагаалганаа угтадаг бэлэйбди бултадаа.

Хоёр ангиин зүрилдөөн, тэмсэл соогуур
Холбоото юртэмсын эрьелдээшэн харагдаа.
Холшор залуугайм наадан соогуур
Комсомол, коммунист болоодшые ябагдаа.

Улаан сагаан хоёрой урилдаата сагые
Уридшалан ойлгохонь, сэгнэхэн хүшэрхэн бэлэй.
Урасхал түргэн урдадаг уһые
Ургалан залахань хүндэхэн бэлэй.

Алтан дэлхэй дээрэ ажаһуухадаа,
Ажалай хүндые садатараа амасагдаа.
Хурса хүхын, хуһан асын эшые
Хургадай шангаар, альганай зузаанаар туршагдаа.
Зоной түлөө ажалаа хэжэл ябахадам,

Зол жаргалшые, зоболоншые намайе илгаагүй.
Агта хүлэгэим гүйдэл дундаа ябахадань,
Алдалан унаха ушарнуудшые намайе айлгаагүй.

Юунэйшые болоо һаань, урагшаал тэгүүлэн замдаа
Юртэмсэ дээгүүр гэшхүүлнэм зандаа.
Залинта аадар, сахилгаан соогууршые эсэтэрээ,
Замаа үргэлжэлүүлхэб улам саашадаа!

Далан табадахи Сагаалгамни Даб ороод ерээбэл даа.
Далан табанай оройдонь хүрэхэбшые гэжэ мэдээгүйб.
Дээдэ тэнгэрийн бурхадай үршөөлөөр
Дээгүүршэг наһанда хүртэнэндөө баяртайб!

Хүдөө нютаг, тоонтоёо удаан орхёод,
Хотын гудамжаар хооһоор бү хүндэлэгты!
Хүбүүд, басагадаа түрэл хэлэндэн хургаад,
Хүдэр бээтэй, элүүр энхээр үргэгты!

Даша-Нима ХОБРАКОВ.

Баргажан тосхон.
2014 оной январь.

Үни сагай үйдэлэй уняар
Үлхэлдэн ерэнэ ухаандам...
Сарюун удхатай һайндэр
Сагаалгамнай орожо ябаа хэн...

Буряад хүнэй эгээн хүндэтэй
Булан-хоймрто табигдаһан
Гунгарбаа сооһоо хүгшэймни
Гуулин бурхадаа гаргаа хэн.

Яларуулан, аршан, сэбэрлэн,
Ямбалан, тэдэнээ хүндэлэн,
Маанияа шэбшэн, хүгэдэн,
Адисаа аһаан бааюулаа хэн.

Амтатай шэхэр, конфетэеэ
Арьбинта бүхэлээр мяхаяа -
Амин хоолойнгоо дээжые
Бурхадтаа үргэн табяа хэн.

Хажуугаарнь харайһан бинь
Хүршын басаган
Доржимаатаа

Хүл доогуурнь торолдонобди,
Бурхаараа наадаха
һанаатайбди...

-Баиро-о! Харьш наашаа,
Бурханшни харайшо-ол!- гээд,
Доржимаам намайгаа сошоон,

Ташаганаса энеэн,
бурхадаа заана.

- Хургаараа бурхашаа
заахагүй юм,
Хургантай хаташаха! - гэнэн
Хатуу зантай хүгшэнэймни
Зандан байхань дуулдана.

Эрдэмэй дээжэдэ хүртөөгүй,
Үзэг бэшэг үзөөгүйшые наа,
Хэнһээш сэсэн эжымни
һургаал
Ухаандам гэнтэ ороно.

-Ажалша хүн амаар дүүрэн,
Залхуу хүн хубхай хооһон.
-Худалша хүнэй хэлэн элэдэг,
Хулгайшанай яһан элэдэг .

-Өөдөн хаяһан шулуун
Өөрын толгойдо бууха.
-Хүндэ мүе һананхаар,
Хүндэ һайниие һанаха ...

-Ута хормой хүл орёодог,
Ута хэлэн хүзүү орёодог.
-Гол гаталаагүй аад,
Гуталаа тайладаггүй ...

Онһотой олон үгэнүүдэй
Гүнзэги удхыень ойлгуулан,
Гэмэрэн байжа хэлэдэгынь
Гэнтэ һанаандам ороно...

Түрэл тала дайдаа
Тоборгон һандаахагүй,
Урдажа байһан уһандаа
Муухай юумэ хаяхагүй...

Модо тайгаа хэрэгтэгүй
Мундуурхан отолхогүй,
Хангайда үдэнэн ан гүрөөһэ
Хомхойрон хюдахагүй...

Буян. һахюуһан. Этигэл.
Бурханай орон.
Нарин байдал.
Нүгөө наһан. Хайра. Гамнал.
Эхэ орон. Энхэрэл. Найдал...

Түрэл арадайм үнинһөө сахилан
Нангин үгэнүүдэй удхые
Гэнэн үхибүүндээ ойлгуулан,
һургадаг хэн, хүгшэймни...

Саг жэлнүүдэй ошохо бүри
Сэсэн эжын һургаалнууд
Сэдхэлэй оёрто уурхайлан,
Сахюуһан болоод мүнхэрнэл.

Баира БАЛЬБУРОВА.

ШАГАЙ НААДАН

Мүнөө сагта хүн зоной наададаг спортивна болон элдэб ондоо нааданууд урдань Агын бурядуудай ухаан зүүдэндэнь ороогүй байгаа юм. Тээд ямаршы яһанай зон наадаггүй байдаггүй ха юм даа. Агыншы бурядуудай дунда элдэб янзын наадан яһалал элбэг хэн. Эдээн соонь шагайн наадан нилээд ехэ һуури эзэлдэг, бүхы наадануудһаа үлүү ехээр дэлгэрэнги байгаа. Үбгэн, залуу, эрэгтэй эхэнэр илгаагүй шагайн наадые һайшаадаг, үбгэд, хүгшэд шагайгаар наадагшадые һонирхон харадаг, гэртээ наадхуулха дуратай байдаг хэн. Үбэлэй сагта наададаг, зундаа наададаггүй байгаа. Зундай сагта шагайгаар наадаа һаа, наадагшадтай хүүгэдынь маяа хүлтэй болохо юм гэлсэгшэ бэлэй.

Айл бүхэндэ адагынь 40-50, дээдэ захань хэдэн зуун хониной шагай байгша хэн. Ондоо газарта нүүхэ, нютаг урилхаддаа, тэрээнээ абажа ябадаг хэн.

Үхибүүд 2-3 наһатайһаа хойшо наадажа эхилдэг байгаа. Багашулай наадхуур гэхэ юмэн урдань байгаагүй. Тиймэһээ үхибүүд шагайгаар наададаг байгаа юм. Шагайгаар ехэнхидээ хүүгэд наададаг хэн. Гэбэшье наһа хүсэжэ ябаһан басагад шагай шүүрэлгээр, 30-40 хүрэн эрэгтэйшүүд шагай харбалгаар наададаг бэлэй. Шагай наадан хонхо, бүхэ түүлгэ, таалсалга, мори урилдаалга, няһалалга, хонгордоолго, дүрбэн бэрхэ, хоёр лама, хорин шүдхэр, мэлхэй, хумпараа, табаршаалга, шүүрэлгэ, харбалга гэхэ мэтэ олон ондоо байгаа юм.

Шагайнуудые хаяхада, хонхо, бүхэ, морин, үхэр, тэмээн гээд ондоо хэлбэртэй бууха юм. Шагай бүхэтэр дээрээ хэбтээд, хонхороороо өөдөө хараһанинь хонхо, хонхо дээрээ хэбтээд, бүхэтэр талаараа өөдөө хараһанинь бүхэ, хажуулдижа зогсоод, бүтүү талаараа дээшээ хараһанинь морин, хажуулдижа зогсоод, хонхортой талаараа дээшээ хараһанинь үхэр, ута руугаа өөдөө бодоод байһанинь ёро (тэмээн) болодог юм.

ХОНХО, БҮХЭ ТҮҮЛГЭН. Хоёр хүн энэ наадаар наададаг хэн. Эдэнэр адли тоотой шагайнуудые шэрдэг дээрэ хаяжархиха. Тэдэнэйн зариман бүхэ, зариман хонхо болохо бууха юм. Хэлсээнэйнгээ ёһоор, наадагшадтай нэгэниинь бүхыень, нүгөөдэнь хонхыень абаха ёһотой. Шагайнуудые хаяһан хүн өөрынгөө шагайнуудые түүжэ абахада, нүгөөдэ хүниинь өөрынхидээ абаха юм. Тийхэдэнь ондоо байдалтайгаар унаһан шагайнууд үлэжэл байха. Тэдэнэ дахин дахин элжээгээр хаяһаар байтарнь, шагайн дууһаха. Абаһан шагайнуудаа тоолоод үзэхэдэнь, нэгэнэйхинь олон, нүгөөдынхинь үсөөн байха бшуу. Хаа-яа адлишые байжа болодог юм. Үсөөн шагайтай хүниинь — бултын, олон шагайтань — тэрэнэйн тоогоор хаяад, дахин түүхэ.

Тийгэ тийгэнээр шагайгүй үлэгшэ хонжогдоһон болохо юм.

Гурбан шагайн үлэхэдэнь, тэдэнэ хаяжа ёһотой. Хэрбээ гурбуулаа бүхэ буушоо һаань, үрдилдэжэ саб шүүрэн абадаг юм.

ТААЛСАЛГА. Хэдышые хүн наадажа болохо. Хүн бүхэн адли тоотой шагайнуудые бэе бээдэе абаад, тэрээн сооһоо хэдыхэн шагай бусадтаа харуулангүй, нуусаар адхажа, урдаа баряад байха.

Тийгээд бултанай баряад байһан шагайнууд хамтадаа хэдыб гэжэ наадагшад тус тустаа таажа хэлэхэ: нэгэниинь таба гэхэ, хоёрдохинь — долоо, гурбадахинь — арба гэхэ мэтээр. Бултадаа хэлэһэн хойноо бариһан шагайнуудаа эли болгожо харуулаад, хамтын тоо абаха. Хэниинь таажа хэлэһэн байһан, тэрэнь тэдэ шагайнуудаа бултын абаха. Тийгээд бултаараа дахин барижа юм. Хэрбээ хэнииньшые таагаагүй һаань, дахин тэрэнэе дабтаха.

МОРИ УРИЛДААЛГА. Хоёр лэ хүн наадаха. Арбан шагай хойно хойноһоонь һубарюулаад табиха юм. һубарюулан табиһан шагайнуудһаа гадна нэгэ-нэгэ шагайгаа морин болгожо, һубарюулан шагайнуудайнгаа түрүүшын шагайн хоёр хажууда зэргэлүүлэн табижа. Тийгээд гурбан шагай абажа хаяха. Тэдээн соонь морин буугаа һаань, хаяһан хүн өөрынгөө морины нэгэ алхуулжа, урдахи шагайн хажууда табижа. Хэрбээ хоёр морин буугаа һаань, гурбадахы шагайн хажууда, гурбуулаа буушоо һаань, дүрбэдэхи шагайн хажууда табижа ёһотой. Хоёрдохы хүниинь хаяхада, баһа тийгэжэ гүйлгэхэ юм. Хэды дахин хаяад байхадань, моринынь арбан шагайгаа ходо гараха бшуу. Хэней морин түрүүлжэ гаранаб, тэрэнь булиһан болохо юм.

ШАГАЙ НЯҺАЛАЛГА. Хоёр, гурбан, дүрбэншые хүн наадахадаа, тоогоороо тэгшэ 20-30 шагайнуудые шэрдэг дээрэ тараан хаяха. Тэдэнэ хонхо, бүхэ, морин, үхэр гэхэ мэтээр унаха. Тийхэдэнь наадагшадтай нэгэн няһалжа, бүхые бүхөөр, хонхые хонхоор, мориные морёор, үхэрые үхэрөөр тудаха ёһотой. Няһалһан

шагайн зуураа ондоо шагайе дайраа һаань, тэрэ хүн няһалхыа болижо, ондоо хүниинь няһалха юм. Тудагдаһан шагайныше ондоо шагай дайраха ёһогүй. Хэрбээ няһалһан шагайн оншологдоһон шагайгаа туддаа һаань, тэдэнэйнгээ али нэгые абаха. Адли шагайнуудай дууһатар саашань няһалха. Үлэһэн шагайные удаадахи хүниинь няһалха юм. Шагайнгаа дууһахада, үсөөн шагай абагша хүнэй шагайн тоогоор дахин хаяжа няһалха. Тийгэнээр нэгэнэйн шагай дууһана ааб даа.

Заримдаа харбахадаа, хамараа, амаа бариха гэнэн хэлсээтэйгээр наададаг юм: няһаламсаараа хамараа баряад, тудан шагайгаа абаха муртөө амаа бариха ёһотой. Хэрбээ энэ хэлсээгээ дүүргээгүй һаа, алдан боложо, саашань няһалха эрхээ алдаха юм. Тээд наадагшад хамар, амаа барихаа мартаад, шагайгаа абажархидэг байгаа. Тийхэдэнь энеэдэн, шууян бологшо хэн.

ХОНГОРДООЛГО. Хоёр-гурбан хүн энэ наадаар наададаг юм. Шагайгаа баһал хубаагаа ааб даа. Хоёр талаһаа адли тоотой шагай абажа ниилүүлээд, нэгэниинь тэрэнэе 15-20 сантиметр тухай дээшэн хаяад, доошоо унахадань, альганайнгаа арые тодоод үгэхэ юм. Тийгээд гар дээрээ тогтоһон шагайе баһа дээшэн хаяжа, альган дээрээ тодоод абаха. Тийгэжэ абаһан шагайн абтаһан болохо юм. Зарим зон хоёрдохидээ дээшэн хаяхада, альгаа тододоггүй, хийдэ ябаһан шагайгаа дээрэнэнь уруу альгаараа сабшад абадаг хэн. Хайшаншые гэжэ абаа һаа, хэлсээгээрэ болохо юм. Түрүүшын хүнэй болихоллоор, хоёрдохы хүниинь наадаха дүримтэй.

Һүүлдэ шагайгаа тоолоходонь, нэгэниинь олые, нүгөөдэнь үсөөниие абаһан байха. Үсөөн шагайн тоогоор дахин хаяжа наадаһаар, нэгэнэйн шагай дууһажа, хонжогдоһондо тоологдодог юм.

ДҮРБЭН БЭРХЭ. Энэ наадаар хоёр гү, али олон хүн наадажа болохо. Дүрбэн лэ шагайгаар наададаг юм. Тэдэнэе ээлжээгээр шэрдэг дээрэ хаяхадань, нэгэниинь бүхэ, хоёрдохинь хонхо, гурбадахинь морин, дүрбэдэхиинь үхэр буугаа һаа, дүрбэн бэрхэ бууба гээшэ. Иигэжэ буулгаһан хүн дахин хаяжал байха юм. Тээд дүрбэн ондоогоор бууха гээшэн ехэл хомор байдаг. Тиймэ ушарһаа энэ наадан дүрбэн бэрхэ гэжэ нэрэтэй юм. Дүрбэн бэрхэ хаяжа шадабаритай бэрхэ хүн байдаггүй, гансал мухар талаангай хэрэг хэн.

Хэлсээнэйнгээ ёһоор дүрбэн бэрхые буулгаһан хүн нүгөөдынгөө сохые няһалдаг байгаа. Буулга-

Сагаалганай хүндэлэлдэ

ча бүрээ нэгэ, хоёр, гурбашые няһалхаар наададаг юм. Нэгэ хүндэнь ходо буугаад, нүгөөдэнь яшые буужа үгэнгүй байжа болохо. Тийхэдэнь «талаангүй» хүн сохынгоо обойтор няһалуулха ушарнууд байгша хэн.

Заал һаа няһалалсахаар бэшэ, тоотой шагай шүүлсэхээршые хэлсэжэ болохо байгаа. Наһа хүсэһэн зарим холшор хүбүүд мүнгэндэшые наададаг хэн.

ХОЁР ЛАМА, ХОРИН ШҮДХЭР. Хоёр хүн энэ наадаар наадагша хэн, зүгөөр гурбан, дүрбэншые хүн болоо һаа, хамраагүй. Хорин шагайнуудые бүхөөрнь өөдэнь, бэе бээдэнь тулгуулаад, түхэрээлүүлэн табижа. Эдэнь шүдхэрнүүд. Түхэрээнэе нэгэ хажууда, шүдхэрнүүдэй дунда хабшуулаад, хоёр шагай морин болгон бодхожо табижа. Эдэ хоёр лама. Хамтадаа 22 шагай. Наадагшад али нэгэн шагайһаа тэрэ 22 шагайгаа тооложо эхилхэдэ, нэгэ, хоёр гээд, хургаараа долоо тоодо тудан шагайгаа түлхижэ гаргажархиха. Тийгээд саашань нэгэн, хоёр гээд дахин тоолохо. Тийгэ тийгэнээр долоо гэнэн тоонь ошожо, хоёр ламын нэгэндэ тудашоо һаань, тоолохоёо болижо, гаргаһан шагайнуудаа һөөргэнь, байрадань табяад, тоолохоёо болихо. Тийхэдэнь удаадахи хүниинь тоолохо юм. Зүб газарһаа эхилжэ тоолоо һаань, хоёр ламые нэгэшые дайрангүй, хорин шагайнуудаа бултын гаргаха юм. Тийгэжэ шадаһан хүн илаһан болодог. Иимэ хадань эхилжэ тоолохо шагайгаа оложо шадаха хэрэгтэй байгаа.

МЭЛХЭЙ. Хоёр, гурбан хүн энэ наадаар наадагша хэн. Олоншые хүн наадажа болохо аад, ехэ унжа-

гай болодог юм. Гансал үхибүүд наададаг бэлэй.

78 шагайгаар мэлхэйн дүрсэ хэхэ. Тэрэнь иимэнүүд хубитай юм. 6-6 шагайгаар үе хэнэн нюргатай, 3 шагай һубарюулжа табиһан толгойтой, 4-4 шагайгаар хэнэн 4 шэлбэтэй, шэлбэ бүриин үзүүртэ 5-5 шагайгаар хэнэн хургатай, нюрганайн хоёр хажууда гү, или дээрэнь табиһан 2 бөөрэтэй, нэгэ һүүлтэй байгаа юм.

Наадагшадтай нэгэниинь 6 шагай гартаа абаад, тэдэнэе хаяхадань, шагайнуудын элдэб байдалаар буугаа ааб даа. Тэдээн сооһоо бүхэнүүдэйн тоогоор мэлхэйнгээ али нэгэ хубиие абаха юм. Жэшэнь, 6 бүхэ буугаа һаань, нюрганай нэгэ үеые, 2 буугаа һаань, нэгэ шэлбэ, 2 буугаа һаань, бөөрэ гэхэ мэтээр. Хаяһан хүн хаяжал байха. Тийгэнээр байтарнь, мэлхэйн бээдэ үгы болоһон али нэгэ хубиидэхи шагайн тоогоор бүхэнүүд буушаха юм. Жэшэнь, 2 бүхын буухада, 2 бөөрыень абаад, дахин хаяхадань, 2 бүхын буугаа һаань, 2 бөөрээз һөөргэнь табяад, хаяхыа болижо, удаадахи хүниинь хаяжа юм.

Мэлхэйн бээдэхи шагайн дууһахада, наадан дүүрэхэ. Абаһан шагайгаа тоолоходонь, хэнейхинь олон байһан, тэрэнь шүүһэн болохо юм.

Мэлхэйнгээ бэеын хубинуудые һөөргэнь табижа наададаг тула ехэ унжагай, удаан болодог наадан хэн.

Бэлигма ОРБОДОЕВА
"Лодон багшын дэбтэрһээ"
гэжэ номһоо
хэрэглэн бэлдэбэ.

ГЭРЭЛТЭМЭ ЗҮҮДЭН МЭТЭ САГААЛГАН

Москва хотын буряад, монгол, хальмаг оюутад тэбхэр дүшэн жэлэй саана Улаан талмай дээрэ Сагаан нара, Сагаалган угтаһанаа мартадаггүйб.

1974 оной февраль һарада бар жэл ороһон байгаа. Энэ һонин уулзалгын үедэ залуу хальмаг басагатай, Дорджијева Галина Бамбаевнтай, дүтөөр танилсаа бэлэйб. Совет засагай үе саг хэн. Тиймэһээ залуушуул урданай ёһо заншал, хайшан гээд Сагаан нара угтаха, үнгэргэхые һайн мэдэхгүй байһан гээшэбди.

Сагаан һарамнай монгол угсата арад зоной анхан урданай, тэнгэрийн заяатай, эгээл һайхан, сээр һайндэрнай болоно бшуу. Бүхэли һүниндөө Галы басагатай буряад, хальмаг арадуудай түрэл хэлэн, үнгэрһэн түүхэ, шажан ба мүргэл, ёһо заншал, урданай

хубсаһан тухай һонирхолтойгоор бэе бээдэе хөөрөө һэмди.

Буряад ороной Баргажан нютагай хүбүүн, Хальмаг ороной Ики-Буруль нютагай басаган хоёрой сэдхэл зүрхэндэнь, һанаа бодолдонь энэ уулзалга ехэ нүлөө үзүүлһэн байдаг. Ойрад арадһаа угаа залгаһан хальмаг арад мүнөө Росси гүрэнэй баруун урда зүгтэ ажаһууна. Хальмаг болон буряадууд Барга баатарай Олюудай, гүр Буряад, Хоридой гурбан хүбүүдэй үри һадаһад байнабди гэжэ мэдээбди.

Сагаан һарын нэгэнэй үлөөгүүр сагаан эдээнэйнгээ дээжэ дэлхэйн дүрбэн зүг тээшэ үргөө бэлэйбди. Бархан баабайдаа, Баргажан эхэдээ, Байгал далайдаа, Буряад орондоо, орожо ерэнэн бар жэлдэ сэргэмээ үргөөд, арад зондоо, түрэл гаралдаа элүүр энхэ, эбтэй эетэй,

зол жаргалтай ажаһуухыень юрөөгөө һэм.

Сэбэрхэн, урин дулаахан хальмаг басагандэ сагаан хадаг, баглаа сээсэг барижа баярлуулһан байгаа б. Уданшыегүй һуралсалнай дүүрэжэ, нютагаа бусаха сагнай ерээ бэлэй. Хуби заяанаймнай ёһо байгаа юм гү, тэрэ гэнээр уулзаха ушар манай наһанда тохөөлдоогүй.

Хальмаг басагантай Москва хотодо Сагаан нара угтаһанаа ходоол зүрхэндөө, һанаандаа һанажа, сэдхэжэ ябадагби.

Мини залуу наһанай Сагаан нара гэрэлтэмэ зүүдэн мэтэ болоод даа!

Виктор ДАРМАЕВ.

Хурамхаанай аймаг,
Бархан тосхон.
2014 оной январь һара.

САГААН НАРААР!

- 1.Сагаан һарамнай Буряад орондомнай ербэл даа, Сагаан Дари эхын наһанай һургаалаар ябаял даа, Сагаан Үбгэн бурхандаа доро дохин һүгэдэнэбди, Сагаан эдеэгээ түрэл нютагтаа мүнөөдэр үргэнэбди.

- 2.Сансарын хүрдэ мэдэршэгүй эрьен ошоожол байна, Сангарил маания сэдхэл һанаан соогоо дабтаял, Сагаалгандаа хүндэтгэ айлшадтаа хадаг баринабди, Сахюусадтаа, гуламтадаа хии мориёо хиидхүүлнэбди.

- 3.Орожо ерэнэн хүхэ модон Морин жэлээ угтанабди, Омог дорюун, элүүр энхэ, буянтай бурхантай дабшябди, Орохо бүри олон боложо, ерэхэ бүри ехэ боложо һууябди, Олон хүүгэдтэй, адуу малтай, аза жаргалтай ябахамнай болтогой!

"Алтаргана" гэхэн Бүгэдэ буряадуудай уласхоорондын фестивалиин байгуулагдаһаар 20 жэлэй оёе угтуулан

ҮХИБҮҮДЭЙ УРАН БЭЛИГ ХҮГЖӨӨХЭ ҮНДЭР ЗАЯАТАЙ, ХҮНҮҮДТЭ ХҮГЖЭМ, ДУУ ЗААХА ХҮНДЭТЭЙ АЖАЛТАЙ

(Гарахаа байһан Сагаан харын, Сагаалганай һайндэрнүүдтэй дашарамдуулагдаһан "ГАЛХАН" гэхэн литературно-хүгжэмтэ, уран бэлигэй салонийнай айлшан - мэдээжэ соёлшон, композитор, "Антология бурятской детской песни" номой автор М.Б. ХУБРИКОВ)

"Баруун уулын оройд Баглаа сэсэг гоёхон даа. Багашуул жаахан үхибүүдтэ Хатар наадан гоёхон даа. Ямар сэсэг һайхан бэ? Ягаан сэсэг һайхан доо. Ямар наадан һайхан бэ? Ёохор наадан һайхан доо"

Захааминай Бургалтай нютаг тоонтотой, Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, дуу, хүгжэм зохёогшо, бэлигтэй багша Михаил Бадмаевич ХУБРИКОВ "АНТОЛОГИЯ БУРЯТСКОЙ ДЕТСКОЙ ПЕСНИ" гэхэн томо шэб шэнээн номоо Сагаалганай һайхан бэлэг болгоһон байха юм. 1964 ондо Д. Банзаровой нэрэмжэтэ БГПИ дүүргэһэн багша бүхы республика соогоо мэдээжэ болоһон, олон тоото республиканска конкурс, фестивальнуудта шалгарһан "Ургы" гэхэн дуу, хатарай хүүгэдэй арадай ансамбль Сахирай интернат-хургуулийн дэргэдэ байгуулан габьяатай. Хүүгэдэй дуунуудай багахан ном, удаань нютагаархидайнгаа урданай дуунуудые, фольклор суглуулһанайнгаа ашаар "Народные песни закаменских бурят" гэхэн ном барлажа, захааминархидаа, үхибүүдые баярлуулаа.

"Хүн болохо багһаа" гэжэ сэдхэдэг бэрхэ багша, уран бэлигтэниие, һурагшадые республиканска конкурснуудта, арадай һайндэр "Алтарганадаа" бэлдэдэг Михаил Бадмаевич олон жэлдэ хургуулида багшалаа, бэрхэ мэргэжэлтэдые хурган гаргаа. Бага балшар наһанһаа, хүүгэдэй сэсэрлигһээ үхибүүд үндэһэн соёлтоёо, буряад арадайнгаа урданай, ёохорой дуунуудтай, мүнөө үеын дуунуудтай, мүн классическа хүгжэмэй үндэһэ һуури табигшад байһан Бау Ямпиров, Дандар Аюшеев, Жигжит Батуев гэгшэдэй хүүгэдтэ зориулагдаһан

хүгжэмтэ зохёолнуудтай танил болохо ёһотой гэжэ бодоһон байна. Арадай дуу хүгжэмэй алтан жасатай, буряад суута композиторнуудайнгаа аялга дуунуудай баялигтай танилсуулха зорилготойгоор 25 жэлдэ суглуулһан материалнуудаа ниитэлжэ, томо гэгшын антологи бүтээһэн байна. "Мүнөө үедэ олон залуу зон түрэл хэлээ мэдэнгүй, буряад хэлэн дээрэ материалнууд (авторһаа: дуунууд, хүгжэм) дуталдана. Өһөдөө хүгжэм зохёогшодой болон арадай дуунуудые тон олоор энэ томо ном ("Антология бурятской детской песни") соогоо суглуулһан, хургуулида олон жэлдэ зааһан бэлигтэй багша Михаил Бадмаевич Хубриковай баян дүршэлһөө мүнделһэн энэ антологинь хадаа дабтагдашагүй онсо шэнжэнүүдтэй, ехэ үнэ сэнтэй согсолбори болоно" гэхэн үндэр сэглэлтэ композитор, республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша **П.Н. Дамиранов** антологин оролто үгэнүүд соонь бэшэһэн байха юм. "Илангаяа хургуулида ороогүй, хүүгэдэй сэсэрлигтэ ябадаг хүүгэдэй дуунуудай олоор энэ антологи соо үгтэһэниинь ехэ удха шанартай... Тиихэдэ хүүгэдэй "Хатарха хүгжэм" гэхэн хуби соонь Б. Ямпировай, С.Манжигеевэй, Ю.Ирдынеевэй, А.Прибыловэй, А.Андреевэй, П.Дамирановой, В.Усовичой зохёолнууд бии" гэжэ түүхын эрдэмтэй кандидат, БГУ-гай доцент **С.Б. Самбуева** онсолбо.

"25 жэл соо суглуулһан арадай дуунуудтаа хүүгэдые багһаань хургаа, буряад хэлээ мартуулхагүй гэжэ оролдожол ябажа, энэ наһанайнгаа гол ажалые – "Хүүгэдэй буряад дуунай антологи" гэхэн номоо бүхы республикынгаа хүн зондо, дуунай, хүүгэдэй хүгжэмэй хургуулийн болон буряад хэлэнэй багшанарай ан-

харалда зориулан бүтээһэн байнаб. Үсөөнөөр гараһан номуудни тарашоо, тиимэнээ үшөө дахин барлан гаргаа, булганда хүртөөхэ, үшөө нэмэжэ, хүүгэдэй буряад дуунуудые оруулха гэжэ гүрэн түрын албан зургаануудаар ябажа байнаб. Буряад хэлээ үргэхэ, һалгаахагүй, саашадань дэмжэхэ гэжэ оролдохо зэргэтэй. Буряад Республикнай Толгойлогшо В.В. Наговицын, Правительстванай, Арадай Хуралнай (энэ гол шухла асуудалаар һаяын сесси дээрэ зүбшэн хэлсэхэ байха), тэрэ тоодо Соёлойнай министерство энэ хүүгэдтэ зориулагдаһан антологийёо дахин, шэнээр хэблүүлхэ хэрэгтэмни бодото туһаламжа хүргэхэ бээ гэжэ найдаха дуран хүрэнэ. Бүхы зоноо, уншагшадыеһан гарахаа байһан Сагаан һараар, Сагаалганаар хани халуунаар амаршалнаб. Хүхэ модон Морин жэлдэ зориулагдаһан дуунуудаа Таанартаа Сагаалганай бэлэгүүд болгон, энэ өөрынгөө хэблэһэн антологи сооһоо баринаб! Хододоо дуутай, шуутай, хүжюун, дорюун зантай, элүүр энхэ зандаа ёохороо хатаржа, дуунуудаа дуулалдажа, Морин жэлдэ баян тарган, баяртай, зугаатай ябахамнай болтогой" гэхэн халуун амаршалгаяа мүнөө Улаан-Үдэдэ "Хяагта" гэхэн фольклорно ансамбьда туһалдаг **Михаил Бадмаевич Хубриков** булганда дамжуулаа.

Республикынгаа Верховно Сөведэй Хүндэлэлэй грамотада, Бүхэсоюзна болон уласхоорондын фестивальнуудай лауреадай дипломуудта, "Буряад үнэнэйнай" соносхоһон "Буряадай түрүү хүнүүд-2012" гэхэн конкурсын лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн бэрхэ багша, бэлигтэй соёлшон, Буряад Республикын болон Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ

Аркадий БАТОМНУКЕВАЙ фото

М.Б. Хубриковые бидэшье ерэхэ байһан арадайнгаа Сагаан харын һайндэрөөр хани халуунаар амаршалнабди! Зорихон хэрэгтнай урагшатай, золгоһон зонтнай зугаатай, арадайнгаа алтан жасатай хүн зоноо, хүүгэдээ танилсуулжа, "Алтаргана" һайндэрөө дэмжэжэ, үлзы хэшгэтэй, үшөө олон антологи, номуудые бүтээжэ, буряад зондоо хүндэтэй, буянтай, бурхантай ябахантай болтогой гэжэ "Үнэнэйнгөө" уншагшадай зүгһөө хани халуунаар амаршалнабди. Соёлой жэлдэ согтой, дорюун, Морин жэлдэ мүхэшгүй зоригтой байхыетнай хүсэнэбди!

Бэлигма ОРБОДОЕВА, журналист, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

НАЙХАН ДАА

Үг. Ш.Нимбуевай
Хүгж. Д.Аюшеевэй

1. Сэсэг соогуур гүйдөөбди, Сэнгэн жарган наадаабди. Сэсэг, сэсэг, сэсэг даа, Сэсэг гээшэнь һайхан даа.

2. Хүдөө талаар зайгаабди, Хөөрхэн даага хараабди. Дааган, дааган, дааган даа, Дааган гээшэнь һайхан даа.

3. Хүбшын наагуур ябаабди, Хүхын дуулахы шагнаабди. Хүхы, хүхы, хүхы даа, Хүхын дууниинь һайхан даа.

4. Гүйдэн шууян ошообди, Гүйхэн горхо оймообди. Горхон, горхон, горхон даа, Горхон гээшэнь һайхан даа.

САГААЛГАН

Үг., хүгж. М.Лубсановагай

1. Эжы аба хоёрнай Энэ үдэр хүлээһэн Буряад зоной үдэр - Сагаалган
2. Бидэ жаахан үхибүүд Баһа хүлээн байгаабди

Буряад зоной үдэр – Сагаалган.

3. Булта зоной хүлээһэн Баяр жаргал асарһан Буряад зоной үдэр – Сагаалган.

4. Аажам энэ дэлхэй дээр Амар мэндэ хүргэһэн Буряад зоной үдэр – Сагаалган.

ЧЕБУРАШКА БОЛОН ТЭДЭНЭЙ НҮХЭД

Үг., хүгж. Б.Баяртуевай

1. Эдирхэн наһанайм Эжэлхэн нүхэдүүд Эрьелдэн сугларыт Ёохортоо.

Дабталга:
Чебу, Чебу-Чебурашка Тоомгүйхэн Шандаган, Томо бүдүүн Баахалдай,
2. Ульгэрэйм нүхэдүүд: Үнэгэн, зарья, шононууд, Үрзэгэр Бармалей, Айболит.

Дабталга:
Чебу, Чебу-Чебурашка Тоомгүйхэн Шандаган, Томо бүдүүн Баахалдай, Томоотойхон Винни-пух.

3. Таанадгүй, нүхэдни, Таагүйхэн зүрхэмни, Түргэлэн сугларыт Ёохортоо.

Дабталга.

ҮХИБҮҮДЭЙ ЁОХОР

Үг.Т. Доржиевагай
М. Хубриковай найруулга

1. Эдир залуу хүбүүдүүд Эндэ ерэхэ хатарая. Эрмэг залуу басагадууд Эрхим байжа хатарая.

Дабталга:
Ёохор, ёохор, ёохорнай Ёгтой, согтой зугаатай. Ёохор, ёохор, ёохорнай – Ёоор гоё хатарнай.
2. Ногоон залуу нүхэрни Номто гэжэ нэрэтэйл. Номгон даруу занхантайл, Ноён болохо ханаатайл.

Дабталга:
Ёохор, ёохор, ёохорнай Ёгтой, согтой зугаатай. Ёохор, ёохор, ёохорнай – Ёоор гоё хатарнай.

3. Амтатай "хөмпет" сахарнай Аман соомнай орожол байг, Аба эжы хоёрнай "Амтын" магазин ошожол байг.

Дабталга.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГИМН

Үг.Д.Жалсараевай
Хүгж.А.Андреевэй

1. Үнгын дайдаар, хангай тайгаар нэмжыгшэ Үлзы Буряад-манай нангин үлгы. Сэлмэг сарюун, сэлмэг шарайшни Сэдьхэлдэмнай хэзээдэшье зүлгы.

Сэлмэг нангин үлгы!
2. Эрхим хангал санзай шэнги агаарташ Эршэ хүсөө элсүүлэнгүй ялайб! Эмтэй домтой мүнхын уһан аршаандаш

Эльгэ зүрхөө хүртүүлэнгүй ялайб!

3.Холын замда эхын ёһоор үрээжэ, Хүмүүн зондоо хэтын жаргал хүсөөш.

Саяан уулын сэлгээн амьар арюудхан, Байгал далайн гэгээн долгөөр сүршөөш.

4. Шэрүүн саһаа сусархагүйл хэзээшье Шинии заяан, шинии үндэр харгы.

Эбтэй дорюун булын ёһоор жаргыш даа, Энхэ Буряад-манай нангин үлгы!

Морин эрдэни жэл

МОНГОЛ ЗУРХАЙН ЁНООР 2014 ОНОЙ ХҮХЭ МОДОН МОРИН ЖЭЛ ЯМАР ШЭНЖЭТЭЙ БАЙХАБ?

Монгол туургата арад зонной ажабайдал эртэ урдын сагнаа хойшо морин эрдэнитээ тон нягта холбоотой байгаа гэжэ булта мэдэнэбди. Тиимэ хэн тула морин эрдэни жэлые Сагаан нараар, Сагаалганаар угтан, ехээр хүндэлдэг ёно заншал мүнөөшье болотор баримталдаг гэшэбди.

2014 онои морин жэлнай модон махбодтой, 4 ногоон мэнгэтэй жэл. Хануулаад орхиё: морин жэлтэй бүхы хүнүүдэй жэлын орожо, 4 ногоон мэнгэтэй хүмүүстэнэй мэнгэн голлохон гэшэ. Морин жэлдэ түрэнэн хүнүүд ехэ хүсэ шадалтай, шамбай шэлдэг бэетэй, ухаан бодол түгэлдэр, шэн урагшаа зоригтой, ажалша бэрхэ хүнүүд байдаг. Гансал нэгэ харамтай юумэ гэбэл: морин, бар, могой жэлнүүдтэ басагадые түрөөгүй наа дээрэ гэжэ зурхайн нюуса тэмдэглэдэг (ородоор хэлэбэл: девочки, рожденные в эти года – это дети кармические по женской линии в роду матери, допустившие издержки, излишества из поколения в поколение).

Эдэ жэлнүүдтэ түрэнэн басагадай хуби заяае эхэ эсэгэнэ заһажэ, үргэл мүргэл хэжэ байха ёстой! Саашадаа ехэ болоходоо, өөһэдөөшье энэ буянай хэрэгээ үргэлжэлүүлжэ, үрэхүүлжэ ябаа наа, хайн нүлөөтэй байха.

Могой жэлдэ түрэнэн эхэнэр зоной бэеын элшэ – энерги ехэ хоротой, шаратай байдаг тула хажуудан байһан эрэнэ ехэ тулидаг, ядардаг, зүрхэнэ гэмтэдэг. Морин, бар жэлтэй эхэнэр зоной бэеын энерги дэндүү ехэ хүсэтэй тула эрэ хүнүүд иимэ басагадые хадамда абаха дургүй байдаг, абаашье хадаа ехээр ядараад, уни саг соо байжа шадангүй халаад ябашадаг. Тиимэһээ наһандаа 2-4 дахин нүхэрые нэлгэхэ баатай болодог. Энэ ушарһаа боложо, дура хайрын талаар гашуудал, үйдхарт дайрагдажа, ехээр зободог, тулидаг юм. Морин, бар жэлтэй басагадууд аргагүй ехэ хүсэ шадалтай, энерги ехэтэй, ажалша бэрхэ хэн тула гансаараа эрэгүй байхадаа, хэнһээшье дээрэ, баян тарган, үри хүүгэдэ ядамаггүй үргөөд, аха дүүгээ, эхэ эсэгээ бултынь үргэжэ, тэдхэжэ шададаг хүмүүстэн болоно.

Урдын удхатай үгэнүүд: 60 хүрэхэ, жаргалаа абаба гэжэ хэлсэдэг үгэнүүд соо зурхайн ёно гуримай бүхы ойлгосо багтаһан байдаг. 60 жэлэй хугасаа соо хүн түрэлтэн түрэхэ гарахаһаа эхилээд, 12 жэлээр 5 махбодын харгы гороо дабажа гарадаг.

- 1 гороо – уһан махбодын 12-13 нас.
- 2 гороо – модон махбодын 24-25 нас
- 3 гороо – гал махбодын 36-37 нас.
- 4 гороо – шоройн махбодын 48-49 нас.

5 гороо – түмэр махбодын 60-61 нас. Саашадаа 5 махбодын харгы гороо дахинаа эхилжэ дабтагдана, 72-73, 84-85 г.м. Ургажа ябаһан үхибүүн зондо 1 гороо, уһан махбод хатуу гэжэ тоологдодог. 12-13 нас (переходный детский возраст). Залуу зондо 3 гороо-харгы хатуу. Галай зам ехэ хатуу байдаг. (33 наһан дээрээ залуу зон ехэ гэнтын аюулһаа хорожо, шэгнүүртэ орон шүүгдэдэг). 36-37 наһан дээрээ жэлэнь ороод, мэнгэн голлоходоо, бүри ехээр ядаржа, 5-дахи булан бэдэрхээ оролдодог, (От тяжести и безысходности молодые люди в этом переходном возрасте огненного пути ищут пятый угол).

Мэдээжэ орос гүрэнэй поэдүүд: Пушкин, Маяковский, Есенин, Лермонтов гэшэд гал замай дүлэн соогуур амиды мэндэ гаража шадангүй, бултадаа наһан болоо гэжэ мэдэнэбди. Юундэ иимэ түүхын хатуу ушарнуудые хануулба гэшэбди гэхэдэ, энэ жэлтэй үри хүүгэдтэй хадаа эхэ эсэгэнэ баһа өөһэдөөшье ехэ ойлгомжотой, анхаралтай ябажа, жэлэйнгээ хатуу харгын заһал, үргэл мүргэлые дүүрэн, бүрин бүтэн бүтээжэ, саг болзор соонь саб шүүрэн шуумайха бээ гэжэ найдагдана. 4 харгы – гороо, шоройн зам эхэнэр зондо хатуушаг байдаг, 48-49 нас болоно. Энэ үедэ эхэнэр зоной бэе махбододо аргагүй ехэ хубилалта боложо (ородоор: обширный климакс всего организма происходит в связи с ухудшением гормонального фона женщины).

Тэрэнһээ боложо, нэгэ үндэр дабаа хада гаталһан шэнги үзэгдэдэг. Бүһэтэй, эрэ зоной жэлэй хатуу 5-дахи харгы гороо, түмэр махбодын зам болоно. Энэ хатуу замые 70% шахуу эрэ зомнай дабажа шадангүй, хада гэртээ харишахаа ханадаг. Тиимэ хэн тула өөрөөшье, хажуудан байһан дүтын зон аргагүй хайнаар, оролдосотойгоор жэл орохын урда тээ эрэ зоной заһал, үргэл мүргэлые үрдижэ хэхэ хэрэгтэй! Эмэ зоной заһалые жэл оруулаад, шэнын 1-15 дүйсэн сагаалганай үдэрнүүдтэ үрдижэ шуумайха хэрэгтэй! Мэнгээ голложо байһан хүнүүд мэнгэнэй заһал хэхэ ёстой.

Эрэ эмэ хоёрой суудал нэгэдэбэл, эртэнһээ суудалаа таһалуулдаг, заһал хэхэ үрдихэ. Юундэб гэхэдэ, суудалаа заһажэ, таһалуулаагүй хадаа эрэ эмэ хоёр хахасажашье болоно, нэгэниинь үбдэжэ, гэмтэжэ үхэхэшье болоно. Энэ ехэ хатуу зурхайн ёс гуримые аргагүй даб дээрэнэ анхаран хэрэглэжэ, толгойдоо хадуужа абаад, хойшодоо үхибүүдтээ дамжуулан ойлгуулжа байха хэрэгтэй. Хүнэй наһанай харгыда хүгшэржэ байһан зонһоо абаад үзэхэдэ, 72-73 наһан, дахинаа эхилэн дабтагдажа, уһан махбодын харгы гороо жэлэй хатуу байдаг 73 наһа жэл орожо, мэнгэ голлохо. Наһатай урдын зон хэлэжэ байгша хэн, хайшаншье гэжэ 72-73 наһаяа дабажа гараха юм даа, дабажа гараа хадаа саашаа өөрынгөө дээрэнэ үгтэнэ наһые наһалжа шадахаб гэжэ шэбшэн, маани мэгзэм, тарниа тоолон байгша хэн. Энэ ехэ зүб тобшолол байгаа.

Хүнэй наһан сүблэн сагта Дэлхэй дээрэ ехэ эмжэг болонхой. Бээ хайнаар абажа ябахаһаа гадна хэдэн мянган түмэн жэлнүүд соогуур элинсэг хулин-

сагууднай өөрынгөө нурган дээрэ мэдэржэ гараһан молор сайхан Монгол ороноймнай эди шэдитэй зурхайн эрдэм бэлигые манай арад түмэн хэрэглэжэ ябаа наа, сүблэн сагай хатуу амисхалые амгалан мэндэ дабажа гарахал аабзабди гэжэ найдагдана.

Хоёр модон махбодтой жэлнүүдые байгаалин талаар шэнжэлхэ болоо наа, иимэ байна. 2010-2011 онуудта түмэр махбод дэлгэржэ, уһан махбод хүсэ шадалтай боложо, 2012-2013 онуудта хүсэ шадалаа харуулжа, халин гаража, манай Росси гүрэндэ Амур мүрэн ехэ гай гасалан асарһан байна. Уһан махбод саашаа модон махбододо хүсэдэнэ оруулжа, гал махбододоо нүлөөгөө үзүүлхэ. Тиимэ хэн тула 2014-2015 онуудта модон махбод ехээр эрхэшээжэ, гал махбод хүсэтэй боложо эхилхэ. Модон махбод шоройн махбодын дайсан махбод тула газар Дэлхэй энэ хоёр жэлнүүдтэ ядарха, энээнһээ боложо, газарай хүдэлөөн эндэ тэндэ болоходоо магадгүй. Гал махбод эршээе абажа, гал түймэрэй аюул ушаржа магад.

2014 онои Морин эрдэни жэлдэ хүнэй бэе махбодын элүүр энхые шэнжэлжэ үзэхэ болоо наа, иимэ байна. Морин, Могой жэлтэнүүд гараха түрэхэһөө эхилээд, гал суудалтай зон болоно. Энээнһээ уламжалан, бүхы наһан соогоо зүрхээ, нарин гэдэнэ гамнажа ябаха болоно. Тиимэ дээрэнэ морин жэлдэ 2014 ондо хүнэй зүрхэн, нарин гэдэнэ эмжэг байхан гэшэ. Зунай сагта ехэ анхаралтайгаар зүрхээ гамнажа ябаха хэрэгтэй!

Энэ жэлдэ хүнэй үмдэхэ хубсаһа хунарые абажа, шэнжэлэе наа, иимэ байна. 2014 онои Модон махбодтой жэлэй хайн үнгэ ногоон, улаан хоёр болоно. Дунда зэргын: хурин, сагаан, боро үнгэнүүд. Муу үнгэнэ хара уһан үнгэ. Бээдэ дүтэ хубсаһа үмдэхэдөө, эдэ үнгэнүүдые зүбөөр баримталаа хадаа бээдэ дабхар энерги, хүсэ шадал нэмэжэ, хүнэй Хии Морин дээшэлдэг, ажал хэрэг урагшатай, бүтэсэтэй байдаг, хүнүүд хүхюун дорюун, хүл хүнгэн гүйхээ ханадаг. Зүб, хайн үнгэтэй хубсаһа хунар иигэжэ хүнэй бэеын элүүр энхэдэ, ажал хэрэгтэнэ, сэдхэл заяадан өөрынгөө ехэтэ нүлөө үзүүлжэ шадана. Тэрэнһээ гадна хүн бүхэнэй өөрын хайн, муу үнгэ гэжэ байдаг.

Буряад-монгол араднй! Бүхы жэлэйнгээ заһал, үргэл мүргэлые дүүрэнээр бүтээжэ, хашаа хорёогоо, гэр бараагаа бултынь сээрлэжэ, Бурханаа тахижа, сагаан эдээ, мяха, бууза, хушуур, бэ-

шэшые янза бүрийн эдээгээ элбэг дэлбэгээр бэлдэжэ, хайхан гоё, шэнэ, зүб үнгэтэй хубсаһа хунараа үмдэжэ, алта мүнгэн, шүрэ зүүдхэлээ зүүжэ, сагаан хайхан сэдхэлтэйгээр, сэнхир номин хадагаа гартаа барижа, хүхэ модон Морин эрдэни жэлээ аргагүй хайнаар угтаха бээбди гэжэ найдаад, Та бүгэдые шэнэ жэлээр, шэнэ наһаар, Сагаан нараар, Сагаалганаар амаршалаад, үрээл юрөөл тогтооно!

**Байгал арюухан далайтай
Минии Буряад Эхэ орон!
Булган малгайтай
Буряад-монгол минии арад зон!
Буурашагүй буянтай,
Даашагүй далгатай
Хүхэ мүнхэ Тэнгэрийн
һүр хүлдэ, Хии Моритой
ябаханнай болгогой!**

Сагаан нарын, Сагаалганай бэлэг болгон зурхайн нюусаһаа "Хии Морин гэшэ юун гэшэб?" гэнэн мэдээсэл Та олоной анхаралда үгэнэб.

Хии Морин гэшэ хүн түрэлтэнэй эгээлэй ехэ нарин хии эрхит болоно. Хүнэй һүр хүлдэ, сүнэс сүүдэр, ородоор хэлэбэл, (Конь удачи – Хии Морин – это очень тонкая невидимая психическая энергия человека, это дух, душа человека).

Зурхайн ёс гуримаар жэл бүри хүн бүхэн юртэмсын нэгэ суудал эзэлдэг.

Энэ ушарһаа боложо, хүнэй Хии морин дээшээ, доошоо, зүүн, баруун тээшээ унажа, бодожо байдаг. Энээнэй од гаригын, сар нарын, юртэмсын нүлөө болоно. Тэрэнһээ гадна хүнэй Хии Морини нуларха, ядарха, доошоо унаха ушарнууд олон байдаг.

Жэшэнь: хүнэй ехээр үбдэхэ хадахада, гай галшагта ороходо, заа үхибүүдые хаража, сохижо, айлгажа сошордуулхада, архи уухада, муу муухай хүнүүдтэй нүхэрлэжэ, халихай, халхин хэбхи ябадалһаа, олон зоной элдэб янзын муу энергитэй газараар зайгуултажа (ресторан, кафе г.м.) бузартай зууралдажа, бээдэ гал аһаажа, муу ябадалһаа хүн Хии Морини һүр хүлдээ унагаадаг, алдадаг!

**Энгельсина ГАРМАЕВА,
Монголой зурхай
судлалай доктор.
Галина ДАШЕЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.**

**ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Э.М.ГАРМАЕВА
Улаанбаатарта.**
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

ЗУРХАЙ

Январийн 27, гарагай 2, монгол литын 26, шара нохой, модондо хуудалтай, 9 улаан мэнгэтэй

Тараг, айрагай хүрэнгэ табихада, холын харгыда гарахада, хайн. Мал худалдаха ба аралжаа наймаа эрхилхэдэ, сээртэй. Үнэ абабал, удаан жаргал ушарха. Хонин, Нохой жэлтэндэ хайн.

Январийн 28, гарагай 3, монгол литын 27, шарабтар гахай, хийдэ хуудалтай, 8 сагаан мэнгэтэй

Энэ үдэр дэлгэрэнгы ажал эрхилхэдэ, харгыда гарахада, хүрэнгэ табихада, хайн. Тангариг абаад, нүхэд бололтогүй. Үнэ абажа болохогүй. Могой, Морин, Гахай, Хулгана жэлтэндэ хайн. Бишэн, Тахья жэлтэндэ муу.

Январийн 29, гарагай 4, монгол литын 28, сагаан хулгана, галда хуудалтай, 7 улаан мэнгэтэй

Эд үйлэдбэрийн хуулига хэрэгүүдые эрхилхэдэ, гэр бүлын шадалтай хуудалай түлөө ажал ябуулхада, одо мүшэ шэнжэлэлгэдэ, хүршэтээ нүхэсэхэдэ, аралжаа наймаа хэхэдэ, холын харгыда гарахада, хайн. Үнэ абалтагүй. Гахай, Хулгана, Үхэр, Нохой, Луу жэлтэндэ урагштай, Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Январийн 30, гарагай 5, монгол литын 30, сагаан үхэрэй, шоройдо хуудалтай, 6 сагаан мэнгэтэй

Айраг, тарагай хүрэнгэ табихада, хуулига ба "хүшэр" хэрэгүүдые бүтээхэдэ, эрдэмдэ нурахада, ном уншахада, харгыда гарахада, хайн. Үнэ абалтагүй. Бар, Туулай, Бишэн, Тахья жэлтэндэ хайн.

Январийн 31, гарагай 6, монгол литын 1, хара бар, түмэртэ хуудалтай, 5 шара мэнгэтэй

Түхатай хэрэгүүдые, зөөлэн ба хүнгэн хэрэгүүдые эрхилхэдэ, мал үсхэбэрлэхэдэ, холын харгыда гарахада, хайн. Энэ үдэр нүүхэдэ, үрэхэ тарихада, муу. Үнэ абажа болохогүй. Могой, Морин, Бишэн, Тахья, Хонин жэлтэндэ хайн, Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Февралийн 1, гарагай 7, монгол литын 2, харагшан туулай, огторгойдо хуудалтай, 4 ногоон мэнгэтэй

Энэ үдэр тангариг, сан абахада, тушаалда ороходо, аргада ороходо, эм уужа эхилхэдэ, холын харгыда гарахада, хайн. Үнэ абалтагүй. Бар, Туулай, Үхэр жэлтэндэ хайн, Гахай, Хулгана жэлтэндэ урагштай.

Февралийн 2, гарагай 1, монгол литын 3, хүхэ луу, үһанда хуудалтай, 3 хүхэ мэнгэтэй

Энэ үдэр дэлгэрэнгы, хуулига хэрэгүүдые эрхилхэдэ, нэеы гэрэй ба байшангай орой хушахада, зэрлиг мори ургалхада, хургахада, эм бүтээхэдэ болон хайн сэдхэлэй ажал эрхилхэдэ, хайн. Үнэ абабал, эд зөөри ба мал элбэгжэхэ. Луу жэлтэндэ хайн.

Энэ зурхай "Гандан" дуганай Зоригто лама бэлдэбэ.

ЖАНЧИП СЫРЕНОВИЧ УХЕЕВ

Манай үбгэ эсэгэ, эсэгэ, наһанай нүхэр, манай нагаса, манай хани нүхэр, хамта ажаллаһан хани, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагша, тусхайта пенсионер, Бурядай АССР-эй габьяата экономист Жанчип Сыренович Ухеев 94-нэй наһан дээрээ маанадаа орхин, нүгөө юртэмсэдэ мордошобо. Сарюун сагаан сэдхэлтэй, харуул хайхан ханаатай, хүн бүхэндэ хүндэмүүшэ, налгай зохид абари зантай хүн бэлэй. Гэр бүлэдөө, түрэл гаралдаа энэрхы зөөлэн хандасатай бата бэхи түшэг тулгууринь, хани нүхэдтөө үнэн зүрхэнһөө туһалжа ябахые оролдодог хүн хэн. Арюун хайхан, зөөлэн зохид ая зангаараа хүн бүхэндэй сэдхэл гэрэлтүүлэн дулаасуулдаг, ажаамидаралай удха зоригые шэмэглэн ябадаг хүнүүдэй нэгэн бэлэй. Жанчип Сыреновичтэй нүхэсэн ябаха гэшэмнай маанадта, тэрэнэй нүхэдтэ, сэдхэлэймнай үнэтэй хайхан нэгэ баялиг хэн. Оюун ухаан бэлигээрээ, аажам тэнюун, номгон даруу ая зангаараа, худал хуурмаг, атаа жүтөөн гэжэ юумэ юуншые үгы, тон сэхэ сагаан, хайн лэ ханаатай, сэдхэлээрээ манай буряад арадаймнай хамаг хайн хайхание түүн абажа, бээдэ шэнгээһэн хүн байгаа бэлэй. Жанчип Сыреновичые үгылэн гажаржа, үулзаха бүридөө дурдан наһажа ябахамнай дамжаггүй.

Жанчип Сыреновичтэй түрэл тоонтонь - гоё хайхан тала дайдатай Түнхэн нютагай Синтэ нуурин юм. Энэл нютагтаа 1921 оной январийн 15-да Жанчип Сыренович наһанайнгаа ута замай эхи табин, алтан хүрһэтэ дэлхэй дээрэ мүнделэн түрөө бэлэй. Балшар гүлмэр хананиншые, эдир залуу наһаниншые, дайнай урдуурхи, дайнай үеын, дайнай хойтохи шэрүүн хүшэр жэлнүүд соо үнгэрөө гэсхэл даа. Хэдышые хүшэр саг байгаашые хаань, эрдэм мэдэсэдэ тэгүүлдэг Жанчип хүбүүхэн номоо эрхимээр үзэжэ, 9-дэхи класс дүүргээд байтараа, тэрэ сагай үгытэй ядуу оршон байдалда эхэ, эсэгэдэ туһалхын түлөө хургуулиа орхижо, ажалда ороо хэн. Тэрээхэн сагтань, 1937 ондо, аймагай прокуратурада хайн хургуулитай, түбшэн даруу зан абаритай, арюун сэбэр ябадалтай залуу хүн бэшээшэнэй ажалда хэрэгтэй болоһон байжа, 16 наһатайхан Жанчип хүбүүн прокуратурын ажалшан болоо хэн. Тиигэһээршые байтарнь, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн эхилжэ, 1942 оной намар Жанчип Сыренович сэ-

рэгтэ абтажа, Улаан-Үдын дэргэдэхи Дивизионно үртөөн дээрэ пулемётно-миномётно хургуули шудалаад, дайнай газар руу 3-дахи Белорусска фронтын бүридэлдэ ябуулагдаһан байгаа. Тэндэ дайсадай танкнуудые буюдан хюдаха 347-дохи үхэр буюуудай дивизионной бүридэлдэ дайшалхы замаа эхилээ хэн. Олон дайн байлдаануудта хабаадаа. Калуга хотын дэргэдэ дайсадай танкнуудаар тэмсэһэн шанга байлдаанда хүндөөр шархатаад, аргалганда ороһон юм. Энэ байлдаанда сүхаришагүй шэн габьяа гаргаһанайнгаа түлөө «Шэн зоригтой түлөө» медалаар шагнагдаа хэн. Түүхэтэ Курска-Орловско дүхэриг дээрэ болоһон агууехэ байлдаанда эрэлхэг зоригтойгоор хабаадаа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын 1-дэхи шатын орденээр шагнагдаа. Польшо, Прибалтика, Зүүн Пруссиин газарнуудые хархис дайсаднаа сүлөөлэлсөө. Майн 9-нэй Агууехэ Илалтын үдэр Кёнигсберг хотодо угтаа. 1946 оной январийн 1-дэ сэрэгһээ табигдажа, нютагаа бусаа хэн. Түрэл нютагтаа бүсан сасуугаа урид ажаллажа байһан ажалдаа тэхэрижэ, Түнхэнэйнгөө аймагта прокуророй туһалагшаар, прокуророй уялга дүүргэгшээр ажаллаа. Энэ үедэ Эрхүүгэй юридическэ хургуули түгэсхэһэн юм. 1948 ондо Захаминай аймагай прокуророй томилогдоһон байна. 1951 ондо Ивалгын районой госстрахай инспекцин даргаар томилогдобо. 1960 ондо Жанчип Сыренович Ленинградтай, аймагуудай мүнгэ хангай таһагуудай дарганарые бэлдэхэ хургуулида эльгээгдээд, тэрээхэн үедөө Ленинградтай финансово-экономическа институтта нурахаа ороһон байна. Тэрэнэ 1964 ондо дүүргэ хэн. 1962 ондо Жанчип Сыренович Бурядайд АССР-эй Госстрахай даргын орлогшоор томилогдобо. Тэрэ ажалдаа 1986 он болотор наһанайнгаа, гүрэнэй тэдхэмжэтэ амаралтада гаратараа, 24 жэлэй хугасаада урагштайгаар ажаллаа. Эдэ олон жэлнүүд соогоо олоһонийн ажалда эдибхэтэйгээр хабаадажа, профсоюзнуудай обкомой гэшүүнээр хунгагдаа, аймагай партийна байгуулалтын шалгалтын комиссийн түрүүлэгшээр ажаллаа, Красноярскын финансова техникумтай Улаан-Үдэдэхи филиалда экономико болон мүнгэ хангай эрьесын хэшээл, улас түрэ байгуулгын ба хуули эрхын хэшээлнүүдые 1962 онһоо 1972 он болотор үнгэргөө. Жанчип Сыренович сугтаа ажалладаг нүхэдэйнгөө дундашые, дээдэ дарганарайшые дунда, ургажа ябаһан залуу үетэнэйнгөөшье дунда ходоодоол хүндэтэй хүн ябаал даа. Оюун бэлиг ухаагараа, үргэн гүнзгы эрдэм мэдэсээрээ, хайн хайхан, ошото

хүхюун абари зангаараа хүн бүхэнийе бээдэ татадаг байжа, элдин зулгы ханинараар олон хэн. Наһанайнгаа амаралтада гарабашые, Жанчип Сыренович ажаллаһаар лэ байгаа даа. 5 жэл соо Прибор түүгээлгын заводто түймэрһөө нэргылэмжын албанай инженерээр болон ахамад инструктораар, һүүлдэнэ гүрэнэй «Бурятзолото» ажайлэдбэрийн харуулшанаар 70 наһанайнгаа ой тэмдэглэтэрээ ажаллаа.

Жанчип Сыренович ехэ оюун бэлигтэй, олон юумэ мэдэхэ, һүбэлгэн хурса ухаатай, эрдэм мэдэсээе ходоодоо үргэдхэн дээшэлүүлжэ байдаг эрмэлзэлтэй, һүүлшынгөөшье үдэр болотор ухаан түгэлдэр, хани нүхэдөөрөө шатараа наадаһан лэ зандаа, зугаатай хүхюун ябаал даа. Шатар наадаха ехэ дуратай байгаад, шатараар наһатайшуулай дунда наадахада, оло дахин шан шүүгээд эрэгшэ бэлэй. Уран хайхан үгэтэй, гоё хайханаар шүлэгүүдые зохёон бэшэжэрхидэг, хэээ нэгэтэ уншаһан, ойлгоһон юумээе хээээдэшые мартаа гэжэ үгы шадалтай байһандань, бидэ, үри хүүгэдынь, аша зээнэрын, баабайгаараа, үбгэн абаараа ехэ бахархан омогорходог бэлэйбди.

Жанчип Сыренович үгтэһэн наһая хайн хайханаар, буянтай бурхантайгаар, хүн зондо аша туһатайгаар лэ эдлээл даа. Маанадтаа, гэр бүлэдөө, үри хүүгэдтээ, аша зээнэртэ, аха дүүгэйнгээ үри хүүгэдтэ заажа үгэһэн хургаал заабаринуудын, баян ехэ дүй дүршлөөрөө хубалдадагынь ходоодоол сэгнэшэгүй туһатай бэлэй даа. Жанчип Сыреновичтэй арюун гэрэлтэ дүрэ шарайнь, маанадтаа үлөөһэн сэдхэлэйнь дулаан элшэ манай наһаа сэдхэл соо хээээдэшые залирхагүй даа, хээээдэшые мартагдахагүй.

Гэр бүлын гэшүүд, түрэлхидын, хани нүхэдын, сугтаа ажаллагдашын.

Буряад үнэн
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия. Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г. www.burinen.ru e-mail: unen@mail.ru

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия

Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

ТЕЛЕФОНЫ:
21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Адрес редакции и издательства:
670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАОУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 22.01.2014 в 17.00 - по графику; 22.01.2014 г. в 17.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1049. Тираж - 4000 экз.

Цена свободная.

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Манай айлшан

Ахын аймагай
Саяанай дунда
хургуулийн

“Саяночка” сонин

Найхан заншаа

Экологи-байгаалие хамгаалха эрдэмэй ёһоор уһан булагуудые бузарлангүй, ургамал үбһые таһалангүй, амитанай һаһые хороонгүй ябадаг байха хэрэгтэй. Бусад олон аша тунһатай хэрэгүүдые хэжэ, сэбэр агаараар амижа ябаханда, үхибүүдэй ухаан, сэдхэл һанаан, бэе элүүр байха гэжэ манай Аха нюотагта багаһаань маанадаа хургадаг. Уһа голдоо угаадаһа, шуһан гэхэ мэтэ юумэ оруулжа болохогүй, тэрэ хүн бузардаха, элдэб муу ушарнууд тушаалдаха гэдэг. Тиймэһээ манай гол горхонууд сэбэр, тунгалаг байна. Зундаа манай Хойто-

Гол аршаандамнай олоороо аршааншад, аяншад, айлшад хаана яанаһаа ерэдэг. Зарим нэгэниинь, нэтэрүү ябадалтайшууд, амарһан газартаа бог шоройгоо хаяад, өөһэдынгөө хойноһоо сэбэрлэнгүй ябаһадаг ушарнууд байдаг. Иймэ зонние харахада, дураа гутахаар. Нюотагынгаа арюун сэбэрые сахиха найхан заншалые би ходоол дэмжэжэ ябадагби.

Сосора Сайбанова,
6-дахи классай хурагша.

Минии теэбии, Марина Лопсоновна Мандагаева, Хүхэ нуурай домогые ходо намдаа хөөрэдэг юм. Энэ нуурта ехэ улаан залаатай эбэн бии юм гэлсэдэг. Тэрэн хадаа эзэниинь гээшэ. Үндэр хада байса доро байдаг. Тээ саанахань манай зуһалан, нажарынь малаа харанабди. Урдын урда сагта хоер баатарнууд харбасажа, нэгэниинь ехээр шархатажа, нуур соо унаад, улаан залаатай эбэн, нуурай эзэн болоһон түүхэтэй. Тэрэ баатарай харбуудһан газарта ехэ хабтагай шулуунда «сагаан» (оро) зураатай байдаг. Энэ ехэ тахилтай шулуу шэдэжэ болохогүй. Нуурай захада хашхаржа, шууяжа, бархиржа болохогүй. Үбэлдөө тогоон шэнги хотогороор хүрэшэдэг. Полжоржо наадахада, одоо гоё юм даа. Нуурай захада элдэб жэмэс ургадаг, янза бүрийн заһаад, ангуудшые байдаг. Энэ баян нуураараа омогорхон ябадагби.

Саша Мандагаева,
5-дахи классай хурагша.

Нютаг

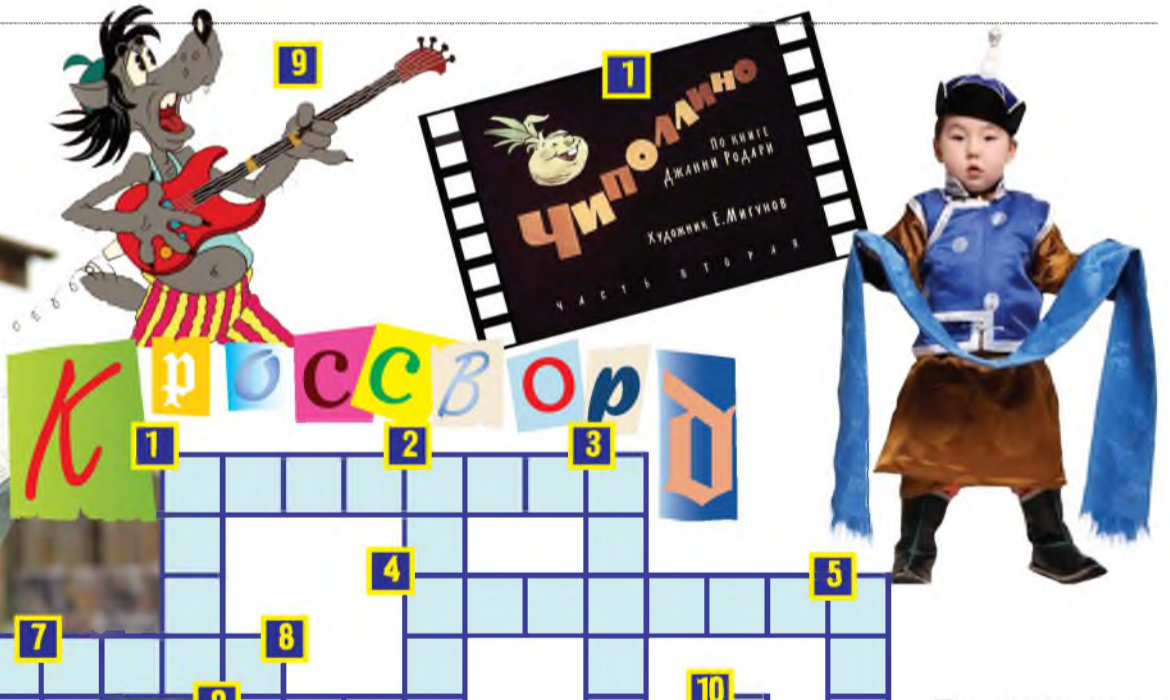
Минии түрэнһэн нютаг - Аха. Аха нютаг ехэ гоё юм. Үндэр хада уулануудаараа суурхадаг, ой тайгаар баян. Элдэб олон аршаантай, олон горхонууд урдадаг. Аха нютагтамнай олон янзын зэрлиг амитад бии. Би түрэл нютагтаа ехэ дуратайб. Иймэ найхан нютагтай хадаа хүжюун баяртай ябанаб. Хургуулида найнаар хуража, эрдэм бэшэгтэй боложо, нюотагаа суурхуулаб. Өөрөөшые нютаг соогоо суутай, хүндэтэй хүн болохоёо оролдохоб.

Сарана Бамбагаева,
5-дахи классай хурагша.

Таагаад туршагты!

Мутунаева Сарюна, 6 лет
Мутунаев Сергей, 3 года

Таабаринууд

Хара үнгэтэйб,
Сагааншые үнгэтэйб,
Аман соо ороод,
Амтатай гүүлэдэгби.

(нежевиХ)

Уб улаан сабхи
Газар доро хэбтэнэ.

(важ/нежнем наву)

Ногооной хашаа соомнай
Эдир хүбүүн бии юм.
Ута хамараараа
Тангад гэхэдэнь,
Уһан гоожоод лэ
Һалахагүй юм.

(Чаруу)

Үелээ (грядка) дээрэ
Үегэнэйнгөө дунда
Ногоорон гонзойжо,
Намнаа хоргодоо.

(едег)

Түмэн олон хубсаһатай,
Түхэрээн сагаан шарайтай,
Уһа ууха дуратай.

(Сагаан ногоон/ноолон нава)

Н.АРТУГАЕВАГАЙ “Эдир зурааша”
гэһэн номһоо абтаба.

По горизонтали:

1. Фильм, который можно смотреть на стене. **Смотрите картинку №1.**
4. Обрядовый праздник у бурят. 6. Мучное блюдо с применением сметаны.
9. Мультперсонаж. **Смотрите картинку №9.** 11. Чей год к нам нынче придёт?
12. Бурятский танец. 14. Группа овец.
15. Особый обряд очищения, который проводится за два дня до Сагалгана. 18. Камень долголетия и здоровья. 21. Белый по-бурятски. 22. Если чихнул и охрип, значит скоро будет 24. Старинная русская мелкая монета, также золото по-бурятски. 25. Человек, искусный в каком-нибудь деле.

По вертикали:

1. Бурятская шуба, надеваемая шерстью наружу.
2. Пригород Улан-Удэ.
3. У бурят пища из этого продукта занимает особое место.
5. Лысый.... **Смотрите фото в центре.**
7. Исполнитель ролей в спектаклях и кино.
8. Молочный продукт.
10. Новый год у бурят. 13. Луна.
16. Старик-рассказчик народных эпосов. **Смотрите картинку №16.** 17. **Смотрите картинку №17.**
19. Группа коней. 20. Шарф из нежного шелка, символизирующий гостеприимство.
23. Инструмент для распахки.

народных эпосов. **Смотрите картинку №16.** 17. **Смотрите картинку №17.**

19. Группа коней. 20. Шарф из нежного шелка, символизирующий гостеприимство.

23. Инструмент для распахки.

Кроссворд составил Аркадий Батомункуев